УНИВЕРЗИТЕТ "СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ" СКОПЈЕ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЈА

Фондот Филозофски факултет во Државниот архив на Република Македонија како извор за културата и просветата во Македонија меѓу двете светски војни

Ментор:
Проф. Д-р Виолета Ачкоска

Кандидат:
Гордана Мојсоска

Скопје 2012 г.

ВОВЕД

Историјата на Македонија во 20 век е мошне богата со бројни процеси, настани и личности кои оставиле различни траги во животот и опстојувањето на македонскиот народ и на припадниците на другите националности и етнички заедници. Низ македонскиот 20 век повеќе пати се менувале туѓи власти: турски, српски, бугарски, грчки. Но, сепак во овој век, дел од македонскиот народ кој останал да живее во северозападниот дел на географска и етнографската територија на Македонија успеал да се избори за национална слобода и за своја држава. Тоа се оствари во текот на Народноослободителната борба со воспоставување и организирање на македонска власт во Асномска Македонија по Првото заседание на Антифашистичко собрание на народното ослободување на Македонија на 2 август 1944 година и со прогласувањето во независна Република Македонија по 1991 година.

Туѓите власти настојувале да го одродат и обезличат македонскиот народ, да му наметнат туѓ идентитет, туѓ јазик, туѓа култура, за да го асмилираат во нивното етничко и национално ткиво, притоа употребувајќи разни форми, методи и средства за што побрзо да го превоспитаат во нивен национален дух, во неговата татковина да го направат туѓ, односно туѓ на своја земја.

Една од формите за организирано наметнување на туѓ јазик и туѓа национална култура во Македонија, била просветата. Преку спроведување на една смислена просветна политика требало да се влијае на најосетливиот дел од населението-децата и младината. На нив можело да се влијае преку нивното описменување и школување на туѓ јазик. Токму затоа секој окупатор посветувал посебно внимание за отварање на образовно-воспитни установи од сите степени на образованието, за опфаќање на што поголем број ученици, за подготвувањето на иден наставен кадар и за подготвувањето на службеници за органите на управата и сл.

Српските окупаторски власти во првата половина на 20 век имале можност двапати да се зафаќаат со реализирање на нивната големосрпска просветна политика во делот од Македонија кој по балканските војни 1912/1913 година и по

втор пат по Првата светска војна од крајот на 1918 до 1941 година се наоѓал под српска окупација.

Првиот период на српската окупација во Македонија од крајот на 1912, односно од септември 1913 година до октомври-ноември 1915 година до заминувањето на српските окупаторски власти од Македонија, или познат меѓу населението како „прво српско“ бил релативно краток за да може да се организира една постабилна училишна мрежа на основни, а уште помалку на средни училишта. За отварање на некоја високобразовна институција-висока школа или факултет не можело да стане ниту збор.

Во вториот период на српската окупација во Македонија 1918-1941 година, „второ српско“ српските просветни власти имале релативно поповолни услови да се обидат не само да ја покријат целата територија на делот од Македонија под српска власт со училишна мрежа (основни, гимназии и средни училишта), туку и да отворат во 1920 година една високошколска институција во Скопје - Филозофски факултет.

Главната задача на оваа високообразовна цел била да привлече што поголем број млади луѓе од Македонија, Јужна Србија и Косово и Методија, да ги образува и воспитува во српски национален дух, да им ја презентира српската култура, да организира научноистражувачка дејност на професорите и студентите, за да ја проучуваат Македонија како српска земја, научно да го докажуваат „правото“ на Србите на овој дел од Балканот, кој го именувале како Јужна Србија и сл.

За време на неговото дведецениско постоење на Филозофскиот факултет се создавал и чувал прилично богат документарен материјал кој се однесува на: неговото основање, неговата организациона поставеност, неговата улога во државата и општеството, културните и научните дебати и трудови на професорите, социјалниот статуст на студентите, културните активности на студентите, нивната идејна и политичка активност и на многу други аспекти и области на делување на наставниците, соработниците и студентите. Сиот овој документарен материјал оставен од работењето на Филозофскиот факутет меѓу двете светски војни е пренесен и заведен како архивска граѓа во Државниот архив на Република

Македонија (ДАРМ). Оваа архивска граѓа е сместена во архивски фонд Филозофски факултет - Скопје и е обработена според архивските законски прописи. Еден дел од документите кои се однесуваат на научната и стручната дејност на професорите и соработниците на Филозофски факултет е оформен како посебен подфонд под име Скопско научно друштво, но таа архивска граѓа кореспондира со архивската граѓа во фондот Филозофски факултет.

Предмет на мојот магистерски труд се истражувањето и презентирањето на неговите архивистички аспекти и вреднувањето на неговата содржина како извор за македонската историја меѓу двете светски војни.

ПРВА ГЛАВА

СРПСКАТА КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ПОЛИТИКА ВО МАКЕДОНИЈА(1918-1941) И УЛОГАТА НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

1. 1. *Политичката положба на Македонија во Кралството на СХС-Кралството Југославија*

1.1. 1. Македонија во Кралството Србија (1912-1915)

До Првата балканска војна од 1912 година целата територија на географска и етнографска Македонија се наоѓала под власта на Османската империја. Во последните децении од османското владеење територијата на Македонија во админитративната организација на Империјата влегувала во три вилаети: Солунски, Битолски и Скопски (Косовски) и во повеќе санџаци. Но, независно од тоа османската власт функционирала подеднакво во сите административни организации и положбата на македонскиот народ била секаде иста. Службен јазик бил турскиот. Истиот бил употребуван и во турските основни и средни училишта ширум Македонија во кои можеле да се школуваат и македонските христијански деца. Македонскиот народ немал статус на признат народ (милет) и не можел да органзира своја црква и своја просвета. Македонците по вера како христијани можеле да припаѓаат на една од признатите христијански црковни организации (Грчката патријаршија, Бугарската егзархија и Српската православна црква) а своите деца да ги праќаат во училиштата организирани од споменатите црковни организации, помогнати од нивните држави. На тој начин со големи средства и пропаганда соседните држави кои имале територијални претензии кон Македонија создале на територијата на Македонија разгранета мрежа на училишта на грчки, бугарски и српски јазик уште додека таа била под османска власт.[1]

---

[1] Д-р Глигор Тодоровски, *Просветната политика на Кралството Србија во Македонија по Балканските војни 1912-1915 година*, Просветно дело, Скопје 1975, стр. 13-17. Податоците во овој труд се однесуваат на делот од Македонија кој подоцна потпаднал под српска власт. Освен

По Првата балканска војна Кралството Србија окупирало дел од Северозападна Македонија, поточно денешната територија на Р. Македонија без градовите Штип, Струмица, Дојран, Кочани, Берово, Радовиш, Пехчево, Царево Село со нивните околини, кои останале под бугарска окупација. Споменатата територија под српска власт била организирана во 4 окрузи.

По Втората балканска војна во која сојузните Србија, Црна, Грција, Романија и Турција ја победиле Бугарија, Србија со Букурешкиот мировен договор склучен на 10 август 1913 година ги добила и гореспоменатите градови: Штип, Струмица, Дојран, Кочани, Берово, Радовиш, Пехчево, Царево Село кои денес влегуваат во Р. Македонија, освен градот Струмица со 66 села кои останале под бугарска власт. Вака проширената територија српските власти ја организирале во 7 окрузи: Скопски, Тетовски, Дебарски, кој од 1913 година се преименува во Охридски, Битолски, Тиквешки, Брегалнички и Кумановски округ, поделени на повеќе околии. Целата територија која Кралството Србија ја добило по поделбата на Македонија и делот од Јужна Србија, Косово и Метохија и Санџак, ја нарекувале „новоослободени краеви“, нагласувајќи со тоа дека Србија ја оствариле ослободителната мисија кон дотогаш поробените браќа Срби во тие „српски“ краеви. Сите овие области биле именувани како Јужна Србија. На тој начин терминот Јужна Србија не се однесувал само на делот од Македонија под српска власт, но сепак најчесто се употребувал и само за Македонија. И покрај тоа што Кралството Србија ги сметало новоослободените краеви за свои српски територии, тоа наместо да ги применува сите одредби на Уставот на Србија, донело две специјални уредби едната под наслов „Привремена уредба за уредување на новоослободените краеви“ од 14 декември 1912 година и втората „Уредба за уредување на ослободените краеви“ од 18 август 1913 год.[2] Со нив предвидела специјални мерки за воспоставување и одржување на српската власт во споменатите краеви.

споменатите училишта биле отворени и училишта на романски јазик како и училишта на странските црковни и добртворни училишта на странски мисии.

[2] Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929*, Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHA, Beograd 2002, 27.

При крајот на 1913 година бил направен и прв попис на населените места и на жителите во споменатите краеви.[3] Тој попис не бил извршен по статистичките стандарди но сепак давал приближна слика на бројот на жителите кој бил потребен, пред сè, на воените власти, заради мобилизацијата, но и за другите дејности, меѓу кои и за просветата.

По воспоставувањето на воената, полициско-жандармериската и административно-управната власт, српските државни власти им наредиле на окружните управници да направат исцрпни извештаи за стопанската, безбедносната, просветната положба за да се види какви мерки ќе бидат преземени за нормализирање на животот после двете балкански војни. Сите тие пишани извештаи даваат богат материјал за истражување на историјата на македонскиот народ и припадниците на другите народности во Македонија за време на првата српска окупација (1912-1915).[4]

Во извештаите на окружните началници, но и на околиските управници во Македонија се наоѓаат голем број податоци за состојбите во просветата во овој дел на Македонија: за бројот на поранешните училишта, кои работеле за време на османската власт, за бројот на српските училишта и потребата од отварање на нови, за положбата со училишните згради, за учителите, особено со проблемот на прифаќање на дотогашните учители Македонци кои работеле во егзархиските училишта.[5] По започнувањето на мобилизацијата на учителите во српската војска од пролетта 1914 година, а особено од започнувањето на Првата светска војна на 29 јули 1914 година, проблемот со учителскиот кадар уште повеќе станал актуелен.

Поради овие состојби српските власти не можеле да ја воспостават мрежата на основни, уште помалку на средни училишта, а за отварање на некоја виша или високобразовна установа не можело да стане ни збор.

---

[3] Мил. Ант. Вујичић, *Речник места у ослобођеној области Старе Србије*, Београд 1914.

[4] Петар Стојанов, *Македонија во време на Балканските и Првата светска војна*, ИНИ, Скопје 1969, 131 - 138.

[5] *Српски Извори за историјата на македонскиот народ 1912-1914*, Српски извори за општетсвено-политичката, економската и културно-просветната положба во Македонија по Балканските војни, Избор, редакција и коментар: д-р Глигор Тодоровски, ИНИ, Скопје 1979, стр. 111-114, 200-203, 288-302, 337-338.388-391.

Учителите, наставниците и училишните надзорници (инспектори) од Србија и Црна Гора кои биле назначени во Македонија заедно со српските офицери, чиновници, свештеници и други претставници на српската власт, требало да бидат иницијатори на бројни прослави, приредби и друг вид на активности за опфаќање во нив и на Македонците, Турците, Албанците особено по градовите, за што побрза асимилација и денационализација.

Малубројните Македонци кои се затекнале на универзитетите во европските земји Швајцарија, Австрија, Франција, Русија, како и оние во Софија и Белград го продолжиле школувањето на истите.

Освен училиштата кои требало да влијаат најдиректно на младата генерација за прифаќање на српството, на српска национална свест, српскиот јазик, српскиот начин на однесување, српските власти започнале и со отварање на културни институции преку кои требало да се развиваат културата и уметноста, но и да се спроведува србизацијата на интелектуалниот и граѓанскиот слој од населението во Скопје и пошироко. Меѓу првите бил отворен и Српскиот народен театар во Скопје во зграда која се наоѓала на местото каде се гради денешната нова зграда на Народниот театар. Прв управник на театарот бил писателот Бранислав Нушиќ.[6]

Овој краткроаен период на првата српска окупација на Македонија завршил со влегувањето на Бугарија во Првата светска војна против Србија во средината на октомври 1915 година. За два месеци целата територија на Македонија која дотогаш била под српска власт преминала под окупација на Централните сили. Српската војска се повлекла од Македонија, а српската административна власт престанала да функционира. Исто така престанале да работат сите српски

[6] А. Вучетић, *Прилог за историју народног позоришта у Скопљу (1913-1915)*, „Јужна Србија„ бр. 48- мај 1925, стр. 92-95. „Српското народно позориште„ свечено било отворено на 27 декември 1913 година со говор на неговиот управник Бранислав Нушиќ, претседателот на Скопската општина Спиро Хаџи Ристиќ и претставник од министерот за просвета од Белград. Меѓутоа, само по кратко време во февруари зградата изгорела во пожар, но српските власти набрзо започнале да градат нова, која поради Избувнување на Првата светска војна останала недовршена. Но,по враќањето на српските власти во Македонија по Првата светска војна била доградена зградата на театарот покрај Вардар во која меѓу двете светски војни се играле најмногу претатави од српски автори но и од светски.

училишта. Српските учители и училишни надзорници избегале зедно со српските чиновници.

Главна улога во окупацијата имала Бугарија, бидеќи освен воената сила распоредена во Македонија и на Македонскиот фронт, ја организирала и цивилната власт, организирајќи ја како Македонска воено-инспекциска област (МВИО).[7]

По воспоставувањето на бугарската окупаторска власт бил воспоставен бугарскиот образовен систем, кој се одржал сè до пробивот на Македонскиот фронт од страна на силите на Антантата во средината на септември 1918 година и враќањето на српската окупаторска власт.

1.1.2.Македонија во рамките на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците - Кралството Југославија

По пробивот на Македонскиот фронт од страна на војските на Антантата во средината на септември 1918 година и навлегувањето на српските војски во вардарскиот дел на Македонија, по вторпат била воспоставена српската воена власт. Српската војска застанала на границите воспоставени согласно одредбите од Букурешкиот мировен договор од 10 август 1913 година. Набрзо потоа, во текот на октомври 1918 година била воспоставена полициско-жандармериската мрежа и целокупната српска административно-управна власт. Се вратиле и дел од учителите и училишните надзорници, кои порано биле на служба во Македонија. На тој начин вардарскиот дел на Македонија повторно станал дел на Кралството

Србија. Со прогласувањето на новата држава Кралството на Србите, Хрватите и Словенците на 1 декември 1918 година и Македонија, под српска власт како дел од Кралството Србија, влегла во оваа држава.[8]

Тој дел на Македонија влегол во првата југословенска држава како српска територија. Статусот на Македонија во неа бил специфичен. Македонија била

[7] Петар Стојанов, Македонија во време... op.cit.,373-374.

[8] Branko Petranović, Momčilo Zečievič, Jugoslavija 1918-1984, zbirka dokumenata, RAD, Beograd, 1985, str. 121-124.

третирана како српска етничка територија, нарекувана „новоослободени српски краеви“, или „Јужна Србија“, а македонскиот народ како дел од српскиот народ, односно како Јужни Срби - Јужносрбијанци. Бидејќи не бил признаен како посебен народ, немал право на никакви национални, јазични и културно-просветни права. Српскиот јазик бил единствен службен јазик и единствен јазик во образованието.

Оваа прва југословенска држава формирана од повеќе југословенски земји живееле повеќе југословенски народи и десетина национални малцинства, односно во неа постоел национален плурализам. Меѓутоа големосрпските власти во Белград спроведувајќи ја својата српска национална програма ја организирале како еднонационална држава, наметнувајќи ја тезата за еден народ со три имиња, или народ со три племиња: Срби, Хрвати и Словенци. На тој начин полесно ја спроведувале хегемонијата над другите народи со обезбедување на првенство на српските политички фактори во политичкиот систем во земјата. Името Македонија и Македонци не се вклопувале ниту во именувањто на државата. Македонците ги нема во името на државата бидејќи не биле признаени ниту како име ниту како племе, како што биле признати Словенците, Хрватите и, се разбира, Србите. Таа состојба биле и уставно втемелена со донесувањето на првиот устав на 28 јуни (Видовден) 1921 година, познат како Видовденски устав, во кој само се потврдуваат трите имиња Србите, Хрватите и Словенците во името на државата.[9]

Тоа име на државата се задржало сè до воведување на Шестојануарската диктатура во Југославија. Кралот Александар Караѓорѓевиќ на 3 октомври 1929 г. донел Закон за името на државата и поделба на Кралството на управни подрачја, според кој името на државата се променило во Кралство на Југославија.[10] Ова име влегло и во Вториот устав на државата донесен во септември 1931 година кој не бил донесен во Уставотворното собрание, туку бил подарен од кралот и затоа го добил името Октроиран остав.[11]

---

[9] Ferdo Dulinović, Jugoslavija između dva rata, II, Zagreb 1961,13.

[10] B.Petranović, M.Zečiević, Jugoslavija 1918-1984...op.cit.,; F.Dulinović, Jugoslavija između dva rata...op.cit.,13.

[11] *Устав Краљевине Југославије од 3 септембра 1931 год.*, издаје др. Гојко Никитић, четврто издање, Београд 1934.

Локалната власт во Вардарска Македонија која влегла во рамките на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците, до 1922 година била организирана во 7 окрузи, поделени на околии, а овие на општини. Окрузите биле: Скопскиот, Тетовскиот, Охридскиот, Битолскиот, Тиквешкиот, Брегалничкиот и Кумановскиот округ. Во Скопскиот округ влегувала и Качаничка околија, а во Кумановскиот влегувала и Прешевската околија.

Во април 1922 година наместо окрузи, територијата на Југославија во административно-управен поглед била поделена на 33 области. Територијата на Македонија била организирана во три области и тоа: Скопска, Битолска и Брегалничка област. *Со Законот за името на државата и поделбата на Кралството на управни подрачја* од 1929 година била направена нова организација на локалната власт. Целокупната територија на Кралството Југославија била поделена на девет административноуправни области - бановини: Дравска, Савска, Приморска, Врбаска, Дринска, Дунавска, Моравска, Зетска и Вардарска.[12] Од вардарскиот дел на Македонија и териториите од јужниот дел на Србија, Косово и Метохија и Санџак, кој дотогаш се именувал Јужна Србија била организирана Вардарската бановина.

Во периодот меѓу двете светски војни, особено во првите години во Кралството СХС биле формирани голем број политички партии во сите југословенски земји, освен во Македонија. Српската власт не дозволувала да се формираат политички партии или организации со македонска национална програма. Македонците како Срби можеле да учествуваат во српските политички партии, да се кандидираат на нивните листи за пратеници во Народната скупштина во Белград. На тој начин Македонците не можеле јавно и легално преку институциите на системот да бараат остварување на нивните витални барања: решавање на економско социјалното прашање, националното прашање, спроведување на праведна аграрна реформа и други барања. Сите парламентарни

[12] F. Dulinović, Jugoslavija između dva rata...op.cit.,13.

избори: од 1920, 1923, 1925, 1927, 1935 и 1938 година српските власти ги користеле за агитација за собирање на гласовите на Македонците, Турците, Албанците и др.[13]

Бидејќи не бил признаен како посебен народ, немал право на никакви национални и културно-просветни права. Српскиот јазик бил единствен службен јазик и единствен јазик во образованието, Македонците, Албанците, Турците и сите други национални малцинства во сите степени на образованието се школувале на српски јазик. Во рамките на таа прва Југославија биле отворени основни училишта, гимназии и средни стручни училишта за подготвување на кадри кои требало да се вклучат во админастрацијата, стопанството, просветата и во други области.

1.1.3. Србизација на младите генерации

За успешната србизација на македонскиот народ, оссобено на младите генерации, во вардарскиот дел на Македонија особено внимание му се посветувало на образованието.

Потпирајќи се врз просветните традиции од српската пропаганда во периодот на Османлиската Империја, веднаш по војните, српската власт си ги поставила следните цели во образованието:

1. да се создадат нужните материјални услови - згради и опрема, за да се прифатат во нив што е можно поголем број деца, особено оние што пред војните учеле во разни несрпски пропагандни школи;

2. во сите поголеми (со над 10 и повеќе илјади жители) и помали погранични градови кон Бугарија и Албанија, да се отворат средни училишта - реални гимназии, кои би требало да ги прифатат сите деца од дотогашните разновидни средни училишта како и оние што стекнале услови да стапат во нив;

3. да се задржи учителското училиште во Скопје, а во Призрен богословско-учителското училиште, за да можат не само учениците што дотогаш учеле во нив

---

[13] Надежда Цветковска, *Граѓанските партии во вардарскиот дел на Македонија* (1935-1941), ИНИ, Скопје 1996; Надежда Цветковска, *Политичките партии во парламентарните изборни борби во вардарскиот дел на Македонија (1919-1929)*, ИНИ, Скопје 2004.

да ги завршат туку тоа да го сторат и оние ученици што учеле во слични други пропагандни училишта;

4. да се создаде кадар што ќе може да ги покрие барем повеќето од оние просветни институции што пред војните им припаѓале на другите пропаганди;

5. отворање курсеви за оние просветни работници што биле под раководство на Бугарската егзархија и др. (за кусо време низ овие курсеви поминале 400 поранешни егзархиски учители);

6. отворање на т.н. народни школи за масовно образование на возрасните итн.[14]

Со релативно нормална работа, образованието на српски јазик во овој дел на Македонија започнало во учебната 1922/23 година. Тогаш биле опфатени околу 26 илјади ученици во училишта кои биле отворани во приватни куќи, напуштени згради од турските големци, црковни објекти, па дури и кафеани, што укажува на фактот дека властите сакале да опфатат во образовниот систем што е можно поголем број деца. Сепак протежирањето на изградбата на модерни училишни згради долж бугарската граница, под изговор дека на исток е „поопасниот непријател", сведочело за пропагандната функција на просветната политика.[15] Наспроти ова, западниот дел од вардарската бановина кој бил познат по печалбарството и како последица на него, отсуството на поголемиот дел од популацијата, бил потполно запуштен во тој смисол. Просветните органи на Југославија биле опседнати со потребата за провлекување на антибугарски акции низ сите наставни програми и планови, а во антибугарските мерки секако спаѓал и редовниот надзор на училиштата во „критичните краеви".

Во првите години по завршувањето на војните, српската власт покажала големи амбиции и во ширењето на средното гимназиско образование. Освен во Кратово и Крива Паланка, биле обновени сите гимназии што работеле пред

---

[14] Историја на македонскиот народ, том IV, *Македонија меѓу Балканските војни и Втората светска војна (1912 - 1941)*, ИНИ, Скопје 2000, стр.175-176.

[15] Владан Јовановић, *Вардарска бановина 1929 - 1941*, Београд, 2011, стр. 419.

почетокот на Првата светска војна, а биле отворени гимназии и во Кавадарци и Струмица. Вкупно во учебната 1924/25 година, во Македонија работеле седум полни и пет неполни гимназии. Во интерес на поставената цел, внимание му се поставувало и на високото образование. За да се изолираат македонските студенти од несакани влијанија, биле воведени рестрикции при запишувањето на универзитетите во некои земји во Европа. Студентите од Македонија можеле да се запишуваат само во Англија и Франција - сојузнички на Србија во Првата светска војна. Во земјата можеле да студираат на универзитетите во Загреб и Белград. Со отворањето на скопскиот Филозофски факултет во 1920 година, биле комплетирани сите степени на српското образование во овој дел на Македонија и биле обезбедени потребните услови за создавање хуманистичка интелигенција од редовите на македонскиот народ, преку која требало да се изврши поставената задача - неговата србизација.

Големосрпскиот режим бил наполно свесен за тешкотиите што го очекувале на патот кон реализацијата на денационализаторската политика. Тој знаел дека, и покрај војните, и покрај емигрирањето на развиениот и политички зрел дел од македонската интелигенција во странство, и покрај системот на постојан притисок, револуционерните борби на македонскиот народ ја зацврстиле свеста за неговата национална индивидуалност и самостојност и дека искоренувањето на таквата свест ќе бара трајна, упорна, докрај пресметана политика. Освен тоа, туѓите пропаганди, во прв ред бугарската и грчката, беа создале исто така свои приврзаници. Сето тоа, големосрпскиот режим во Македонија по војните го поставило пред многубројни тешкотии зголемени со недоволниот и за неговата политика неподобен просветен кадар, со недоволен број училишни згради, со недостиг на потребните средства итн. Кон тоа се придружил и проблемот што да се прави со оние генерации ученици кои поради пропагандите и војните своето школување го започнале во други, несрпски училишта. Таквите околности налагале со школувањето да се започне на широк план, што требало да овозможи опфат на сите деца коишто веќе го започнале своето образование во просветните институции на другите пропаганди и што требало да помогне поскоро да се создадат месни кадри кои ќе прераснат во спроведувачи на зацртаната политика. Но, илузиите дека

низ масовното образование успешно ќе се одвива србизацијата на македонскиот народ, набрзо почнале да се топат, да се претвораат во разочарување и гнев. Причина за тоа бил отпорот кон политиката за денационализација. А отпорот особено се манифестирал во средното образование. Како резултат на тоа, две до три години по отворањето на наведените средни училишта започнало да се размислува за нивната редукција. Официјална причина за тоа бил недостигот на средства. Меѓутоа, фактот што во предлозите за редукција или просто за укинување на гимназиите стоеле и сугестиите, учениците од тие гимназии да се преместат на други места (во Србија) и да се сместат во интернати, така што овој потег на владата, всушност, ја објаснува политичката страна на проблемот. Впрочем, најдобра потврда за тоа е предлогот што бил испратен до кралот, со барање да се ликвидираат гимназиите во „Штипската и Брегалничката и особено во Битолската област". Во аргументацијата на овој предлог до кралот, меѓу другото, се вели: „Ваше Величество, во Штипско и Брегалничко и особено во Битолската област не треба да им се даде ниту една виша гимназија, туку само нижа со четири класа, бидејќи од овие училишта излегува младина која е против нас. Тоа што ние во училиштата до пладне го градиме, дома попладне се разградува. Единствен излез од тоа е интернатската настава". Така, по седумгодишното искуство од функционирањето на средното образование во Македонија, како резултат на политичкиот притисок, иако не биле мали ниту економските причини, со кралски указ од 27 август 1929 година, пет полни гимназии во Македонија, во Куманово, Штип, Велес, Прилеп и Охрид биле претворени во нижи. Од своја страна, нижите гимназии во Ресен, Кичево, Дебар, како и учителското училиште во Прилеп биле укинати. Биле оставени да работат само четири полни гимназии: две во Скопје и по една во Тетово и во Битола. Нижа гимназија имало и во Гевгелија. Со извршените промени не бил зафатен Филозофскиот факултет во Скопје.[16]

Причините за неуспехот на србизацијата во Македонија власта ги нашла во дејноста на учителите Македонци. Српската власт во нејзината првобитна намера да изгради масовно основно и средно образование во Македонија се судрила со

[16] Историја на македонскиот народ, том IV, *Македонија меѓу Балканските војни и Втората светска војна (1912 - 1941)*, ИНИ, Скопје 2000, стр.177.

една објективна тешкотија. Таа не располагала со потребниот просветен кадар, особено за основното образование. За да го реши кадровскиот проблем, била принудена да го ангажира месниот учителски кадар, од кој најголемиот дел своето образование го стекнал во егзархиските просветни институции и предавал во егзархиските училишта. Но, и да располагале со доволен број учители, српската власт од политички причини не можела да не прими на работа дел од месниот учителски кадар. Имено, тој кадар станал предмет на незадоволство и бил обвинет како носител на отпорот на политиката на србизација. Се разбира, не е далеку од вистината дека месниот учителски кадар многу не придонесувал за србизацијата. Во тоа и лежел гневот на српската власт кон тие учители. Се сметало дека со нивното отстранување од училиштата и од средината ќе бидат совладани дел од причините поради кои србизацијата не се одвивала со посакуваните динамика и резултати. Се започнало со систематско и трајно преместување на македонскиот учителски кадар во другите делови на земјата, главно во Србија и Црна Гора и негово заменување со српски учители.

Учителите Македонци не биле единствените, а веројатно не и најважните фактори за неуспехот на србизацијата. Властите биле свесни дека главниот носител на отпорот била самата македонска средина. Тоа сосема експлицитно го објаснува и еден од поинтелигентните спроведувачи на српската политика во Македонија, банот Жика Лазиќ, кој проучувајќи го местото на учителите Македонци во сопствената средина, нивниот однос кон власта, нивното залагање за коректно спроведување на училишната програма, нивната поврзаност со средината во којашто работеле, проучувајќи ги обврските со кои била должна да се занимава власта во Вардарска бановина, дошол до следниве констатации:

„Од информациите на околиските началници се гледа дека сите краишта на оваа бановина, ниту порано ниту пак денес имаат во доволен број наполно исправни народни учители. Голем дел од неа е пополнет со учители кои биле порано егзархиски воспитаници или пак се од познати егзархиски семејства. Поради тоа, тие постојано се изложени на влијание на семејството и на роднините. Колку и да сакаат да бидат коректни, тие сепак до крај не успеале да се еманципираат од влијанието на средината во која пораснале. Поради тоа тие, во

секојдневното општење со средината зборуваат на месниот дијалект, живеат на ист начин како што живее нивната средина. Многумина од нив се женети со селанки од своите или од соседните села. Нивниот семеен живот е сосема идентичен со животот на селаните, затоа и не се соодветни за позивот вистински народен учител. ... Не може да се каже дека во однос на нивната школска способност тие се лоши учители и дека сите од ред треба да се отпуштат од државната служба. Меѓутоа, со оглед на деликатната положба во која секој јавен работник се наоѓа работејќи во оваа бановина, во интерес на државата како и во нивен личен интерес, треба да се преместат од досегашните места и да се изолираат од средината која има штетно влијание врз нив."[17]

Од Македонија не биле прогонувани само учителите.. Постепено прогонувањето се проширило на целокупната македонска интелигенција која одбивала да се претвори во инструмент на денационализација и асимилација на својот народ.

Политиката на прогонување на македонскиот учителски кадар имала повеќекратни штетни последици за образованието. Во земјата се чувствувал голем недостиг од учителски кадар. Од вкупно 2 300 учителски места, колку што имало во основните училишта во Вардарската бановина, 550 не биле пополнети, а 250 основни училишта, со ретки исклучоци, воопшто не работеле. Настојувањата на државата празните места да ги пополни со учители од Србија биле безуспешни. И покрај многуте бенефиции што им ги давале на учителите од Србија за да дојдат на територијата на бановината, одѕивот бил слаб. Крајниот резултат од тоа била големата неписменост на населението.

Се поставува прашањето, дали не се работело за смислена политика, младите генерации во Македонија да останат неписмени, надевајќи се дека на тој начин полесно ќе можат да се асимилираат. На тоа упатуваат амбициите со коишто српската власт по Првата светска војна настапила во Македонија. Прво, експанзија

[17] Историја на македонскиот народ, том IV, ...op.cit.,180.

на основното и средното образование, потоа редукција на средното образование поради разочараноста од слабите резултати од асимилацијата.

1.1.4. Младинските здруженија како инструмент за србизација

Во примената на политиката на србизација посебно влијание и се посветувало на младината, на нејзиното организирање и воспитување, но и на контролата на нејзиното однесување. Сите настојувања биле во правецот колку што е можно повеќе млади луѓе да бидат организирани преку разни здруженија во кои државата го обезбедувала своето присуство. Притоа, не се водело многу сметка за националните погледи на поединците. Било доволно младите луѓе да прифатат членство во понудената организација, да ги исполнуваат програмските задачи на организацијата и да не развиваат антисрпска активност.

Особено внимание се посветувало на средношколската и на студентската младина. Посебна грижа им се обрнувала на малубројните студенти од Македонија што студирале на универзитетите во Белград и Загреб. Таму, далеку од Македонија и од контролата на српската власт, тие паѓале под влијание на демократските и револуционерни движења чиишто идеи потоа ги пренесувале во сопствената средина. Поради тоа, власта настојувала нив да ги организира во здруженија преку кои би остварувала влијание и контрола. Така биле формирани голем број разни здруженија, според некои статистики околу триесетина, во кои биле опфатени делови од македонската младина. Здруженијата биле од локален, покраински и општодржавен карактер. Меѓу многуте машки и женски здруженија во коишто биле организирани македонски младинци, меѓу 1920 и 1930 година било и Здружението на Јужносрбијанците, основано како Здружение на Србите од Јужна Србија во Белград 1923 година. Ова здружение било основано исклучиво за опфат на печалбарите и студентите од Македонија и Косово. Во 1928 година во Скопје е основано Здружение на националистите на Јужна Србија. Во Македонија своја дејност развиле и Српската национална младина (СРНАО) и Организацијата на здружените југословенски националисти (ОРУЈНА). Имало бројни спортски, планинарски, фолклорни, аматерски, есперантски, трезвењачки и други младински

организации. Некои младински организации биле организирани од српските граѓански политички партии, Радикалната и Демократската. Дејствувале и одделни организации на женската младина: „Кнегиња Зорка“, Хајрие, Женски покрет, Коло на српските сестри итн. Многу од нив биле создадени исклучиво во функција на политиката на србизација на македонскиот народ и по воведувањето на Шестојануарската диктатура исчезнале. Тие, како и целата политика на денационализација и асимилација не успеале да ја исполнат поставената цел. На нивното место, речиси со истите задачи, но со обид за наметнување на пројугословенска и космополитска филозофија ќе се појават други, нови здруженија.

1. 2. *Статусот на Филозофскиот факултет како високообразовна и научна институција (1920-1941)*

Со вклучувањето на „новоослободените краеви“ во составот на Кралството СХС се наметнала и потребата за широка просветна акција на југот. Народните и средните училишта веќе имале своја физиономија, но долготрајните влијанија на бугарските (егзархиски) училишта претставувале голема пречка. Освен тоа, националната политика на Кралството СХС во Јужна Србија барала стручна супервизија на соодветните установи од највисок ранг, под чија закрила би се спровела ефикасно. Тезите за „растеретување“ на белградскиот Филозофски факултет во почетокот биле повеќе техничко средство за материјално правдање на отворањето на една таква институција. Составот на наставниот кадар на скопскиот факултет, кој го сочинувала научната и културна елита на Кралството СХС, и високото значење кое му се придавало, укажува на сериозните намери на државата за реализација на големосрпската политика за побрза србизација на македонскиот народ. Една од улогите наменети на Факултетот била и стручно синхронизирање на акцијата за описменување на непросветената покраина. Меѓутоа во македонската историографија основањето на скопскиот факултет се доживува како создавање на

„клон на белградскиот универзитет" кој единствено требал да послужи како стожер за понатамошна „србизација" на Македонија.[18]

Уште во текот на 1919 и 1920 година кога се надминувале последиците од разурнувањата од војната и додека се правеле напори за обновување на високото образование во Белград, просветните власти го поставиле и прашањето за отварање на Филозофски факултет во Скопје, во рамките на Унуверзитетот во Белград.

Тогаш во Кралството на СХС постоеле Белградскиот, Загрепскиот и Љубљанскиот универзитет.

Министерот за просвета на Кралството на СХС на 2 февруари 1920 година ја одобрил Уредбата за Филозофскиот факултет во Скопје и за Правниот факултет во Суботица. Со тоа била направена правната подлога за започнување на наставата на Филозофскиот факултет во Скопје во учебната 1920/1921 г. Филозофскиот факултет во Скопје бил автономен во однос на организацијата, административното работење и буџетот, но се раководел според законите и уредбите на Белградскиот универзитет. [19]

Според основачите на Факултетот, Владата и Министерството за просвета, целта на неговото отварање била да подготвува наставнички кадри за училиштата во јужниот дел на тогашната југословенска држава: Македонија, Јужна Србија и Црна Гора, да придонесе за научно истражување на овој дел од државата, да ја шири културата и просветата на српски јазик и во српски национален дух со што на оваа установа и припаднал " најтешкиот и најубавиот дел од културно-просветната мисија на југот"[20]. Во однос на македонскиот народ факултетот требало да придонесе за негова побрза србизација. Но, независно од таа претежно политичка потреба на големосрпските власти кон овој дел на Македонија и македонскиот народ, Филозофскиот Факултет како највисока наставно-научна установа во Скопје

[18] Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918 - 1929*. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS, INIS, Beograd 2002, 333.

[19] Проф. Д-р Даринка Петреска, *Филозофскиот факултет во Скопје од 1920 година*, Монографија "Филозофски факултет во Скопје", Скопје 2006, 18.

[20] Милица Дамјановиќ, *Напредни покрет студената Београдског Универзитета*, књига 1, Београд 1966, 63.

имал голема улога и во општествено-политичкиот и културниот живот во градот, во Македонија и во јужниот дел на Србија.

Времето во кое факултетот настанал било оптеретено со општ хаос во администрацијата, па така едвај била пронајдена и зграда во која би можел да се смести. Проблемот бил решен благодарение на ентузијазмот на осуммина професори, на чело со Тихомир Остојиќ и Радослав Грујиќ, па првите предавања во т.н. Идадија биле одржани на 21 декември1920 година, пред шеесетина студенти, а следната година факултетот бил преместен во сопствена зграда.[21]

Учителската школа Идадија пред градскиот парк во Скопје во која започнал да работи Филозофскиот факултет

Наставата започнала само на историско-филолошкиот отсек, а за отварање на природно-математичкиот отсек сè уште не биле создадени поволни услови. На 1 ноември 1920 година првиот Декан на Филозофскиот Факултет, **Тихомир Остојиќ**, објавил оглас за упис на слушатели за следните струки: *книжевност, лингвистика, историја, филозофија и педагогија.* Првата учебна година започнала на 16 декември 1920 година со пристапните предавања на професорите, кои се држеле до 21 декември, кога, пак, започнала и наставата за студентите. При основањето

[21] V.Jovanović, Jugoslovenska država..op.cit., 334.

Факултетот имал 2 редовни професори, 2 вонредни професори, 3 доценти и 3 хонорарни професори, кои ја покривале *наставата од општа историја и историја на српскиот народ, историја на српскиот јазик, историја на книжевноста, словенска филологија, историја на уметноста и археологија, а останатите предмети биле застапувани постепено со назначување на наставници по филозофија, географија, етнологија, германски јазик и книжевност, за француски јазик и книжевност (1924), за кмпаративна книжевност (1926).* До 1926 година биле пополнети 10 катедри и тоа: *Југословенска книжевност, Класични јазици со книжевност, Археологија, Историја на Србите, Хрватите и Словенците, Општа историја, Византологија, Германски јазик со книжевност, Француски јазик со книжевност, Теориска филозофија и Географија.* До 1927 година на факултетот биле организирани 13 семинари и еден институт со свои библиотеки: *семинарите за Археологија и Историја на уметноста, Историја на средниот век, Историја на Јужните Словени, Јужнословенска и споредбена книжевност, Историја на новиот век, Германски јазик и книжевност, Француски јазик и книжевност, Српскохрватски јазик и книжевност, Теорија на филозофијата, Педагошкиот и Етнолошкиот семинар како и Географскиот институт со своја библиотека.*

Државата вложувала во Факултетот периодично и несистематски. За буџетската 1932/33 година за Филозофскиот факултет биле наменети 100.000 динари: 90.000 за снабдување на библиотеката, семинарите, институтите и за повез на книгите, а 10.000 за Педагошкиот институт. Во однос на останатите високи школи во земјата во периодот 1929/33 година, Филозофскиот факултет добивал скромни финансиски средства: 1929/30 година добил 0,6% од вкупните средства наменети за снабдување на библиотеките, институтите и семинарите, учебната 1931/32 година добил 0,95, за да во 1933/34 тој процент порасне на 1,2%.[22]

Во 1927 година биле направени измени во Уредбата за Филзофскиот факултет според која новите студенти се запишувале по систем на групи со три групи предмети А, Б, В. На повеќе пати биле упатувани писмени барања до Универзитетскиот сенат во Белград за отварање на катедри, односно групи од

[22] В.Јовановиќ, Вардарска бановина...op.cit., 434.

природно-математичкиот отсек (природнознание, физика, хемија и математика) но поради недостаток на средства, професорски кадар и од други причини не било дозволено тоа да се реализира сè до крајот на постоењето на Факултетот, до 1941 г. Поради наближувањето на Втората светска војна на Балканот и по демонстрациите на 27 март 1941 година против потпишаниот пакт на Кралството Југославија со Третиот рајх, по наредба на Ректоратот на Универзитетот во Белград, Филозофскиот Факултет во Скопје престанал со својата работа на 3 април 1941 година.

За запишаните студенти во првите две години наставата траела 6 семестри, а од 1922 година 8 семестри. Бројот на запишаните студенти од година во година растел. Во првата учебна година се запишале 21 студент (11 женски, 10 машки), во 1924/1925 имало вкупно на сите години 118 студенти, 1928/1929 година 124 студенти, а последната учебна година 1940/1941 имало вкупно 280 студенти (од кои 124 биле новозапишани).

На чело на Филозофскиот факултет како декани се наоѓале повеќе професори: **Тихомир Остојиќ, Василије Ѓериќ, Петар Колендиќ, Радослав Грујиќ, Мита Костиќ, Никола Банашевиќ**. На Филозофскиот факултет во Скопје предавале наставници со различна национална припадност: Срби, Хрвати, Словенци, Руси и други, дел од нив се школувале на познатите стари европски универзитетски центри: *Виена, Петроград, Москва, Харков, Париз* и други. Независно од посебната политика на ширење на српскиот јазик и култура, на преден план излегувале научните и образовните квалитети и способности на наставничкиот кадар.

Наставата на Филозофскиот факултет ја реализирале редовно вработени и хонорарни наставници, во сите звања: редовни и вонредни професори, доценти, како и асистенти. Некои од нив останале речиси низ целиот период од постоењето на факултетот, некои пократко, а некои само по една или две години. Треба да се нагласи дека, речиси, сите имале завидно универзитетско образование и докторати стекнати во европските земји и со знаење на повеќе светски јазици, некои од нив биле полиглоти. **Грујиќ Радослав** е еден од најобразованите наставници на

Филозофскиот факултет. Завршил Богословија во Сремски Карловац, правни науки во Виена и Филозофски факултет во Загреб, каде докторирал. Предавал *национална историја од 1920 година.* Бил еден од најактивните при основањето на Факултетот, основач на *Скопското научно друштво* и негов претседател до 1937, основач на музејот и негов управник до 1937 година. **Матасовиќ Јосип** студирал во Загреб, Цирих, Виена каде и докторирал во 1915 година. На Филозофскиот факултет во Скопје бил биран во сите наставнички звања и предавал *општа историја (1924-1932).* Мита Костиќ завршил Филозофски факултет во Виена, предавал национална историја (1921-1941). **Грга Новак**, хрватски и европски научник. Студирал историја, географија и археологија на универзитетите во Загреб, Прага, Виена, Минхен, Берлин и Јена. Докторирал 1911 година во Загреб, а бил промовиран за доктор во Прага. На Филзофскиот факултет во Скопје останал од 1920 до 1924 година и предавал *општа историја на средниот век.* **Прелог Милан** докторирал на Карловачкиот универзитет во Прага. Во 1937 година бил избран за за редовен професор по историја на средниот век на Филозофскиот факултет во Скопје каде останал сè до смртта во 1931 година. Границ Бранко студирал во Виена и Минхен кај прочуениот византолог Карл Крумбахер, кај кого и докторирал. Во 1922 година бил избран за доцент, а во 1926 за вонреден професор по *Византологија.* **Радојчиќ Светозар** студирал и се усовршувал на повеќе универзитети, во Загреб, Виена, Прага и други. Докторирал 1934 година. Бил ангажиран како хонорарен професор по предметите *класична археологија и историја на уметноста.* **Петар Колендиќ** студирал славистика во Виена и таму докторирал во 1908 година. Предавал *историја на книжевноста* прво како вонреден професор во 1924, а потоа во 1925 година како редовен професор. **Банашевиќ Никола** студирал француски јазик и книжевност во Франција, а докторирал во Париз 1922 година. На факултетот бил од 1924 до 1941 година како последен декан. Бил биран во сите звања по *француски јазик и романска книжевност.* **Евгеније Ањичков** завршил филозофски факултет во Петроград, доцент на Киевскиот и Московскиот универзитет. На филозофскиот факултет во Скопје бил редовен професор по *француски јазик, историја на книжевноста и компаративна книжевност (1926-1936).* **Душан Недељковиќ** останал на Филозофскиот факултет од 1922 до 1941 година. Бил ангажиран како

доцент во 1922 година, а потоа бил избран во вонреден и редовен професор на катедрата за Филозофија. Предавал *Теорија на филозофијата.* Во годините пред Втората светска војна негов асистент бил **Вук Павичевиќ. Филиповиќ Миленко** докторирал во 1928 година на Етнологија на Филозофскиот факултет во Белград. Од 1930 година бил избран за доцент на Филзофскиот факултет во Скопје, а во 1939 година за вонреден професор. Бил основач на Етнографското друштво на Југославија во 1930 година, а во 1940 година го основал и уредувал списанието Етнологија. **Радовановиќ Војислав** докторирал во Белград во 1924 година. На факултетот во Скопје бил од 1926 до 1941 година, како професор по *етнологија и географија*. **Урошевиќ Атансије** во 1927 година бил избран за аситент по *географија* во 1929 година. На филозофскиот факултет биле ангажирани и други познати професори и специјалисти од повеќе научни области, меѓу кои биле: **Тихомир Остојиќ, Киро Трухелка, Франце Месенел, Василије Ѓериќ, Алексије Јелачиќ, Момчило Селесковиќ, Првош Сланкаменац, Петар Слијепчевиќ, Петар С. Јовановиќ, Баја Бајиќ, Петар Булат, Грегор Чремошник, Миливој Павловиќ, Светомир Ристиќ, Михајло Стевановиќ, Сима Тројановиќ** и др.

Поради одредени финасиски, но пред сè политички причини Министерството за просвета на неколку пати ја најавувало можноста за укинување на Филозофскиот факултет во Скопје (1927,1933) или биле разгледувани и предлагани промени околу скратувањето на автономијата на Факултетот. Тогаш била манифестирана општа согласност на професорите, студентите и сите релевантни политички, стопански, стручни фактори во градот Скопје и пошироко на целата теристорија на Македонија, јужниот дел на Србија и Косово и Метохија, од каде доаѓале најголемиот број студенти на овој Факултет и каде се рефлектирале научните и културно-просветните достигнувања на истиот.

По раскривањето на една група студенти припадници на Тајната македонска младинска револуционерна организација поврзана со ВМРО и одржаниот Студентски судски процес во 1927 година во Скопје, било актуелизирано прашањето за укинување на Филозофскиот факултет. Деканот на факултетот, *Проф. д-р Петар Колендиќ*, се обратил со писмо до Министерот за просвета во Белград, во врска со добиените информации од печатот дека ќе се укинат некои

факултети меѓу кои и Филозофскиот во Скопје. Тој реагирал со потсетување дека 5 години наназад постојано се зборувало за укинување на овој Факултет. При што истакнал дека и покрај одредени тешкотии околу организацијата и финансиите речиси сите наставници најсовесно си ја обавувале својата образовна, едукативна и научна дејност и доколку постоело некакво прашање околу тоа требало да се консултира најпрво Филозофскиот факултет во Скопје.

Во време на Големата економската криза и Шестојануарската диктатура режимот започнал да го намалува бројот на училиштата (гимназиите и средните училишта) на територијата на Македонија и било разгледувано и прашањето за укинување на Филозофскиот Факултет. Во текот на 1933 година се одвивала и една од најголемите организирани активности за одбрана на постоењето на Филзофскиот Факултет, како единствена научна и висока образовна институција во Скопје и во јужниот дел на државата. Во Скопје бил формиран и посебен Акционен одбор на чело со тогашниот градоначалник на Скопје, познатиот архитект Јосиф Михајловиќ, родум Македонец (од селото Тресонче). Во Акциониот одбор влегле познати личности од стопанскиот, јавниот и политичкиот живот во Скопје, претседатели на повеќе општини од Македонија и јужниот дел на Србија, претставници на стручни, културни и хуманитарни организации и на други институции и асоцијации. Тие подготвиле еден опширен **Меморандум**[23], кој бил доставен до Наставничкиот совет на Филзофскиот Факултет во Скопје, за поддршка. Просветните власти не го укинале Факултетот.

[23] Државен архив на Република Македонија, Фонд Филозофски факултет-Скопје 1921-1941., 01.0323.0001.0087/0552-0559, „*Меморандум о Филозофском факултету*“.

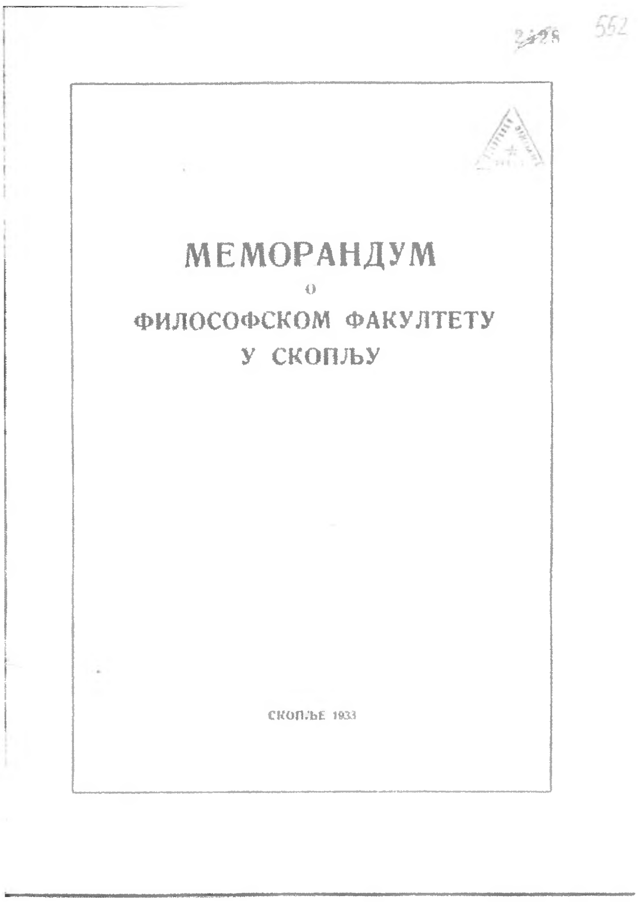

За да може да се развие научно-истражувачка работа и да се презентираат пред научната јавност, но и пред пошироката јавност одделни научни и стручни сознанија од повеќе области: историја, географија, етнологија, филозофија и други, уште во 1921 година била покрената иницијатива за формирање на едно посебно научно друштво на Филозофскиот факултет под име ***Скопско научно друштво***. Тоа имало редовни и дописни членови. Во април 1925 година по извесна реорганизација, започнува неговата поактивна дејност и истата година започнува да излегува неговиот печатен орган списанието ***Гласник скопског научног друштва***, во кое биле биле објавувани научни трудови на автори од цела Југославија. Друштвото издавало и посебни книги.

На десетгодишнината од основањето на Филозофскиот факултет во Скопје во 1930 година излегол и првиот број на списанието ***Годишњак Скопског филозофског.***

Во првите години од формирањето на Факултетот, професорите и соработниците на Филозофскиот факултет во Скопје покрај организирањето на наставата на Факултетот, држеле и јавни предавања од повеќе области наменети за граѓаните на градот Скопје. Поради големиот интерес за овој вид на ширење на научни и стручни сознанијата бил формиран Посебен одбор за формирање на народен универзитет. Во 1927 година биле усвоени правилата и од тогаш започнал со редовни активности **Народниот универзитет во Скопје**, кој потоа помогнал и во формирањето на народни универзитети во другите градови во Македонија. Професорите на Филозофскиот факултет биле иницијатори за формирање на музеј во Скопје. Организирањето на музејот му било поверено на професорот **Радослав Грујиќ**. Првата историско-археолошка збирка била сместена во Филозофскиот факултет во 1920 година, а во наредните години (до 1927 година) биле организирани и етнографската, зоолошката и геолошко-петрографската збирка.

Под ресор на Факултетот работеле и *Библиотеката, Географскиот институт и семинарите за Археологија и Историја на уметноста, Историја на средниот век, Историја на Јужните Словени, Јужнословенска и споредбена книжевност, Историја на новиот век, Германски јазик и книжевност, Француски јазик и книжевност, Српскохрватски јазик и книжевност, Теорија на филозофијата, како и Педагошкиот и Етнолошкиот семинар.*

На Филозофскиот факултет во Скопје се одвивале повеќе активности во кои учествувале студенти од повеќе краеви на државата, од повеќе националности и религии и со различно политичко убедување. Солидарноста и взаемопомагањето за надминување многу социјални, едукативни, јазични, културни и други проблеми и да се издејствуваат подобри услови за студирање, за слободно творештво и за дружење било присутно речиси помеѓу најголемиот дел од студентите. Во тоа најчесто наоѓале поддршка и од повеќето професори на факултетот.

За таа цел студентите се организирале во културни, потпорни, репрезентативни, спортски и стручни здруженија: *географско-етнографско, историско, педагошко-филозофско, литературно друштво, друштво за српскохрватска книжевност, здружение на студентите по германски јазик и книжевност*. Посебна улога во собирањето на левоориентираните студенти и оние со демократски убедувања, кои барале поголеми права во рамките на автономијата на факлултетот, членувале во студентските културни друштва "*Покрет*" и "*Нови Покрет*" во годините спроти Втората светска војна (1934-1941).

Сите стручни, културни и спортски друштва членувале во Потпорното и репрезентативното здружение, а нивната дејност се одвивала според *Уредбата за здружување на студентите на универзитети и факултетите*.

На стручните и културните друштва и здруженија редовно бил присутен и еден професор. Во случаите кога била загрозувана слободната дејност и се спроведувале мерки на цензура, студентите реагирале против скратувањето на нивната слобода за научно и културното творештво. Таква била нивната реакција во учебната 1938/39 година на предложениот нов правилник според кој требало да се цензурираат сите нивни трудови кои ќе се читале на седниците на друштвата.

Пред нарасната опасност од фашизмот и нацизмот во Европа се засилиле антифашистичките активности и на напредните студенти на Филозофскиот Факултет во Скопје. По повод Аншлусот, припојувањето на Австрија кон Германија и опасноста од фашизмот во Европа, бил упатен повик од Обединетите студенти на Филозофскиот факултет да се спротивстават и тие исто како што го сториле тоа и нивните колеги од Љубљанскиот, Загрепскиот и Белградскиот универзитет.

Во наредните години нараснало антифашистичкото расположение на студентите на Филозофскиот факултет. Тие имале поддршка и од некои свои професори. Меѓу најотворените професори антифашисти бил **Проф. д-р Душан Недељковиќ** и асистентот **Вук Павиќевиќ**. **Проф. Недељковиќ** во текот на 1940 година дури бил конфирниран заедно со една група студенти во логорот во Биљеќа.

Во активностите за афирмација на историјата и културата на сите народи во Југославија, на Филозофскиот факултет во текот на 1936 година се одвивала активност на студентите Македонци, поддржани и од своите колеги од другите краеви да се побара регистрирање на **културно-просветното друштво "Вардар"** и на Скопскиот Факултет. На 29 јануари 1937 година била поднесена молба потпишана од 53 студетни и студентки. Вакви друштва за негување на македонската култура, традиција, фолклор и другите народни особености на македонскиот народ, биле формирани на Белградскиот Факултет и Загрепското свеучилиште. Но, управата на Филозофскиот факултет во Скопје, најверојатно по мислење на просветните власти во Белград не дозволила формирање на вакво македонско национално културно-просветно друштво во Скопје.

Голем број студенти уште пред фашистичката агресија на Југославија биле ангажирани во антифашистичкото движење и во Скопје и по своите места на постојано живеење. Во текот на Народноослободителната и антифашистичка војна голем број од студентите и дел од професорите активно се вклучиле или ја помагале антифашистичката борба. Еден професор и 40 студенти од Филозофскиот факултет загинале во народноослободителната и антифашистичката борба во разни краеви.

Дел од професорите по завршувањето на Втората светска војна продолжиле со својата научна и образовна дејност на повеќе високообразовни институции во Југославија, а некои и на новоотворениот Филозофски Факултет во Скопје во 1946 година.

Дел од судентите кои студирале на Филозофскиот факултет пред 1941 година, по ослободувањето во Република Македонија се вклучиле во општествено-политичкиот и културниот живот на македонската држава и станале познати научници, професори во сите степени на образованието и на Универзитетот во Скопје. Меѓу нив ќе ги спомениме: *Харалампие Поленаковиќ, Кирил Пенушлиски, Јордан Попјорданов, Јован Трифуновски, Томо Томоски, Десанка Мириќ (Миљовска), Мирко Павловски, Апостол Апостолов, Ристо Динев, Благој Корубин* и многу други.

По окупацијата и поделбата на територијата на Македонија меѓу фашистичките држави и нивните сојузници на Балканот, поголемиот дел од Вардарска Македонија (источниот, централниот и југозападниот дел) потпадна под бугарска окупација. Бугарските просветни власти, веднаш по отварањето на бугарски основни и средни училишта, ги започнаа подготовките за отварање на Универзитет во Скопје. Всушност сѐ се сведуваше на отварање на неколку групи на Историско-филолошкиот факултет, кои требаше да едуцираат високошколски наставен кадар за училиштата во Македонија, да ги воспитуваат во бугарски национален дух, за да можат да ја шират просветата и културата на бугарски јазик. Фактички да придонесат за бугаризација на Македонија. Во средината на септември 1943 година советот на Софискиот универзитет "Св. Климент Охридски" избрал 6 редовни доценти, еден приватен доцент и еден хонорарен лектор. Биле избрани при катедрите за: стара историја и археологија, средновековна и нова историја, историја на бугарскиот јазик, бугарска историја, литература и историја на романските народи, катедра по филозофија, средновековна и нова историја, лектор по руски јазик. За ректор бил назначен **доцент Атанас Илиев**, кој во исто време го добил и звањето декан. Во првата учебна година 1943/1944 година биле определени три специјалности: *словенска филологија, историја и географија,* на кои можеле да се запишаат неограничен број студенти, кои завршиле класичен оддел на гимназијата. Редовната настава започнала на 2 октомври 1943 година со воведно предавање на ректорот. Меѓутоа, наставата се реализирала само во првата година, бидејќи на 9 септември Бугарија капитулира и целокупниот просветен апарат се распадна. Тоа беше само еден обид за воспоставување бугарски универзитет во Македонија во услови на Втората светска војна.

1.2.1. ***Грижа за збогатување на книжниот фонд***

Во рамките на Филозофскиот факултет работела и факултетска библиотека која се грижела за прибирање и чување на книгите и други научни публикации како домашни така и од странство , но и за афирмација на домашната научна работа во

светот. Во рамките на библиотеката функционирале две читални, едната за професорите, а другата за студентите. Втората била од отворен тип и во неа можеле да доаѓаат и граѓаните. Исто така и библиотеката множела да се користи од други лица и станала прва јавна библиотека, која всушност била и првата универзитетска библиотека во градот Скопје. Со тоа Филозофскиот факултет во Скопје на индиректен начин бил основач на Универзитетската библиотека во Скопје.

Во 1925 година, библиотеката поседувала 12.000 дела и преку 35.000 свески, набавени со помош на буџетските средства и со посредство на дарежливите институции (Матица српска, Српската кралска академија и Српскиот семинар БУ). Во почетокот на триесетите години библиотеката располагала со околу 60.000 книги и повеќе стручни и семинарски библиотеки. По декемвриските поплави во 1935 година, биле загрозени околу 70.000 книги од факултетската библиотека.[24]

Низ целиот период на постоењето на Филозофскиот Факултет во Скопје: меѓу двете светски војни и по ослободувањето на Македонија била покажувана голема грижа за збогатувањето на книжниот фонд во библиотеката, односно библиотеките на факултетот, преку купување, подарување, но и откупување на цели библиотеки, како што беше случај со откупувањето на личната библиотека на познатиот археолог и историчар на стариот век, **Гавра Манојловиќ**, која и денес постои како посебен библиотечен фонд.

При класификацијата на архивската граѓа од Филозофскиот факултет-Скопје, во Државниот архив на Република Македонија формиран е посебен фонд **Библиотека на Филозофски факултет - Скопје**[25].

[24] В.Јовановић, Вардарска бановина...op.cit., 434.

[25] Фондот е заведен под бројот 336. Граничните фондови на фондообразователот се 1920 -1941 година, а на граѓата 1920 - 1939 година. Фондот е обработен и содржи 10 книги.

ВТОРА ГЛАВА

ПРИМЕНЕТИТЕ АРХИВСКИ СТАНДАРДИ И МЕТОДОЛОШКИ ПОСТАПКИ ВО СРЕДУВАЊЕТО И ОПИСОТ НА ФОНДОТ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ

2.1. Државен архив на Република Македонија

„Архивската граѓа е . . . директниот, нетолкуваниот и автентичниот глас на минатото: првичен доказ за она што луѓето правеле и мислеле; доказ за животот низ слики и документи; растот и падот на општествата и културите. Архивската граѓа е основата на која која се градат нашите истории . . .“[26]

Државниот архив на Република Македонија е една од најзначајните македонски државни и национални институции, која истовремено е трезор и извор за проучување на целокупниот политички, економски, научен и културен развој на Република Македонија. Самиот чин на основање на Државниот архив претставува еден од поважните настани во нашата понова историја и е огромна придобивка од историско и национално значење. За Македонија и македонскиот народ, Архивот претставува изворно сведоштво за нашето постоење, за опстојувањето на нашиот национален идентитет, за борбата на македонскиот народ за создавање своја национална држава и за континуитетот на македонската политичка, државно-правна и национална мисла.

Развојниот пат на Државниот архив е тесно поврзан со создавањето и развојот на младата македонска држава по Втората светска војна, која во тие повоени години на чинот на основањето му дале примарно национално значење во заокружувањето на државната власт. На 6 јануари 1951 година Народното собрание

[26] Listening to the Past, Speaking to the Future: Report of the Archives Task Force, March 2004 (www.mla.gov.uk/what/publications/~/media/Files/pdf/2004/listening_to_the_past_report.ashx)

на НР Македонија го донело **Законот за државните архиви**[27], врз основа на кој, на **1 април 1951 година е формиран Државниот архив на НР Македонија**.

Во периодот 1951 - 1960 година биле формирани девет околиски историски архиви, кои денес работат во состав на Државниот архив како негови подрачни одделенија во: Битола, Велес, Куманово, Охрид, Прилеп, Скопје, Струмица, Тетово и Штип. Паралелно со комплетирањето на архивската служба во Македонија се градело и архивското законодавство. Државниот архив е иницијатор и изготвувач на низа архивски закони, упатства и уредби со кои се регулира работењето на имателите на архивска граѓа и функционирањето на Архивот како институција.

Во 1973 год. на предлог на ДАРМ е донесен *Законот за архивската дејност.* [28] Со него се доразвива архивското законодавство кое добива европски лик. Согласно *Законот*, во 1977 година се донесени *уредба и упатство за канцелариско и архивско работење* [29] на имателите. Во периодот 1971-1990 архивското законодавство на СРМ целосно се осамостојува и засилено се развива.

Со државното осамостојување на Р Македонија се изградува и современо архивско законодавство. Во 1990 година е донесен *Законот за архивската граѓа* (изменет и дополнет во 1995 год.).[30] Овој пропис и денес е на сила. Во согласност со Законот: подобрен е статусот на архивската граѓа; ДАРМ се трансформира во интегрирана управна организација со 9 подрачни одделенија; воспоставени се единствено управување, финансирање и кадровска политика во ДАРМ; востановена е архивска инспекција итн. Имателите се должни да вршат катагодишно одбирање и евидентирање на архивската граѓа и во таква состојба да му ја предаваат на Архивот. Општите рокови за предавање на граѓата и за

---

[27] Службен весник на НРМ, бр.1, 12 јануари 1951, Закон за Државните архиви на НРМ донесен од президиумот на Народното собрание на НРМ со Указ бр.3 од 6 јануари 1951 година.

[28] Законот за архивската дејност (Службен весник на СРМ, бр, 43/73).

[29] Уредба и Упатство за канцелариско работење и за одбирање на архивската граѓа од регистратурскиот материјал (Сл. весник на СРМ, бр, 16/77).

[30] Закон за архивската граѓа (Сл. весник на СРМ бр. 36/1990 год.) и Закон за изменување и дополнување на Законот за архивската граѓа (Сл. весник на РМ бр. 36/1995 год.).

нејзината достапност за користење се 20 години по настанувањето. Со тоа Република Македонија се вбројува во една од полибералните земји.

На основа на *Законот,* во периодот 1996-2005 год. донесени се *неколку уредби и упатства* со кои се регулираат: канцелариското и архивското работење на имателите; заштитата на архивската граѓа во воена и вонредна состојба; продолжените рокови за достапност и користење на граѓата; методологијата на стручната работа во Архивот итн.

Со статус на државен орган, Државниот архив дејствува како единствена управна организација на територијата на Република Македонија. Архивот има единствено управување, единствена стручна методологија, единствена кадровска и буџетска политика, како и единствена истражувачка и издавачка политика.[31]

Државниот архив врши инспекциски и стручен надзор над канцелариското и архивското работење на повеќе од 2 000 приоритетни иматели и околу 40 000 неприоритетни иматели. Имателите редовно ја предаваат архивската граѓа во Архивот и тоа во одбрана, средена и опишана состојба. Во ДАРМ е примена граѓа од државните и локалните орегани на власта до 1995 година, а од највисоките органи (Претседателот, Собранието и Владата на Република Македонија) до 1998 година.

Како резултат на развиената билатерална соработка со архивските служби од повеќе од 30 земји, Архивот има реализирано бројни архивски истражувања во архивите во странство. Резултат од овие истражувања се 3 000 000 микроснимки и 600 000 ксерокскопии на документи за историјата на Македонија и македонскиот народ донесени од странските архиви. Државниот архив е член и на Меѓународниот архивски совет.

ДАРМ има и богата издавачка дејност. Архивот досега публикувал над 200 едиции, зборници и монографии базирани на архивски документи. Така, архивското богатство на Архивот служи за потребните на научниците, истражувачите и на сите граѓани.

[31] Документи 1951-2011, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2011, 7.

Секторот за средување и обработка во рамките на ДАРМ успешно работи на средувањето и обработката на архивските фондови и збирки кои биле примени во несредена состојба. За фондовите, збирките и документите се изработуваат научноинформативни средства (инвентари, регести, водичи) кои се внесуваат во АОП базите на Архивот и на тој начин може лесно и брзо да се пребаруваат и користат.

Архивот секојдневно ги услужува со архивска граѓа научните истражувачи од земјата и странство, имателите на граѓата (за оперативни потреби) и граѓаните на Република Македонија (за работен стаж, имотно-правни работи, денационализација и сл.)[32]

Државниот архив во своите депоа денес поседува 7 430 фондови и збирки оригинална архивска граѓа, што изнесува околу 12 000 метри должински или вкупно околу 100 000 000 листови од документи. Од оваа огромна количина на архивска граѓа, 20 000 000 се микроснимки.

За развојот на Архивот како институција најзаслужни се архивските работници од неколку генерации. Првата генерација била посветена на изградбата на архивските згради, архивистичкиот кадар и прибирањето и заштитата на аархивската граѓа. Втората генерација дала огромен придонес за изградбата на архивското законодавство, единствената сртучна методологија и меѓународната соработка на Архивот. Сегашната, трета генерација архивисти е посветена на електронската обработка и дигитализацијата на архивската граѓа.

Структурата и вредноста на архивските записи што трајно се чуваат во ДАРМ е разновидна. Најстариот документ е **Евангелието на светиот апостол Лука од 12 век**. Огромно значење имаат и старословенските и црковните ракописи од 12, 13 и 14 век. Збирката на граѓа од периодот на османлиското владеење во Македонија (15–20 век) е особено богата. Од особено значење се фондовите и граѓата на: Македонските просветители (18-19 век); Македонското револуционерно и национално-ослободително движење (посебно за востанијата во Македонија, за активностите на ВМРО, ВМРО обединета, КПМ и други организации и дејци) во

[32] Ibidem., 9.

средината на 19 и почетокот на 20 век. Исто така, тука е и граѓата за Балканските војни (1912–1913), Првата светска војна (1914–1919) и меѓу двете светски војни (1919–1941). ДАРМ поседува обемна и значајна архивска граѓа од НОБ (1941–1945), од АСНОМ (1944) и од изградбата на НР/СР Македонија (1945–1990). Од историско значење е и архивската граѓа од најново време за создавањето на самостојна и незавина Република Македонија (1991–2008). Во подрачните одделенија на ДАРМ се чува архивска граѓа од значење за локалната историја, создадена претежно во периодот 1944 – 1995 година.

Во текот на својата 60 – годишна работа Државниот архив на Република Македонија целосно го оправда своето постоење, докажувајќи се како важен столб на македонскиот идентитет, самобитност и државност. Ова нè потсетува дека современиот свет е незмислив без архивските институции и архивските документи. Архивистите имаат голема одговорност во поглед на документирањето на настаните, размената на информации и постојаната примена на информациските технологии, особено електронската обработка и дигитализацијата на архивските записи, градејќи го на тој начин идниот заеднички европски и светски архив кој ќе му биде достапен секому.[33]

2.2. Примањето и оформувањето на архивската граѓа од Филозофскиот факултет (1919 - 1941) како архивски фонд во ДАРМ

По ослободувањето во 1945 година и формирањето на СФРЈ, во процесот на општата социјалистичка изградба на земјата, државното раководство на Југославија и раководствата на повеќето од републиките пристапиле кон изградба на законските прописи за архивската служба и формирање на архиви. Иако до формирање на Државниот архив во НР Македонија дошло подоцна т.е. на 1 април 1951 година, со прибирање на архивската граѓа се започнало веднаш по ослободувањето. Архивската граѓа собрана во тој период се чувала во библиотеката на Институтот за национална историја, семинарот на катедрата за

[33] Ibid.,6.

национална историја на Филозофскиот факултет во Скопје и историските одделенија на масовните организации. Со прибирање на архивската граѓа најрано започнала катедрата за национална историја на Филозофскиот факултет[34]. Со Уредбата на Владата на НР Македонија од 1 август 1948 година бил основан Институтот за национална историја на македонскиот народ како самостојна установа која, меѓу другото, имала за задача: *„Да пронаоѓа, прибира, чува и објавува материјали, документи и други споменици кои се однесуваат на националната историја и културата на македонскиот народ, како и материјалите, документите и другите споменици за историјата на малцинствата и етничките групи кои живеат во Македонија.“*[35]

По основањето на Државниот архив на НР Македонија во 1951 година, управата на оваа новоформирана институција во почетокот на својата работа морала да се зафати со решавање на најосновните организационо-технички проблеми. Пред сè се пристапило кон одбирање на погоден кадар за архивистичката служба. Другото важно прашање кое успешно било решено, било прашањето за сместувањето на Државниот архив. Во зградата на Претседателството на НР Македонија биле отстапени простории за Државниот архив со што била ликвидирана дотогашната опасност од уништување на архивскиот материјал кој се наоѓал во несоодветни простории во разни установи. По решавањето на овие најелементарни прашања, Државниот архив во Скопје пристапил кон извршување на својата најважна задача - прибирање на архивската граѓа која се наоѓала во разни установи.[36]

Во тоа масовно преземање на архивската граѓа во првите години од формирањето на Архивот, била преземена граѓата која по ослободувањето била собрана и се чувала во институциите кои во тие повоени години покрај своите

[34] Монографија **Филозофски факултет во Скопје**, Скопје 2006, д-р Кирил Темков, Филозофскиот факултет во Скопје како прва високошколска институција во слободна Република Македонија, „Свеченото отворање на Филозофскиот факултет беше извршено на државниот празник Денот на Републиката, на 29 ноември 1946 година, во најголемата сала во Скопје - салонот на Македонскиот народен театар.“

[35] Член 1 од Уредбата за основање на Институтот за национална историја на Македонскиот народ.

[36] Arhivist, Organ glavnog arhivskog saveta FNRJ, Godina I Sveska 3, septembar - decembar, Beograd 1951, Dančo Zografski, O radu, zadcima i nekim problemima državne arhive u Skoplju, 10.

примарни дејности, на еден начин ја вршеле и улогата на архив (Институтот за национална историја, Филозофскиот факултет и Историското одделение на ЦК на КПМ).

Мора да се напомене дека пустошењата и пљачкањата кои ги вршеле окупаторските сили за време на поранешните војни, а особено во текот на Втората светска војна, допринеле во уништувањето и на оние малку архиви што постоеле во Македонија. Не била сочувана ни една комплетна архива од некој орган на власта или институција во Македонија од времето на турското ропство, старата Југославија или фашистичката окупација. Освен тоа, значајни количини на архивски материјал од Македонија за време на окупацијата биле пренесени во разни установи во Бугарија, од што речиси ништо не било вратено по ослободувањето, главно поради неисполнување на реституционите обврски од страна на Бугарските власти. Од одвлекувањето на таквиот материјал, најмногу во Бугарија, особено настрадал Филозофскиот факултет и Народната библиотека во Скопје, потоа архивата на Охридската митрополија и други слични установи.[37]

Архивската граѓа која настанала во работата на Филозофскиот факултет и институциите кои произлегле од него во периодот од 1919 до 1941 година, т.е. она што останало од неа по Втората светска војна, се чувало во самиот Факултет. Со формирањето на Државниот архив во 1951 година, и првото масовно преземање на граѓа, Филозофскиот факултет му ја отстапил на Архивот поголемиот дел од споменатата архивска граѓа.[38]

Во 1955 година Државниот архив почнал да врши единствено и задолжително евидентирање на архивската граѓа и фондовите, а првата архивска граѓа која била заведена во Книгата за преземена архивска граѓа односно Влезниот

[37] Arhivist, Organ glavnog arhivskog saveta FNRJ, Godina I Sveska 1, januar - april, Beograd 1951, Dančo Zografski, *Prikupljanje arhivskog materijala u NR Makedoniji*, str.45.

[38] Во првите пет години од работата на Државниот архив (1951-1955) не се воделе евидентни средства како Записник за примо-предавање на архивската граѓа и Книга за преземена архивска граѓа (Влезен инвентар), па затоа не може да се каже точната количина на граѓа која во тој период била преземена од Филозофскиот факултет.

инвентар била токму од Филозофскиот факултет.[39] На 26 јануари 1971 година, од Филозофскиот факултет била преземена граѓа со гранични години 1920-1940 година, во количина од 4 книги. И Институтот за национална исорија, исто така, поседувал збирка од поединечни документи од Филозофскиот факултет во Скопје и на 6 февруари 1980 година ја отстапил на Државниот архив. Од целата архивска граѓа која се однесувала на Филозофскиот факултет и институциите кои произлегле од него, а била создадена во периодот од 1919 до 1941 година, во Државниот архив биле формирани неколку фондови:

- фондот *Филозофски факултет - Скопје* кој во Регистарот на архивски фондови и збирки е заведен под бројот **323**, со гранични години на фондообразователот 1920-1941 година и гранични години на архивската граѓа 1919-1941 година, во количина од 90 книги и 117 кутии со архивска граѓа, или вкупно 23,5 метри должински;
- фондот *Библиотека на Филозофскиот факултет-Скопје*, заведен под бројот **336**, со гранични години на фондообразователот 1920-1941 и гранични години на архивската граѓа 1920-1939 година, во количина од 10 книги или вкупно 0,2 метри должински;
- фондот *Скопско научно друштво-Скопје*, заведен под број **486**, со гранични години на фондообразователот 1921-1941 година и гранични години на архивската граѓа 1920-1941 година, во количина од 8 книги, односно 0,2 метри должински;
- фондот *Југословенско потпорно и репрезентативно студентско друштво–Скопје*, заведен под број **484**, со гранични години на фондообразователот 1935–1941 и гранични години на граѓата 1935–1938, во количина од 3 книги или вкупно 0,2 метри должински;

[39] На 10 јануари 1955 год. Филозофскиот факултет во Скопје му отстапил на Државниот архив граѓа која содржела: Записници од Советот на Филозофскиот факултет-Скопје (1924 -1941 год) во количина од 4 книги; Поверливи деловодни протоколи (1940-1941 год.) во количина од 1 книга; Книга со списоци на студенти ослободени од школарина (1932-1940 год.) во количина од 1 книга и Акти од доверливата архива односно Доверливи деловодници (1937-1941 год.) во количина од 7 книги. Оваа архивска граѓа во Влезниот инвентар била заведена под број 1.

- фондот *Географско етнографско друштво „Јован Цвијиќ"– Скопје*, заведен под број **485** со гранични години на фондообразователот 1929–1941, а на граѓата 1929–1939 година, во количина од 4 книги или вкупно 0,1 должински метар;
- фондот *Југословенско академско пеачко друштво „Обилиќ"*–Скопје (1937–1941), заведен под бројот **480,** во количина од 2 книги;
- фондот *Пеачко друштво „Мокрањец"–Скопје* (1937–1941), заведен под бројот **481**, во количина од 1 архивска кутија;
- фондот *Југословенски студентски потпорен фонд–Скопје* (1920–1941), заведен под бројот **347**, во количина од 4 книги; и
- фондот *Фонд за здравствена заштита на студентите–Скопје* (1920–1941), заведен под бројот **348**, во количина од 3 книги.

Фондот *Филозофски факултет–Скопје (1920–1941)*, пред да се пристапи кон неговото средување и обработка, се состоел од 117 кутии со архивска граѓа и 90 книги. Откако се пристапило кон неговото средување и обработка, односно во операциите на систематизација и класификација на фондот била излачена архивска граѓа за други фондови т.е. за горенаведените фондови. Бил излачен и документарен материјал за уништување. Фондот потоа бил среден и обработен, внесен во АОП[40] базите и за него било изработено Научно–информативно средство. Денес фондот *Филозофски факултет–Скопје (1920–1941)* во Државниот архив на Република Македонија е среден и обработен и се состои од 43 архивски кутии и 66 архивски книги. Фондот е достапен за користење.

[40] Автоматска обработка на податоци.

2.3. Средувањето на архивската граѓа во фондот Филозофски факултет-Скопје

Фондот *Филозофски факултет-Скопје* во Државниот архив на Република Македонија е заведен под бројот **323** и е фонд од II категорија. Фондот е среден и обработен во 2000 година во Секторот за средување и обработка на архивска граѓа, поточно во *Одделението за средување и обработка на архивска граѓа - стар период*. Фондот содржи 43 архивски кутии со архивска граѓа и 66 книги. Граничните години на фондообразователот се 1920-1941 година, додека граничните години на архивската граѓа 1919-1941 година. За запознавање со фондот, користење на литература и подготовка биле потребни околу 30 денови по што се пристапило кон класификација на архивската граѓа. Архивската граѓа била класифицирана и систематизирана во 43 архивски кутии и 66 архивски книги. Бил издвоен документарен материјал за уништување во количина од 8 кутии кои содржеле: дупликати, мултипликати, изводи, признаници, уплатници, приемници итн.

По оваа операција се пристапило кон техничка обработка на архивските книги. Биле обработени 66 архивски книги кои биле класифицирани по видови од кои 23 биле деловодни протоколи, 7 регистри и 36 други книги. Потоа истите биле систематизирани според хронологија (од најстарата кон најмладата). Следната фаза била редоследно нумерирање на архивските книги, фолијација и изработка на архивистички опис на секоја архивска книга во кој биле внесени следните елементи: *сигнатура, назив на книгата, дата, број на листови, димензии, општа состојба, повез, обележување на листовите, предлог за поправка, разни забелешки, додатоци на книгата, дата на обработка и име и презиме на архивистот*. Пример:

Сигнатура

010323/К3

ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – СКОПЈЕ

ФОНД:

Филозофски факултет – Скопје

Наименование на книгата:

Деловодник за 1920 – 1921 година

Број на книгата: 1

Година од 1920 до 1921

Број на листови: 100

Димензија: 21 x 34

1. Општа состојба: добра

2. Повез: тврд картонски

3. Обележување на листовите:

Од 3 – 28 (дел.бр. 1 -197) за 1920 год; од 28 – 100 (дел. бр.1 – 548) за 1921 год.

4. Предлог за поправка:

нема

5. Разни забелешки:

нема

6. Додатоци:

Нема

7. Проверено на ден: 20.09.2000

ПОТПИС

Откако сите книги биле опишани, се пристапило кон изработка на *сумарен попис* на архивските книги според редниот број што го имаат во фондот. *Сумарниот попис на книгите* содржи: назив на фондот, реден број на книгата, назив на книгата и период за кој се однесува. Во продолжение следува сумарниот попис на книгите во фондот Филозофски факултет - Скопје.

ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА - СКОПЈЕ

ФОНД: Филозофски факултет - Скопје

Број:	Назив на книгата:	Гранични години на книгата:	
1	Деловодник за 1920 – 21 год.	1920	1921
2.	Деловодник за 1921 – 23 год.	1921	1923
3.	Деловодник за 1923 – 24 год.	1923	1924
4.	Деловодник за 1925 – 26 год.	1925	1926
5.	Деловодник за 1927 – 28 год.	1927	1928
6.	Деловодник за 1929 год.	1929	1929
7.	Деловодник за 1930 год.	1930	1930
8.	Деловодник за 1931 год.	1931	1931
9.	Деловодник за 1932 год.	1932	1932
10.	Деловодник за 1933 год.	1933	1933
11.	Деловодник за 1934 год.	1934	1934
12.	Деловодник за 1935 год.	1935	1935
13.	Деловодник за 1936 год.	1936	1936
14.	Деловодник за 1937 год.	1937	1937
15.	Деловодник за 1939 год.	1939	1939
16.	Деловодник за 1940 год.	1940	1940
17.	Деловодник за 1941 год.	1941	1941
18.	Доверлив деловодник за 1937 год.	1937	1937
19.	Доверлив деловодник за 1938 год.	1938	1938

20.	Доверлив деловодник за 1939 год.	1939	1939
21.	Доверлив деловодник за 1940 год.	1940	1940
22.	Доверлив деловодник за 1941 год.	1941	1941
23.	Регистер на Филозофски факултет за 1929 - 1930 год.	1929	1930
24.	Регистер на Филозофски факултет за 1936 год.	1936	1936
25.	Регистер на Филозофски факултет за 1937 год.	1937	1937
26.	Регистер на Филозофски факултет за 1938 год.	1938	1938
27.	Регистер на Филозофски факултет за 1939 год.	1939	1939
28.	Регистер на Филозофски факултет за 1940 год.	1940	1940
29.	Регистер на Филозофски факултет за 1941 год.	1941	1941
30.	Записници од седниците на Советот на Филозофски факултет	1925	1929
31.	Записници од седниците на Советот на Филозофски факултет	1929	1940
32.	Записници од седниците на Советот на Филозофски факултет	1940	1941
33.	Записници од седниците на предавачите на Народниот Универзитет во Скопје и Јужна Србија	1928	1930
34.	Инвентарна книга	1921	1934
35.	Инвентарна книга	1929	1940
36.	Инвентарна книга за книги и атласи	1926	1941
37.	Инвентарна книга за книги и атласи	1928	1931
38.	Инвентарна книга за книги и атласи	1929	1938
39.	Книга за евиденција на редовни и вонредни студенти	1920	1921
40.	Индекс на стипендирани и казнувани студенти по разни основи	1933	1933
41.	Дневник за работа	1931	1941
42.	Списоци на студенти со ослободена	1937	1941

	школарина		
43.	Дневник на каса за Светосавска награда и разна повремена помош	1930	1941
44.	Деловодник на Семинарот по општа историја	1925	1941
45.	Инвентарна книга на Семинарот по историја на Среден век	1928	1939
46.	Инвентарна книга на Семинарот по историја на Јужните Словени	1929	1930
47.	Инвентарна книга на Семинарот по историја на Срби, Хрвати и Словенци	1925	1928
48.	Инвентарна книга на Семинарот по Византологија	1931	1941
49.	Деловодник на Археолошкиот семинар	1935	1938
50.	Инвентарна книга на Археолошкиот семинар	1925	1928
51.	Инвентарна книга на Семинарот по етнологија и етнографија	1929	1930
52.	Записник од етнолошки вежби за помлади студенти	1934	1938
53.	Инвентарна книга на библиотеката и збирката на помагала на Семинарот по етнологија	1928	1932
54.	Инвентарна книга на збирка слики и фотографии на Етнолошкиот семинар	1929	1935
55.	Книга на записници од етнолошки вежби	1924	1929
56.	Инвентарна книга на Педагошкиот семинар	1927	1939
57.	Инвентарна книга на Педагошкиот семинар	1940	1941
58.	Записник од работата на Педагошкиот и општо-педагошкиот семинар	1925	1932
59.	Инвентарна книга на Семинарот по српскохрватски јазик	1929	1930
60.	Инвентарна книга на Семинарот по германски јазик	1929	1929

61.	Инвентарна книга за книги на Семинарот по германски јазик	1929	1939
62.	Инвентарна книга на Семинарот по германски јазик	1939	1941
63.	Записници од семинарските работи по германски јазик	1928	1941
64.	Каталог на книги и помошни дисциплини по германистика	1934	1934
65.	Инвентарна книга на Семинарот по теориска филозофија	1929	1929
66.	Инвентарна книга на дупликати	1929	1941

По извршената класификација и систематизација на архивските книги, се пристапило кон **класификација** на архивската граѓа. Овој процес се одвивал низ следните операции:

- *Проучување на фондот* – непосреден увид во граѓата и утврдување на динамиката на работите, а притоа се воделе и прибелешки кои понатаму користеле при класификацијата, систематизацијата и изработката на историската белешка.
- *Идентификација на списите* – утврдување на називот на создавачот, датум и место на создавање, вид на документот (кај поединечните документи), односно опис на предметот – архивската единица и испишување на привремена кошулка.
- *Тематска класификација на архивската граѓа* – архивската граѓа се класифицирала според содржината.
- *Замена на сите метални со пластични спојници.*
- *Излачување на безвредниот долументарен материјал со изработка на попис, вкупна количина и предлог за уништување.*

- *Формирање на технички единици* (архивски кутии), *изработка на привремен попис и содржински опис на кутиите.*

Следната операција кон која се пристапило во процесот на средување и обработка на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет–Скопје, била **систематизација** на архивската граѓа која опфатила:

- *Систематизација на списите и формирање на 1479 предмети.*
- *Систематизација на актите во предметите* – по конечното формирање на предметите, се извршила систематизација на актите во рамките на предметите. Во рамките на оваа операција се дополнил описот на кошулките со датум, место на создавање, содржина на предметите, број на листови, јазик на кој е напишан предметот и оригиналноста.
- *Вреднување* – поради тоа што вреднувањето односно валоризацијата била извршена во фазата на класификација, во оваа фаза се излачиле дупликати и мултипликати кои биле апсолутно исти.
- *Утврдување на редоследот на архивската граѓа* – при средувањето на фондот Филозофски факултет–Скопје е применет принципот на слободна провиниенција, при што граѓата била средена прво според важноста, а потоа хронолошки.
- *Утврдување на редоследот на архивските кутии во рамките на фондот* – граѓата била сместена според следниот редослед: граѓа од фондот според хиерархиската поставеност и според годините почнувајќи од најмладата до најстарата година, а на крајот била сместена сметководно - финансиската документација.
- *Фолијација и сигнирање* – во рамките на секоја архивска кутија биле редоследно сигнирани архивските единици и листови. Се извршило сигнирање на 1479 архивски единици и фолијација на 25 816 листови.

- *Изработка на попис на оштетената архивска граѓа* – бил изработен попис на предмети за лечење, односно сигнатури на оштетената архивска граѓа од фондот, на која било потребно да се изврши конзервација и реставрација.

- *Изработка на внатрешен опис на архивските кутии* – бил изработен сумарен инвентар на секоја архивска кутија со следните елементи: сигнатура (архивски фонд, архивска кутија), гранични години на архивската кутија, број на архивски единици и број на листови во архивската кутија, како и содржина на кутијата.

- *Изработка на кратка содржина на кутиите и попис на кутиите*, односно *сумарен инвентарен преглед*. Сумарниот инвентарен преглед бил изработен паралелно со конечниот натпис на кутиите и ги содржи истите елементи од сумарниот инвентар со скратено изложување на содржината на кутијата. Во продолжение следува сумарниот инвентарен преглед на фондот Филозофски факултет – Скопје.

ДРЖАВЕН АРХИВ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА – СКОПЈЕ

ФОНД: **Филозофски факултет - Скопје**

СУМАРЕН ИНВЕНТАРЕН ПРЕГЛЕД

Број:	Гранични години на кутијата:	Содржина:	Арх. единици:	Листови:
0001	1919 1941	-Поважни документи за основањето на Филозофскиот факултет во Скопје (1919 – 1941) -Меморандуми на Филозофскиот факултет во Скопје (1933) и Меморандуми на Универзитетот во Белград (1937)	0088	564
0002	1922 1940	-Записници од седниците на Советот (1922 – 1937) -Извештаи од работата на Филозофскиот факултет (1920 – 1941)	0107	704
0003	1922 1940	-Општи материјали (1924 – 1940) -Семинари при Факултетот (1925 – 1940) -Друштва и здруженија (1923 – 1937) -Стипендии (1930 – 1937) -Курсеви (1926 – 1937) -Јубилеи и прослави (1922 – 1939)	0095	328
0004	1921 1921	-Општа преписка (1921- 1941)	0001	316
0005	1921 1941	-Општи материјали од персонален карактер (1921 – 1941) -Конкурси (1927 – 1941)	0133	447

		-Биографии на професори (1926 – 1938)		
0006	1921 1941	-Податоци за основање на училишта и гимназии (1927 – 1932) -Разни материјали (1938 – 1941) Весници – билтени (1927 – 1941)	0047	628
0007	1921 1941	-Прегледи на предавања и списоци на студентите (1921 – 1941) -Списоци и статистички податоци за студентите (1927 – 1936)	0055	818
0008	1920 1941	-Списоци (1920 – 1941) -Нострификација на докторски дипломи (1922 – 1941) -Полагање на дипломски испити (1930 – 1939)	0233	613
0009	1921 1941	-Назначување на службеници (1921 – 1941) -Службени листови и други документи за службениците (1921 – 1940) -Уверенија за утврдување на работен стаж на службениците (1925 – 1938) -Документи за унапредување, наградување и одликување (1925 - 1940) -Документи за ослободување на службеници од воена обврска (1925 – 1940) -Податоци и списоци за персоналот (1924 – 1941) -Документи за отпуштање од служба и	0113	454

			поднесени оставки (1925 – 1941) -Други видови документи (1926 – 1941)		
0010	1921	1938	Листа на асистенти; Толкувања за полагање испити; Уписи; Запишани студенти; Стипендии; Доделување на парична помош; Регулирање на воена обврска; Семестрални листови; Апсолвенти; Уверенија за положени колоквиуми; Семинарски трудови; Дипломи за завршени студии; Доделување награди; Регулирање студентско сместување; Бесплатни патувања; Преписки на Деканатот;	0054	449
0011	1927	1937	-Деканат: Документи издадени по барање на студентите	0018	610
0012	1941	1941	-Досиеја на професорите на Филозофски факултет во Скопје – А–Ј -Рецензии на професорите (1929 – 1941) и -Анекс кон досиејата на професорите	0048	593
0013	1920	1941	-Досиеја на професорите и службениците на Факултетот – К –Н	0027	723
0014	1921	1941	-Досиеја на професорите - О - Т	0026	607
0015	1921	1941	-Досиеја на професорите – У – Ш	0012	301
0016	1924	1941	-Документи од Советот на Филозофски факултет (1926 и 1931) -Преписка на професорите на филозофски факултет од А до Ш -Друг вид преписка (1931 и 1940)	0023	698
0017	1941	1941	-Група документи: Анекс на	0017	558

		преписката на професорите (од И до Ф по презиме)		
0018	1933 1938	-Уверенија -Молби -Биографии -Податоци и известувања во врска со студенти -Студентски здруженија -Студентски стипендии -Награди и др.	0016	467
0019	1939 1941	-Молби -Известувања за студенти -Толкувања на членови од законот -Вработувања -Прекршоци и др.	0020	680
0020	1920 1941	-Деканат – Општи документи (1920 – 1929) -Записници од седници на Советот на Факултетот (1920 – 1938) -Други видови документи од Факултетот (1920 – 1941) -Конкурси за избор на службеници на факултетот и други конкурси (1921 – 1933)	0085	481
0021	1920 1941	-Деканат на Факултетот – Општи материјали (1920 – 1941)	0007	335
0022	1920 1941	-Деканат – Општа преписка (1920 – 1941)	0002	229
0023	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (А) (1920 – 1941)	0043	500
0024	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по	0070	764

		азбучен ред (Б) (1920 – 1941)		
0025	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (В) (1920 – 1941) -Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Г) (1920 – 1941)	0056	718
0026	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Д) (1920 – 1941)	0053	595
0027	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Ѓ, Е, Ж) (1920 – 1941)	0001	604
0028	1920 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (З, И) (1920 – 1941)	0001	434
0029	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, -Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (А) (1920 – 1941) средени по азбучен ред (Ј) (1920 – 1941)	0001	646
0030	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (К) (1920 – 1941)	0001	686
0031	1920 -1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Л, Љ) (1920 – 1941)	0001	338
0032	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (М) (1920 – 1941)	0001	564
0033	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (М) (1920 – 1941)	0001	563
0034	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Н, О, П) (1920 – 1941)	0001	804
0035	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (П) (1920 – 1941)	0001	712
0036	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (П,Р) (1920 – 1941)	0001	625

0037	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Р, С) (1920 – 1941)	0001	724
0038	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (С,Т) (1920 – 1941)	0001	593
0039	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Ќ, У, Ф, Х, Ц) (1920 – 1941)	0001	567
0040	1920 - 1941	-Досиеја на студенти, средени по азбучен ред (Ч, Ш) (1920 – 1941)	0001	445
0041	1933 - 1941	-Материјали од студиите на студентите на Филозофскиот факултет во Скопје (1933 – 1941): Родослов на семејството Вуиќ; Научни трудови од областа на фолклорот, етнологијата, етнографијата и ономастиката; Извадоци од предавањата на професорите и песни од познати српски, хрватски и словеначки поети; Предавања на различни теми и Скрипти за работа на семинарите и курсевите	0003	867
0042	1920 - 1941	-Материјали од студиите на студентите на филозофскиот факултет во Скопје (1920 – 1941) -Семинарски работи од областа на историјата, географијата, етнологијата и книжевноста -Реферати на студентите, пристигнати на конкурс за најдобро изработен реферат за Светосавската награда	0002	1874
0043	1923 - 1941	-Деканат – Финансиски документи на	0011	590

		сметководството на филозофскиот факултет во Скопје -Други видови финанасиски документи		
		Кутии:	**Арх. единици:**	**Листови:**
	Вкупно:	**43**	**1479**	**25816**

2.4. Опис на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет - Скопје

Првата кутија од фондот Филозофски факултет – Скопје со гранични години 1919 - 1941 година содржи 88 архивски единици со вкупно 564 листови. Таа содржи важни документи во врска со основањето на Филозофслиот факултет во Скопје, како и неговото функционирање во периодот од неговото основање до 1941 година. Таков е *првиот Документ-писмо*[41] *од Министерот за просвета на Кралството на СХС до Ректорот на Универзитетот во Белград, во кое го известува за својата намера да поднесе предлог до Владата на Кралството за основање на Филозофски факултет во Скопје и бара мислење од Филозофскиот факултет при Универзитетот во Белград во врска со ова.* Документот е оригинал, отчукан на машина, на српскохрватски јазик, од 11 декември 1919 година.

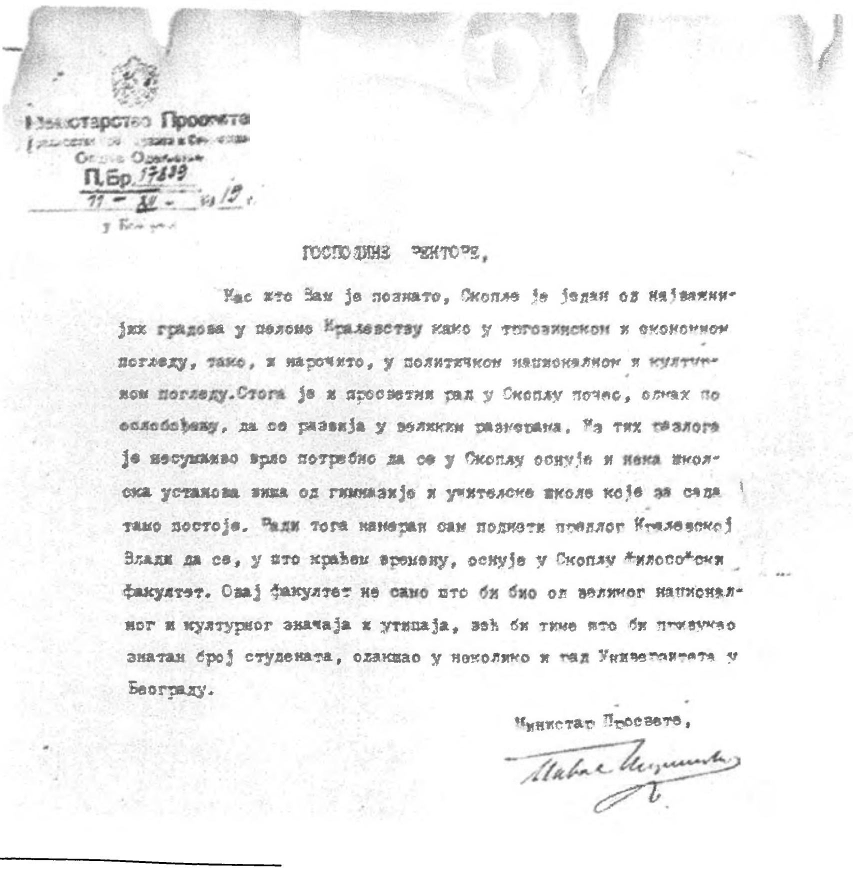

Министарство Просвете

П.Бр. 17839

11 - XII - 1919 г.

у Београду

ГОСПОДИНЕ РЕКТОРЕ,

Као што Вам је познато, Скопље је један од најважнијих градова у целоме Краљевству како у трговинском и економном погледу, тако, и нарочито, у политичком националном и културном погледу. Стога је и просветни рад у Скопљу почео, одмах по ослобођењу, да се развија у великим размерама. Из тих разлога је несумњиво врло потребно да се у Скопљу оснује и нека школска установа виша од гимназије и учитељске школе које за сада тамо постоје. Ради тога намеран сам поднети предлог Краљевској Влади да се, у што краћем времену, оснује у Скопљу Философски факултет. Овај факултет не само што би био од великог националног и културног значаја и утицаја, већ би тиме што би привукао знатан број студената, олакшао у неколико и рад Универзитета у Београду.

Министар Просвете,

[41] ДАРМ, 01.0323.0001.0001/0001-0002.

Понатаму следува *Писмото*[42] од Деканатот на Филозофскиот факултет во Белград до Ректоратот на Универзитетот на Белград, *со кое се известува дека Советот на Филозофскиот факултет го одобрува предлогот за основање на Филозофски факултет во Скопје.* Ова писмо е оригинал, во ракопис, на српскохрватски јазик, од 29 декември 1919 година.

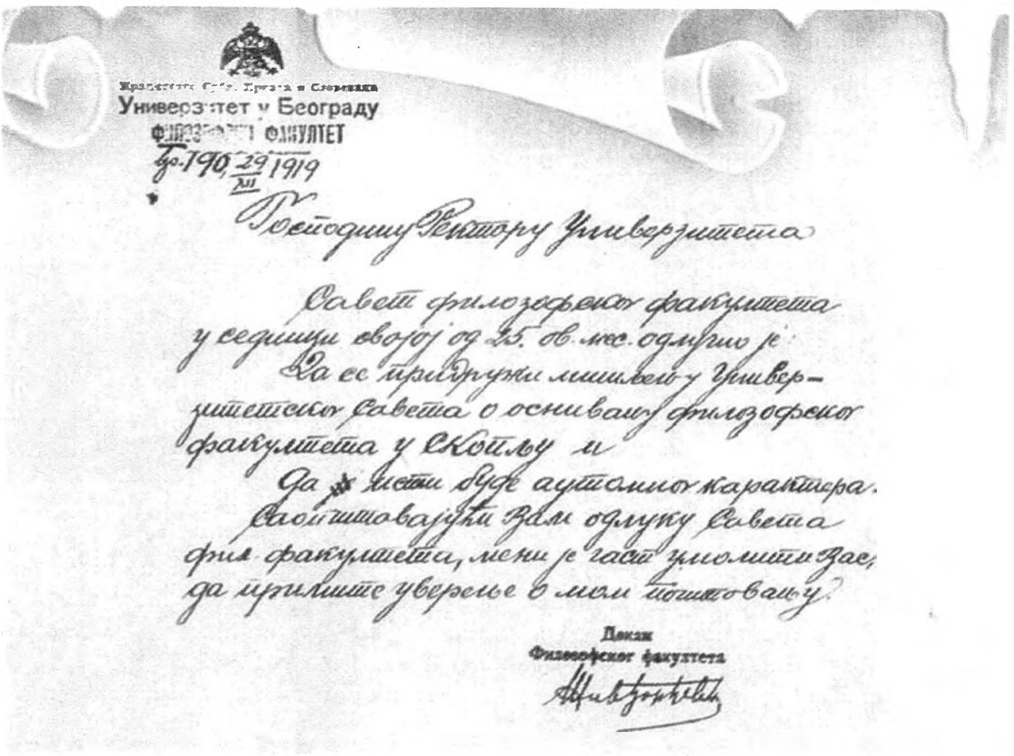

Универзитет у Београду
Философски факултет
Бр. 790 29/XII 1919

Господину Ректору Универзитета

Савет философског факултета у седници својој од 25. ов. мес. одлучио је:
Да се придружи мишљењу Универзитетског Савета о оснивању философског факултета у Скопљу и
Да исти буде аутономног карактера.
Саопштавајући Вам одлуку Савета фил. факултета, мени је част умолити Вас, да примите уверење о моме поштовању.

Декан
Философског факултета

На 2 февруари 1920 година, донесесена е и *Уредба за основање на Филозофскиот факултет во Скопје и Правниот факултет во Суботица.*[43] Според Уредбата, овие две институции се основани како самостојни заводи за универзитетска настава под надлежност на Универзитетот во Белград. Според Членот 5 од Уредбата, на Филозофскиот факултет во Скопје ќе се предавале

[42] ДАРМ, 01.0323.0001.0002/0003-0003.

[43] ДАРМ, 01.0323.0001.0003/0007.

следните предмети: *Филозофија со педагогија; Географија; Етнографија со Етнологија; Српски јазик и јужнословенски јазици; Останати словенски јазици со нивните литератури; класична филологија; Историја на Србите, Хрватите и Словенците со историја на Балканскиот полуостров; Општа историја; Византологија; и Археологија со историја на старата уметност.*

Копиите од *Записниците од седниците на Универзитетскиот Совет на Филозофскиот факултет одржани на 13 и 31 декември 1919 година и 13 март 1920 година, каде се наведени причините за основањето на Филозофскиот факултет, како и потврдувањето на изборот на редовни и вонредни професори на факултетот се меѓу поважните документи во првата кутија.* ***Тихомир Остоиќ*** *бил избран за редовен професор на Филозофскиот факултет во Скопје. Степан Куљбљкин, исто така, бил избран за редовен професор и тоа по предметот Словенска филологија.* ***Радослав Груиќ*** *и* ***Светомир Ристиќ*** *биле избрани за вонредни професори.*[44]

Писмото од професорот Тихомир Остоиќ, со кое тој го известува Министерството за просвета за основањето на Филозофскиот факултет во Скопје и за неговиот избор за прв Декан на Филозофскиот факултет е уште еден важен документ за основањето на Факултетот. Писмото е оригинал, во ракопис, напишано на српскохрватски јазик.[45]

Меѓу поважните документи се и работните верзии на *Уредбата за основање на Филозофскиот факултет во Скопје*[46] и *Уредбата за наставата на Факултетот*[47], *од 25 август 1920 година во Скопје*. Според *Уредбата за основање*, **Филозофскиот факултет во Скопје бил автономно тело во иста мера како и останатите факултети на Белградскиот Универзитет и располагал со свој буџет**. Советот на Филозофскиот факултет, покрај редовната дејност на факултетски Совет, ги вршел и функциите на Универзитетска Управа и Универзитетски Суд. Првите наставници на Филозофскиот факултет во Скопје

44 ДАРМ, 01.0323.0001.0004/0011-0014.

45 ДАРМ, 01.0323.0001.0005/0015-0015.

46 ДАРМ, 01.0323.0001.0007/0018.

47 ДАРМ, 01.0323.0001.0007/0019.

требало да бидат избрани од страна на Советот на Филозофскиот факултет во Белград, а новите наставници понатаму ќе биле избирани од страна на Филозофскиот факултет во Скопје. Првите предмети и предметни групи на Факултетот биле пропишани со оваа *Уредба*, а за нови предмети и предметни групи ќе одлучувал Советот на Филозофскиот факултет во Скопје. Според Членот 7 од *Уредбата*, дипломите од Филозофскиот факултет во Скопје имале иста вредност како и димпломите стекнати на Универзитетот во Белград. Во *Уредбата* за наставата на Филозофскиот факултет во Скопје биле наведени *предметите кои требало да се изучуваат:*

1. Филозофија со педагогија;
2. Географија;
3. Етнографија со етнологија;
4. Српски јазик со јужнословенски јазици;
5. Останати словенски јазици со нивните литератури;
6. Историја на српската книжевност со јужнословенски книжевности;
7. Класична филологија;
8. Историја на Србите, Хрватите и Словенците со историја на Балканскиот полуостров;
9. Историја на Стариот век;
10. Историја на Среден и Нов век;
11. Византологија; и
12. Археологија со историја на старата уметност.

Со *Уредбата за настава* биле пропишани и **предметите за полагање на дипломски испити** распоредени во пет групи:

1. Географија со етнологија, Српски јазик и Српска историја;
2. Српски јазик со книжевност, Словенска филологија и Историја на Српскиот народ;
3. Класична филологија, Општа историја и Историја на српската уметност;
4. Филозофија со педагогија, Географија и Општа историја; и
5. Историја на Србите со Светска историја, Византологија со Археологија, Грчки или Латински јазик.

Со *Уредбата за настава* било предвидено веднаш да се одберат лектори за француски, англиски, германски, руски, турски и албански јазик со нивните книжевности, како и отварање на Универзитетска библиотека. *Уредбата за основање на Философскиот факултет во Скопје* и *Уредбата за настава* на факултетот се оригинални документи, во ракопис на српскохрватски јазик.

Според *Објавата на Философскиот факултет во Скопје од 1 ноември 1920 година*, уписите на Факултетот требало да започнат на 15 ноември истата година. Насоките на кои можеле да се запишуваат студентите биле следните: **книжевност, лингвистика, историја, философија и педагогија**. Истата објава заедно со информациите за почетокот на предавањата требало да излезат и во Службен весник, во локалните весници и на огласната табла на Факултетот.[48]

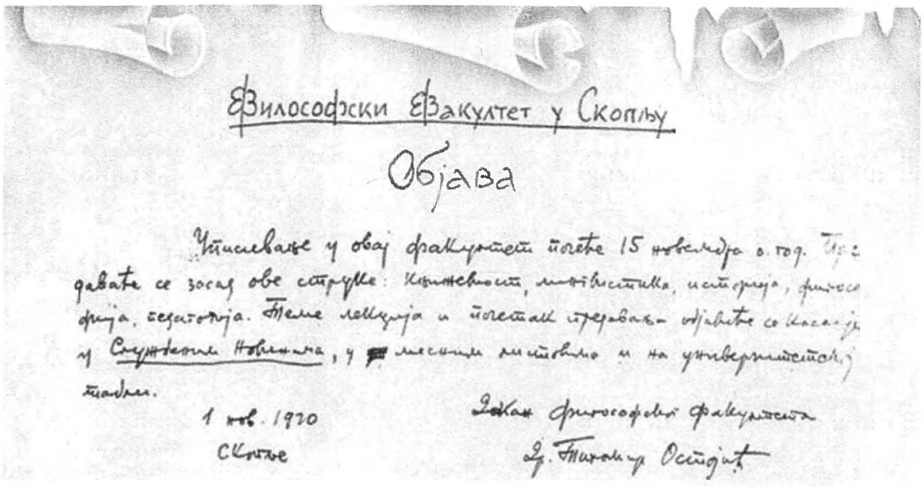
Философски Факултет у Скопљу

Објава

Уписивање у овај факултет почиње 15 новембра о. год. Предаваће се засад ове струке: књижевност, лингвистика, историја, философија, педагогија. Теме лекција и почетак предавања објавиће се накнадно у Службеним Новинама, у месним листовима и на универзитетској табли.

1 нов. 1920
Скопље

Декан философског факултета
Др. Тихомир Остојић

Уште на самиот почеток од својата работа Философскиот факултет во Скопје се соочил со финансиски проблеми, недостиг на кадар, книги и материјали. Постојните катедри имале потреба од пополнување, а некои од катедрите предвидени со *Уредбата за Философскиот факултет во Скопје* не можеле ни да почнат со работа токму поради недостатокот од соодветни професори и лектори. Советот на Философскиот факултет од Скопје постојано пишувал писма и молби

[48] ДАРМ, 01.0323.0001.0008/0020.

до Универзитетот во Белград и Министерството за просвета во врска со овие проблеми. Како што се следните документи:

- *Извештај од деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје за поинтензивно работење на Факултетот.*[49]
- *Предлог – Одлука од советот на Филозофскиот факултет во Скопје до Советот на Филозофскиот факултет во Белград, за отварање на нови катедри и пополнување на постојните од 4 февруари 1922 година.*[50]
- *Писмо од Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје со кое го моли Генералниот инспекторат на министерството за финансии во Белград да одобри средства за набавка на книги за трите новоотворени катедри при Филозофскиот факултет во Скопје.*[51]
- *Писмо од Филозофскиот факултет во Скопје од 04.02.1924 година, со кое му го соопштува на Министерството за просвета своето решение за пополнување на Катедрата за практична филозофија со наставен кадар и вложување напор Советот на Белградскиот Универзитет да се заземе за тој проблем.*[52]
- Од *Извештајот*[53] *на Филозофскиот факултет во Скопје до Големата жупанија на скопската област во периодот од 1920 до 1930 година се добиваат исцрпни информации за организацијата и работата на Факултетот, како и за бројот на студентите.*

По основањето во 1920/1921 година на Факултетот работеле 2 редовни професори, 2 вонредни професори, 3 доценти и 3 хонорарни професори. Факултетот бил основан со историско - филолошки отсек и во тој облик работел и понатаму. Во **1930 година** работеле следните катедри: *катедра за теориска и*

---

[49] ДАРМ, 01.0323.0001.0013/0028-0029.

[50] ДАРМ, 01.0323.0001.0014/0030-0030.

[51] ДАРМ, 01.0323.0001.0024/0055-0055.

[52] ДАРМ, 01.0323.0001.0028/0061-0061.

[53] ДАРМ, 01.0323.0001.0053/0151-0151.

практична филозофија; класична филологија; археологија; историја на стар век; историја на среден век; историја на нов век; национална историја; историја на Византија; француски јазик и книжевност; германски јазик и кножевност; компаративна книжевност; српски јазик и словенска филологија; југословенска книжевност; етнологија и етнографија; и географија. Во учебната **1929/30 година** на факултетот предавале 5 редовни професори, 6 вонредни професори, 4 доценти, 2 хонорарни професори и 2 лектори за странски јазици. Секоја катедра имала свој семинар со потребната библиотека, а покрај тоа постоела и централна библиотека на Филозофскиот факултет со околу 60 000 книги. Во *Извештајот* е даден и преглед на бројната состојба на студентите, од кој може да се заклучи дека во првата деценија од работата на Факултетот бројот на запишани студенти константно се зголемувал секоја година.

Преглед на бројната состојба на судентите:

	машки	**женски**	**вкупно**
1920/21 година	11	10	21
1921/22 година	25	19	44
1922/23 година	35	34	69
1923/24 година	44	47	91
1924/25 година	55	63	118
1925/26 година	48	63	111
1926/27 година	37	57	94
1927/28 година	32	52	84
1928/29 година	40	84	124

Интересно е тоа што бројот на женски студенти со текот на годините го надминува бројот на машки студенти, што значи дека не постоела полова дискриминација во поглед на образованието, а и во тогашното традиционално и патријархално општество. Сепак семејствата им дозволувале на жените да се образуваат.

Во извештајот е даден и преглед на бројот на студенти кои дипломирале во тој период:

	машки	**женски**	**вкупно**
1920/21 година	-	-	-
1921/22 година	-	-	-
1922/23 година	3	1	4
1923/24 година	1	1	2
1924/25 година	2	1	3
1925/26 година	10	2	12
1926/27 година	4	1	5
1927/28 година	3	3	6
1928/29 година	9	8	17

Документот е оригинал, отчукан, на српскохрватски јазик.

Факултетот доставувал извештаи за својата работа до сите релевантни институции во Кралството на СХС. Во писмото до Големиот жупан на скопската област - просветно одделение, Факултетот доставил Извештај[54] за делокругот на својата работа како и имињата на професорите и останатиот стручен персонал. Според овој документ Декан на Филозофскиот факултет во Скопје во 1929 година, бил *Д-р Милан Прелог*. **Редовни професори** биле: *Д-р Ќиро Трухелка, Д-р Милан Прелог, Д-р Радослав Груиќ, Д-р Петар Колендиќ и Д-р Евгение Ањичков*. **Вонредни професори** биле: *Д-р Мита Костиќ, Д-р Јосип Матасовиќ, Д-р Петар Јовановиќ, Д-р Бранко Граниќ, Д-р Воислав Радовановиќ и Д-р Перо Слјепчевиќ*. **Доценти** биле: *Д-р Миловој Павловиќ, Д-р Урош Сланкаменац, Д-р Душан Недељковиќ и Д-р Никола Банашевиќ*. **Хонорарен наставник** бил *Д-р Алексие Јелачиќ*. **Лектори** биле *Д-р Владимир Розов и Жозеф Фонтани*, а **асистенти** - *Атанасие Урошевич и Борис Шпора* (картограф).

[54] ДАРМ, 01.0323.0001.0054/0152-0152.

Добрите студенти, како и посиромашните студенти кои немале доволно средства, добивале *стипендии за студирање* во согласност со правилниците за добивање стипендии:

- *Правилник за доделување на стипендии на студентите од Филозофскиот факултет во Скопје, учениците од машките и женските гимназии, трговската академија, учителската школа и Великата медреса на Крал Александар во Скопје.*[55]

- *Правилник за доделување и користење на стипендии на Филозофскиот факултет во Скопје, кои ги даваат самоуправните власти и приватните установи и лица.*[56]

Во **првата кутија** се наоѓа и еден многу важен документ: *Протестната резолуција против наредбата за укинување на Филозофскиот факултет во Скопје*[57], донесена на протестната манифестација на студентите на Факултетот, одржана на 13 јануари 1933 година. Резолуцијата била усвоена од сите 170 студенти и студентки и била поддржана од професорите и Деканот на Филозофскиот факултет.

Во **првата кутија** се наоѓаат и повеќе уредби за факултетите во Белград, Загреб, Љубљана и Филозофскиот факултет во Скопје, измени и дополнувања на тие уредби, правилници за работа, толкувања на закони, укази итн:

- *Толкување на Законот за универзитетите и список на редовни и вонредни професори на Факултетот во Скопје од 11 јули 1930 год.*[58]

---

[55] ДАРМ, 01.0323.0001.0055/0153-0154.

[56] ДАРМ, 01.0323.0001.0059/0167-0168.

[57] ДАРМ, 01.0323.0001.0065/0207-0208, „...Južni krajevi moraju imati svoj Filozofski fakultet, jer oni to zaslužuju s obzirom na njihovu kulturnu ulogu koju su imali u prošlosti, a koju moraju imati i u budućnosti. Južni krajevi moraju imati svoj Filozofski fakultet i zato, što oni imaju veliki deo omladine, koji teba i mora da se školuje, a koji se, iz materijalnih razloga, može školovati samo u Skoplju. Kao mesto gde se ekonomski lakše postaje, Skoplje omogućuje više obrazovanje jednom velikom broju omladinaca, koju bi inače morali ostati na pola puta. I taj broj omladinaca ne može se pomiriti sa ukidanjem svoga Fakulteta, jer-se ne može pomiriti sa tim, da ne može doći do obrazovanja i do svog cilja.... mi studenti Filozofskog fakulteta molimo da: Filozofski fakultet u Skoplju ne bude ukinut, jer mi omladina ne možemo dopustiti kulturno i prosvetno kočenje i vraćanje unazad...”

[58] ДАРМ, 01.0323.0001.0056/0155-0157.

- Указ на Законот за поставување, поставување на друга должност или струка, ставање на располагање, пензионирање и отпуштање службеници на Универзитетот, со кој се унапредуваат професори од Филозофскиот факултет во Љубљана, Филозофскиот факултет во Скопје и Земјоделско-шумарскиот факултет во Загреб од 17 ноември 1930 год.[59]

- Измени и дополнувања во измените и дополнувањата на чл.12, чл.23 и чл.25 од Уредбата на Филозофскиот факултет - Белград, од 24 септември 1931 год.[60]

- Одлука за изменување и дополнување на чл.11 и чл.12 од Уредбата на Филозофскиот факултет во Скопје, донесена на седницата на Советот на Филозофскиот факултет на 28 ноември 1931 година во Скопје.[61]

- Правила за основањето и работата на Народниот универзитет во Скопје од 1 јануари 1932 година.[62]

- Уредба на Филозофскиот факултет од 3 мај 1932 година.[63]

- Забелешки на Предлог - уредбата на Филозофскиот факултет во Скопје, доставени од наставниците до Деканот на Факултетот, од 21 мај 1932 година.[64]

- Одлука за начинот на предлагање и избор на доценти и професори според Општата уредба на Универзитетот, донесена од Министерството за просвета, од 12 мај 1934 година.[65]

- Правила на Сојузот на Југословенските национални академски организации, од 4 јуни 1935 година.[66]

---

[59] ДАРМ, 01.0323.0001.0056/0158-0159.

[60] ДАРМ, 01.0323.0001.0056/0169-0170.

[61] ДАРМ, 01.0323.0001.0061/0171-0172.

[62] ДАРМ, 01.0323.0001.0062/0173-0178.

[63] ДАРМ, 01.0323.0001.0063/0179-0197.

[64] ДАРМ, 01.0323.0001.0064/0198-0206.

[65] ДАРМ, 01.0323.0001.0067/0210-0210.

[66] ДАРМ, 01.0323.0001.0068/0211-0222.

- Измени и дополнувања на Уредбата за здруженијата на студентите од Универзитетот и Извештај за работата на Одборот за молби и жалби во кој се дадени предлози за нејзиното дополнување и Упатство за составување и предавање на листата за избори на потпорните и репрезентативните здруженија за периодот од 1935 до 1937 година, од 10 декември 1937 година.[67]

- Правила на Студентското зружение за српскохрватски јазик и книжевност при Филозофскиот факултет во Скопје, донесени на седницата на Советот на Филозофскиот факултет во Скопје, одржана на 28.03.1938 год.[68]

- Писма во кои се изнесени мислења и предлози на деканите и професорите на филозофските факултети во Белград, Загреб, Љубљана и Скопје, во врска со предлог - уредбите за филозофските факултети во споменатите градови во 1938 година.[69]

- Уредба на филозофските факултети на Универзитетот во Белград, Загреб, Љубљана и Скопје, од [31.12.1938] год.[70]

- Општа уредба на Универзитетот од [31.12.1938] год.[71]

- Уредба за задачите и работата на Филозофскиот факултет од [01.01.1941] год.[72]

- Писма кои се однесуваат на проектот на новата Уредба за филозофските факултети во Белград, Скопје и Љубљана; и *Уредба на филозофските факултети на Универзитетот во Белград, Загреб, Љубљана и Скопје од 1939 година.*[73]

- Уредба за измени и дополнувања на Уредбата за здруженијата на слушатели на Универзитетот од 21 април 1934 година и 26 април 1937 година;

[67] ДАРМ, 01.0323.0001.0071/0280-0288.

[68] ДАРМ, 01.0323.0001.0072/0289-0292.

[69] ДАРМ, 01.0323.0001.0075/0299-0326.

[70] ДАРМ, 01.0323.0001.0075/0327-0346.

[71] ДАРМ, 01.0323.0001.0076/0347-0432.

[72] ДАРМ, 01.0323.0001.0082/0458-0468.

[73] ДАРМ, 01.0323.0001.0083/0469-0506.

Уредба за здруженијата на слушатели на универзитетот од 1940 година и *Уредба за измени и дополнувања на уредбите за здруженијата на слушатели на Универзитетот од 21 април 1934 година, 26 април 1937 година и 28 декември 1940 година.*[74] *Оваа уредба е донесена на 01.03.1941 година.*

Многу интересен и важен документ поместен во **првата кутија** е *дискусијата Рацин, Панко, Љупче, проф. Радониќ, проф. Анчиќ и проф. Вулетиќ, во врска со докажувањето на постоењето на Македонија низ вековите и докажувањето на постоењето на името Македонија низ литературата и историјата, како и околу признавањето на независноста на Македонија.*[75] *Документот е од 3 декември 1939 година.*

На крајот од **првата кутија** сместен е и *Меморандумот*[76] *за Филозофскиот факултет во Скопје од 13 јануари 1933 година.* Во Меморандумот се изнесени сите причини зошто Филозофскиот факултет не смеел да биде укинат и зошто морал да продолжи со својата работа. На 13 јануари 1933 година, во кабинетот на Претседателот на Скопската општина, Јосиф Михајловиќ, во врска со ова прашање била одржана една широка конференција на која присуствувале претставници од: *Скопската општина, Трговско-индустриската комора, Занаетчиската комора, Трговското здружение, Југословенскиот сокол, Југословенската национална младина, Адвокатското здружение, Здружението на инжињери, секциите на Учителското и Професорското здружение, Јадранската стража, Народната одбрана итн.* На таа конференција присуствувале и сенатори и народни пратеници од *Вардарската бановина.* По сестраната дискусија на ова прашање се застанало на гледиштето дека „*Укинувањето на Филозофскиот факултет би било голем грев и кон Скопје и кон Јужна Србија и кон национално-културната мисија, која и ја должиме на овој дел од нашата држава...*“[77]. Веднаш бил избран Акционен одбор, кој бил ставен во должност да ја организира работата на акцијата: „*Во одбрана на Филозофскиот факултет во Скопје*“.

---

[74] ДАРМ, 01.0323.0001.0084/0507-0531.

[75] ДАРМ, 01.0323.0001.0078/0438-0450.

[76] ДАРМ, 01.0323.0001.0087/0552-0559.

[77] ДАРМ, 01.0323.0001.0087/0552-0559.

Втората кутија од фондот Филозофски факултет во Скопје, содржи 107 архивски единици со 704 листови. Граничните години на граѓата во **втората кутија** се 1922 - 1940 година.

Во заедничка кошулка се собрани *Записниците од седниците на Советот на Филозофскиот факултет во Скопје*[78] од 1922 до 1937 година. Седниците на Советот се одржувале еднаш или два пати месечно и се воделе прецизни записници за сите разгледувани прашања.

Во **втората кутија** сместени се и извештаите од работата на Филозофскиот факултет: *годишни извештаи за работата на Факултетот, извештаи од Деканатот на Филозофскиот факултет, извештаи од катедрите на Факултетот, извештаи од професорите за одржаните предавања, извештаи од институтите при Филозофскиот факултет, статистички извештаи, финансиски извештаи* итн.[79] Извештаите се средени хронолошки по месеци и години и се собрани во заедничка кошулка.

Третата кутија од фондот Филозофски факултет во Скопје, содржи 95 архивски единици со 328 листови. Граничните години на граѓата во **третата кутија** се 1923 - 1940 година.

Во истата кутија се сместени *Општи материјали од Деканатот на Филозофскиот факултет од 1924 до 1940 година.*[80]

Во **третата кутија** се сместени и документи поврзани со основањето и работата на семинарите при Филозофскиот факултет во Скопје: *Семинар за археологија и историја на уметност, Семинар за историја на Јужните словени, Семинар за историја на новиот век, Семинар за историја на среден век, Географски институт, Семинар за исзторија на Србите, Хрватите и Словенците, Семинар за југословенска книжевност, Семинар за компаративна книжевност, Семинар за француски јазик и книжевност, Семинар за германски јазик и книжевност, Семинар за теориска филозофија, Семинар за етнографија и*

[78] ДАРМ, 01.0323.0002.0001-0085/0001-0161.

[79] ДАРМ, 01.0323.0002.0086-0107/0162-0704.

[80] ДАРМ, 01.0323.0003.0001-0019/0001-0130.

етнологија, Општ педагошки семинар, Семинар за српскохрватски јазик, словенска филологија и општа лингвистика, Семинар за класична филологија, Семинар за експериментална психологија.[81]

Филозофскиот факултет во Скопје одржувал контакти и соработувал со многу друштва и здруженија. Документите и преписките што произлегле од таа соработка се сместени во **третата кутија** од фондот:

- Писмо од Адвокатското здружение во Скопје со кое го известува Ректорот на Филозофскиот факултет за Одлуката за распишување на конкурс за наградување на теми од научен карактер, а кои ќе се однесуваат на Јужна Србија, со одредување комисија за оценување на пријавените теми, од 08 март 1923 год.[82]

- Покана од Скопското пеачко друштво „Мокрањац" до Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје, за учество во свеченото пренесување на посмртните останки на покојниот композитор Стеван Мокрањац од Скопје во Белград од 19 септември 1923 година.[83]

- Писмо од министерството за просвета на Кралството на СХС со кое го известува Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје дека Друштвото за историски студии во Мадрид организира предавања за странци, од 30 март 1928 година.[84]

- Писмо од Јанко Шуман, претседател на Управата за заштита на индивидуалната сопственост и Душан Пантиќ, секретар во Министерството за надворешни работи, како основачи на Здружението за заштита на книжевните и уметничките дела во Белград, со кое го известуваат Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје за формирањето на Здружението за заштита на книжевните и уметничките дела во Белград, како и за прославата на

[81] ДАРМ, 01.0323.0003.0020-0047/0131-0205.

[82] ДАРМ, 01.0323.0003.0048/ 0206-0206.

[83] ДАРМ, 01.0323.0003.0050/0209-0209.

[84] ДАРМ, 01.0323.0003.0054/0222-0222.

50-годишнината од постоењето на оваа асоцијација на меѓународно ниво и одржувањето Конгрес во Белград по тој повод. Писмото е од 13 јуни 1928 год.[85]

- Преглед на научните и стручните публикации на Скопското научно друштво и на Музејот на Јужна Србија од 13 февруари 1930 година.[86]

- Циркуларно писмо од Министерството за просвета на Кралството на СХС во врска со излегувањето од печат на збирката книги „Домашен универзитет на Народното дело" на Друштвото за издигнување на националната култура "Народно дело", од 7 март 1927 година.[87]

- Белград, Писмо од здружението на универзитетски наставници од Белград, упатено до Здружението на универзитетски наставници во Скопје, во кое се наведени обврските на наставниците кон Здружението, од 5 јули 1932 год.[88]

- Марибор, Писмо од Старешинското друштво на поранешните членови на Југословенското академско друштво „Триглав" од Марибор, со кое го известува Филозофскиот факултет во Скопје за својата работа и успесите во Грац и со кое бара Филозофскиот факултет во Скопје да издаде Уверение за правото на носење друштвен знак кога би постоело некое германско друштво на Факултетот, со што би се зголемил рејтингот на Академската колонија од Кралството на СХС во Грац и Уверение издадено од Филозофскиот факултет во Скопје од 20.10.1932 година.[89]

- Писмо од Претседателството на „Змијање", Друштво за пренесување на посмртните останки на покојниот писател Петар Кочиќ од Белград во Бања Лука и подигнување споменик во негова чест, со кое ги поканувaат неговите соработници, пријатели и симпатизери да присуствуваат на таа свеченост.[90]

---

[85] ДАРМ, 01.0323.0003.0056/0225-0225.

[86] ДАРМ, 01.0323.0003.0057/0226-0228.

[87] ДАРМ, 01.0323.0003.0058/0229-0229.

[88] ДАРМ, 01.0323.0003.0059/0230-0230.

[89] ДАРМ, 01.0323.0003.0060/0231-0232.

[90] ДАРМ, 01.0323.0003.0061/0233-0233.

- Нови Сад, Писмо од Музичкото друштво во Нови Сад, со кое го известува Филозофскиот факултет во Скопје за неговата работа од основањето и планот за гостување со мешовит хор во Скопје на 24.11.1932година, како и во други градови во Моравска и Вардарска бановина, од 10 ноември 1932 год.[91]

Писма и инфомации поврзани со доделување на стипендии на студентите на Филозофскиот факултет во Скопје исто така се наоѓаат во **третата кутија** сместени во заедничка кошулка *Стипендии (1930 - 1937)*:

- Скопје, Писмо од Филозофскиот факултет во Скопје испратено до Министерството за просвета на Кралството на СХС со кое ги доставува колоквијалните оцени на стипендистите од Филозофскииот факултет во Скопје, од 29 март 1930 год.[92]

- Писмо од Државната реална гимназија во Ваљево, од 26 декември 1932 година, со кое се известува Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје, за распишан конкурс за доделување на стипендии од Фондот на Јордан Стаиќ, на кој можеле да учествуваат и студентите од Филозофскиот факултет од Скопје.[93]

- Белград, Писмо од Универзитетот во Белград, од 15 јуни 1936 година, со кое е упатено барање до Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје да се објави конкурс за доделување на две стипендии од страна на Министерството за просвета на Чехословачка за учебната 1936/37 година, согласно Декларацијата за културна соработка меѓу Чехословачка и Југославија.[94]

- Писма од Филозофскиот факултет во Скопје до Министерството за просвета на Кралството на СХС за распишаниот конкурс за доделување на феријални стипендии за студии во Чехословачка, на кој како единствен кандидат се пријавил Александар М. Богдановиќ.[95]

---

[91] ДАРМ, 01.0323.0003.0062/0234-0234.

[92] ДАРМ, 01.0323.0003.0065/0238-0239.

[93] ДАРМ, 01.0323.0003.0066/0240-0240.

[94] ДАРМ, 01.0323.0003.0067/0241-0241.

[95] ДАРМ, 01.0323.0003.0068/0242-0243.

Во **третата кутија** се наоѓа и преписка во врска со разни курсеви кои се одржувале на Филозофскиот факултет или во странство:

- Циркуларно писмо од Министерството за просвета на Кралството на СХС од 31 мај 1926 година, со кое известува за одржување на курсеви во Венеција и тоа: курсеви по италијански јазик и книжевност, венецијанска уметност и историја на Венеција.[96]

- Писма од Министерството за просвета на Кралството на СХС и Филозофскиот факултет во Скопје, со кои ги известуваат Деканатот, Библитеката и Советот на Факултетот за донесената Одлука за основање на Курсот за чешки јазик на Филозофскиот факултет во Скопје.[97]

- Писмо од Министерството за просвета на Кралството на СХС од 13 јуни 1932 година, со кое се известува Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје дека Филозофскиот факултет во Грац организира курсеви за обука на странци, наставници по германски јазик.[98]

- Писмо од Кралскиот генерален конзулат од 31 декември 1936 година, со кое на Министерството за надворешни работи му се доставува Прегледот на летните научни курсеви кои требало да се одржат во различни научни институти во Европа.[99]

Преписката во врска со разни јубилеи и прослави е сместена на крајот од **третата кутија** во заедничка кошулка *Јубилеи и прослави (1922 - 1939)*:

- Писмо-покана од Ректоратот на Универзитетот во Загреб од 8 октомври 1924 година, до Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје, по повод прославата на 50- годишнината од неговото постоење и одговор на поканата.[100]

---

[96] ДАРМ, 01.0323.0003.0069/0244-0244.

[97] ДАРМ, 01.0323.0003.0070/0245-0247.

[98] ДАРМ, 01.0323.0003.0071/0248-0249.

[99] ДАРМ, 01.0323.0003.0072/0250-0250.

[100] ДАРМ, 01.0323.0003.0075/0254-0255.

- Писмо од Црвено-школската Еврејска општина во Скопје со кое се известува Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје за свеченото отворање на Еврејскиот Универзитет во Ерусалим.[101]

- Писмо-покана од Министерството за просвета на Кралството на СХС до Деканатот на Филозофскиот факултет во Скопје за присуство на прославата во Париз по повод 100-годишнината од раѓањето на францускиот хемичар Марслен Бертло.[102]

- 31.08.1927 год. Хавана, Покана за прославата по повод 200-годишнината од основањето на Универзитетот во Хавана, Куба.[103]

- Покана за прославата на 100-годишнината на „Матица Српска" во Нови Сад на 28 и 29 декември, 1927.[104]

- 22.01.1928 год. Љубљана, Покана за прослава на 50-годишнината на Отон Жупанчиќ, испратена од Акциониот одбор за организирање на прославата во Љубљана и честитка испратена по тој повод од Филозофскиот факултет во Скопје.[105]

- Писмо од Академското пеачко друштво „Обилиќ" од Скопје испратено до Филозофскиот факултет со кое му испраќа список на делегати, учесници на прославата на 80-годишнината на Масарик, Претседател на Република Чехословачка.[106]

- 12.02.1931 год. Скопје, Документи во врска со прославата на 10-годишнината од основањето на Филозофскиот факултет во Скопје:[107]

-Прегледи и податоци за основањето и работата на Филозофскиот факултет;

---

[101] ДАРМ, 01.0323.0003.0076/0256-0256.
[102] ДАРМ, 01.0323.0003.0078/0259-0259.
[103] ДАРМ, 01.0323.0003.0082/0263-0265.
[104] ДАРМ, 01.0323.0003.0084/0268-0274.
[105] ДАРМ, 01.0323.0003.0085/0275-0276.
[106] ДАРМ, 01.0323.0003.0086/0277-0277.
[107] ДАРМ, 01.0323.0003.0088/0282-0316.

-Извештај за десетгодишната работа на Филозофскиот факултет поднесен од Деканатот;

-Писма за издавањето на првиот Алманах - годишник на Филозофскиот факултет;

-Покана за одржување седница на Советот на Филозофскиот факултет закажана за 31.05.1031 со следниот дневен ред:

1. Читање и заверување на Записникот од претходната сеница
2. Соопштенија
3. Предлог за избор на наставник по класична филологија
4. Прослава на 10-годишнината од основањето на Филозофскиот факултет и
5. Разно

-Покани - печатени материјали со Програма, како и други документи околу прославата.

Четвртата архивска кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје содржи една архивска единица со 316 листови. Граничните години на граѓата се 1921 - 1941 година. Оваа архивска кутија содрши општа преписка на Филозофскиот факултет во Скопје, водена во периодот од 1921 до 1941 година во врска со: признавањето на испитите на воените питомци кои сакаат да го продолжат школувањето; барања за реституција на обврзници од предвоените заеми на Кралството Србија и Црна Гора од поранешните територии; разграничувањето со Унгарија според Тријанскиот договор за мир; издавањето на свидетелства за завршено образование на кадетите од руските кадетски школи; уписот на студенти на високите школи во Прусија; изедначувањето на дипломите добиени на универзитетите на Кралството на СХС со оние во Франција и можноста за докторирање во Франција; размената на професори; бројот на вработените руски бегалци со Список, како и иселувањето на студенти во САД по квота. Документите се оригинали, копии, отчукани или во ракопис, а се напишани на српскохрватски, австриски, словеначки, француски, италијански и руски јазик.[108]

[108] ДАРМ, 01.0323.0004.0001/0001-0316.

Петтата архивска кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје, содржи 133 архивски единици си 447 листови. Граничните години на граѓата се 1921 –1941 година. Во оваа кутија сместени се: *Општи материјали од персонален карактер (1921–1941 год.); Конкурси (1927-1941 год)* и *Биографии на професорите Људмил Мантуани - Долар, Сибе Миличиќ, Анте Мишура и Растко Пуриќ, кандидати за вршење професорска дејност на Филозофскиот факултет во Скопје,* како и *препис на нивните дипломи и прегледи на објавените научни трудови потребни за распишаните конкурси од страна на Факултетот.* Документите во **петата кутија** се оригинали, копии, отчукани или во ракопис, а се напишани на српскохрватски, латински и француски јазик.[109]

Шестата кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје содржи 47 архивски единици и 610 листови. Граничните години на граѓата во кутијата се 1921-1941 година. Во оваа кутија во заедничка кошулка сместени се *Извештаи и податоци за основање на училишта и гимназии на територијата на Македонија во периодот од 1927 до 1932 година.* Во **шестата кутија** исто така се поместени и документи настанати во предвечерието на Втората светска војна во врска со организирање воени обуки, заштита од евентуални воздушни напади, евакуација итн. Овие документи се сместени во заедничка кошулка *Разни материјали 1938 - 1941* а овде ќе наведам само неколку:

- *08.09.1939 год. Белград, Наредба од Министерството за воена морнарица за отстапување на просториите на просветните установи во Скопје на користење на војската за воени потреби, доставено до Филозофскиот факултет - Скопје.*[110]

- *09.09.1939 год. Белград, Правилник од Министерството за просвета за заштита од воздушен напад, испратен до Филозофскиот факултет - Скопје.*[111]

---

[109] ДАРМ, 01.0323.0005.0001-0133/0001-0447.

[110] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0454-0454.

[111] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0455-0458.

- 01.02.1940 год. Белград, Наредба од Министерството за просвета - општ оддел - Белград во врска со донесената Уредба за заштита од воен напад, доставена до Филозофскиот факултет - Скопје.[112]

- 15.03.1940 год. Скопје, Известување од Семинарот за општа историја - нов век при Филозофскиот факултет - Скопје, до Деканатот на Факултетот во врска со библиотечниот фонд на раритетни книги и архивата на Филозофскиот факултет во случај на воздушен напад.[113]

- 30.11.1940 год. Скопје, План за заштита на објектот на Филозофскиот факултет и објектот на Студентскиот дом - Скопје од воздушни напади; и Список на потреби за одбрана од воздушни напади, изготвен од Деканот на Филозофскиот факултет - Скопје.[114]

- 27.03.1941 год. Скопје, Наредба од Банската управа на Вардарска бановина - Скопје за евакуација на внатрешната архива, книгите и останатиот важен материјал од објектот на Филозофскиот факултет - Скопје.[115]

- 06.04.1941 год. Скопје, Податоци од Филозофскиот факултет - Скопје за содржината на архивската граѓа и други материјали при Факултетот пред војната.[116]

[112] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0475-0476.

[113] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0496-0503.

[114] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0536-0540.

[115] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0552-0558.

[116] ДАРМ, 01.0323.0006.0024/0559-0564.

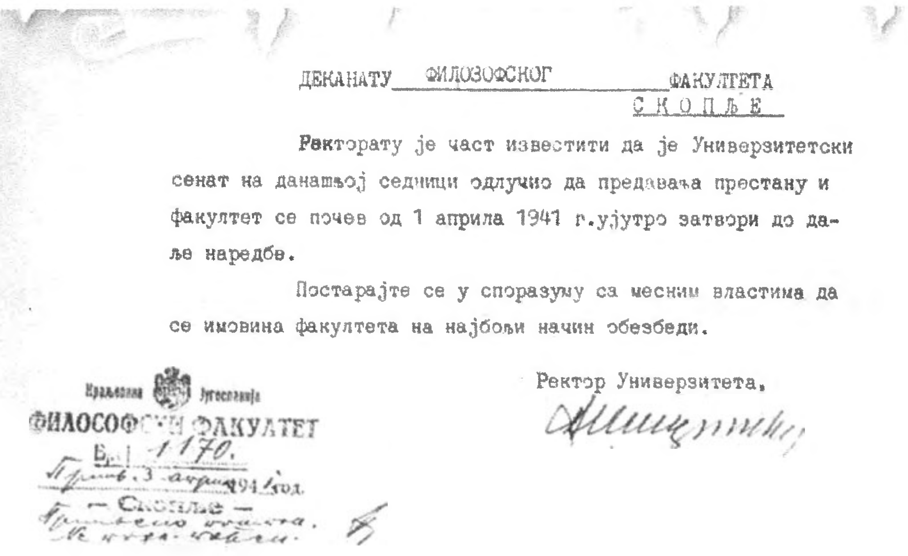

ДЕКАНАТУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

СКОПЉЕ

Ректорату је част известити да је Универзитетски сенат на данашњој седници одлучио да предавања престану и факултет се почев од 1 априла 1941 г. ујутро затвори до даље наредбе.

Постарајте се у споразуму са месним властима да се имовина факултета на најбољи начин обезбеди.

Ректор Универзитета,

Краљевина Југославија
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Бр. 1170.
— Скопље —

Наредба за затворање на Филозофскиот факултет во Скопје

На крајот од **шестата кутија** сместени се и зачуваните *весници и билтени од периодот од 1921 до 1941 година.*

Седмата кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје е составена од 55 архивски единици со 818 листови, а граничните години на граѓата се од 1921 до 1941 година. Оваа архивска кутија содржи *Прегледи на предавања и списоци на студентите од 1921 -1941 година* сместени во заедничка кошулка, како и *Списоци и статистичи податоци за студентите од 1927 - 1936 година* во друга заедничка кошулка.[117]

Осмата архивска кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје содржи 233 архивски единици со 613 листови. Граничните години на граѓата се од 1920 до 1941 година. Кутијата содржи: *разни списоци на професорите и службениците на факултетот, списоци на запишани студенти во зимските и летните семестри, списоци на дипломирани студенти, статистичи прегледи за студентите* итн. Исто така, во оваа архивска кутија во заедничка кошулка под наслов *Нострификација на докторски дипломи 1922 - 1941 година,* поместени се *информации и известувања за одобрување (нострификација) на докторати*

[117] ДАРМ, 01.0323.0007.0001-0055/0001-0818.

стекнати во странство и нострификација на докторските дипломи стекнати на факултетите и високите школи во Кралството на СХС, како и известувањеа во врска со одбрана на докторски дисертации во периодот од 1930 до 1939 година.[118]

Во **деветата кутија** од фондот Филозофски факултет-Скопје се наоѓа граѓа која се однесува на службениците на Филозофскиот факултет: *молби, писма и решенија за назначување на службеници на Факултетот во периодот од 1921 до 1941 година, службени листови и други документи за службениците од 1926 до 1940 година, уверенија за утврдување на работен стаж на службениците од 1925 до 1938 година, документи за унапредување, наградување и одликување на службениците од 1925 до 1940 година, документи за ослободување на службениците од воена обврска од 1925 до 1940 година, податоци и списоци за персоналот од 1924 до 1941 година, документи за отпуштање од служба и поднесени оставки од 192 до 1941 година и други видови документи од 1926 до 1941 година.* **Деветата кутија** содржи 113 архивски единици со 454 листови, а граничните години на граѓата се од 1921 до 1941 година.[119]

Десетата кутија од овој фонд содржи 54 архивски единици со 449 листови. Граничните години на граѓата се од 1921 до 1938 година. Кутијата содржи разновидна граѓа: *список на асистенти; толкувања за полагање испити; уписи; списоци на запишани студенти; доделени стипендии; доделување парична помош; регулирање воена обврска; семестрални листови; апсолвенти; уверенија за положени колоквиуми; апсолвенти; семинарски трудови; дипломи за завршени студии; доделување награди; регулирање студентско сместување; бесплатни патувања; преписки на Деканатот* итн.[120]

Единаесетата архивска кутија содржи *документи од Деканатот на Филозофскиот факултет издадени по барање на студентите*. Граничните години

[118] ДАРМ, 01.0323.0008.0001-0233/0001-0613.

[119] ДАРМ, 01.0323.0009.0001-0113/0001-0454.

[120] ДАРМ, 01.0323.0010.0001-0054/0001-0449.

на граѓата се од 1927 до 1937 година, а кутијата содржи 18 архивски единици со 610 листови.[121]

Дванаесетата кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје содржи 48 архивски единици со 593 листови, а граѓата е од 1941 година. Граѓата содржи *досиеја на професорите на Филозофскиот факултет во Скопје средени по азбучен ред од А - Ј; рецензии на професорите и анекс кон досиејата на професорите.*[122]

Тринаесетата кутија исто така содржи *досиеја на професори и службеници на Факултетот по азбучен ред од К - Н.* Граничните години на граѓата се од 1920 до 1941 година. Архивската кутија содржи 27 архивски единици со 723 листови.[123]

Четиринаесетата архивска кутија содржи *досиеја на професори по азбучен ред од О - Т.* Кутијата содржи 26 архивски единици со 607 листови, а граничните години на граѓата се од 1921 до 1941 година.[124]

Досиејата на професорите по азбучен ред од У до Ш се сместени во **петнаесетата архивска кутија** од фондот. Граничните години на граѓата се од 1921 до 1941 година. Кутијата содржи 12 архивски единици со 301 лист.[125]

Шеснаесетата архивска кутија содржи *документи од Советот на Филозофскиот факултет - Скопје (1926 и 1931 година); преписка на професорите од Филозофскиот факултет од А до Ш како и друг вид преписка (1931 и 1940 година).* Граничните години на граѓата се од 1924 до 1941 година, а кутијата содржи 23 архивски единици со 698 листови.[126]

Седумнаесетата кутија содржи документи создадени во 1941 година, а тоа се група документи: *Анекс на преписката на професорите од Филозофскиот*

[121] ДАРМ, 01.0323.0011.0001-0018/0001-0610.
[122] ДАРМ, 01.0323.0012.0001-0048/0001-0593.
[123] ДАРМ, 01.0323.0013.0001-0027/0001-0723.
[124] ДАРМ, 01.0323.0014.0001-0026/0001-0607.
[125] ДАРМ, 01.0323.0015.0001-0012/0001-0301.
[126] ДАРМ, 01.0323.0016.0001-0023/0001-0698.

факултет - Скопје (од И до Ф по презиме). Граѓата е распоредена во 17 архивски единици со 558 листови.[127]

Осумнаесетата кутија од фондот соржи: *уверенија, молби, биографии, податоци и известувања во врска со студентите, документи за студентските друштва и студентските здруженија, известувања за доделени награди и стипендии и др.* Граничните години на граѓата се од 1933 до 1938 година, а кутијата содржи 16 архивски единици со 467 листови.[128]

Деветнаесетата архивска кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје, содржи: *молби, известувања за студентите, толкувања на членови од закони, вработувања, прекршоци и други документи од Факултетот.* Граничните години на граѓата се 1939 - 1941 година, а кутијата содржи 20 архивски единици со 680 листови.[129]

Дваесетата архивска кутија содржи: *Општи документи од Деканатот на Филозофскиот факултет (1920-1929); Записници од седниците на Советот на Факултетот (1920-1938); Конкурси за избор на службеници на Факултетот и други конкурси (1921-1933); Други видови документи од Факултетот (1920-1941).* Кутијата содржи 85 архивски единици со 481 лист, а граничните години на граѓата се 1920-1941 година.[130]

Дваест и првата кутија содржи *општи материјали од Деканатот на Филозофскиот факултет.* Граничните години на граѓата во кутијата се од 1920 до 1941 година, а кутијата содржи 7 архивски единици со 335 листови.[131]

Дваесет и втората кутија содржи *општа преписка на Деканатот на Филозофскиот факултет* распоредена во две архивски единици со 229 листови. Граничните години на граѓата во кутијата се од 1920 до 1941 година.[132]

---

[127] ДАРМ, 01.0323.0017.0001-0017/0001-0558.

[128] ДАРМ, 01.0323.0018.0001-0016/0001-0467.

[129] ДАРМ, 01.0323.0019.0001-0020/0001-0680.

[130] ДАРМ, 01.0323.0020.0001-0085/0001-0481.

[131] ДАРМ, 01.0323.0021.0001-0007/0001-0335.

[132] ДАРМ, 01.0323.0022.0001-0002/0001-0229.

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (А) се сместени во **дваесет и третата кутија**. Граничните години на граѓата се 1920-1941 година. Кутијата содржи 43 архивски единици со 500 листови.[133]

Дваесет и четвртата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (Б)*. Граничните години на граѓата се 1920-1941 година, а кутијата содржи 70 архивски единици со 764 листови.[134]

Дваесет и петата архивска кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (В, Г)*. Граничните години на граѓата се 1920-1941 година, а кутијата содржи 56 архивски единици со 718 листови.[135]

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (Д) се сместени во **дваесет и шестата кутија**. Граничните години на граѓата се 1920-1941 година. Кутијата содржи 53 архивски единици со 596 листови.[136]

Дваесет и седмата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (Ѓ, Е, Ж)*. Кутијата содржи една архивска единица со 604 листови, а граничните години на граѓата се 1920-1941 година.[137]

Дваесет и осмата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (З, И)*. Кутијата содржи една архивска единица со 434 листови, а граничните години на граѓата се 1920-1941 година.[138]

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (Ј) се сместени во **дваесет и деветата кутија**. Граничните години на граѓата се 1920-1941 година. Кутијата содржи една архивска единица со 646 листови.[139]

---

[133] ДАРМ, 01.0323.0023.0001-0043/0001-0500.
[134] ДАРМ, 01.0323.0024.0001-0070/0001-0764.
[135] ДАРМ, 01.0323.0025.0001-0056/0001-0718.
[136] ДАРМ, 01.0323.0026.0001-0053/0001-0596.
[137] ДАРМ, 01.0323.0027.0001/0001-0604.
[138] ДАРМ, 01.0323.0028.0001/0001-0434.
[139] ДАРМ, 01.0323.0029.0001/0001-0646.

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (К) се сместени во **триесетата кутија**. Граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година. Кутијата содржи една архивска единица со 686 листови.[140]

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (Л, Љ) се сместени во **триесет и првата архивска кутија**. Граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година. Кутијата содржи една архивска единица со 338 листови.[141]

Триесет и втората кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (М)*. Кутијата содржи една архивска единица со 564 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[142]

Триесет и третата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (М)*. Кутијата содржи една архивска единица со 563 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[143]

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (Н, О, П) се сместени во **триесет и четвртата кутија**. Граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година. Кутијата содржи една архивска единица со 804 листови.[144]

Триесет и петата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (П)*. Кутијата содржи една архивска единица со 712 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[145]

Триесет и шестата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (П, Р)*. Кутијата содржи една архивска единица со 625 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[146]

---

[140] ДАРМ, 01.0323.0030.0001/0001-0686.
[141] ДАРМ, 01.0323.0030.0001/0001-0338.
[142] ДАРМ, 01.0323.0032.0001/0001-0564.
[143] ДАРМ, 01.0323.0033.0001/0001-0563.
[144] ДАРМ, 01.0323.0034.0001/0001-0804.
[145] ДАРМ, 01.0323.0035.0001/0001-0712.
[146] ДАРМ, 01.0323.0036.0001/0001-0625.

Досиејата на студентите средени по азбучен ред (Р, С) се сместени во **триесет и седмата архивска кутија**. Граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година. Кутијата содржи една архивска единица со 724 листови.[147]

Триесет и осмата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (С, Т)*. Кутијата содржи една архивска единица со 593 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[148]

Триесет и деветата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (Ќ, У, Ф, Х, Ц)*. Кутијата содржи една архивска единица со 567 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[149]

Четириесетата кутија ги содржи *досиејата на студентите по азбучен ред (Џ, Ш)*. Кутијата содржи една архивска единица со 445 листови, а граничните години на граѓата се 1920 - 1941 година.[150]

Четириесет и првата архивска кутија содржи *материјали од студиите на студентите на Филозофскиот факултет во Скопје*, *Родослов на семејството Вујиќ*, *научни трудови од областа на фолклорот, етнологијата, етнографијата и ономастиката*, *написи од различни автори, изводоци од предавањата на професорите и песни од познати српски, хрватски и словенечки поети, предавања на различни теми и скрипти за работа на семинарите и курсевите*. Граничните години на граѓата се 1933 - 1941 година, а кутијата содржи 3 архивски единици со 867 листови.[151]

Во **четириесет и втората кутија** од фондот Филозофски факултет-Скопје, има две архивски единици со 1874 листови, а граничните години на граѓата се 1920-1941 година. Кутијата содржи *материјали од студиите на студентите на Филозофскиот факултет во Скопје, семинарски работи од областа на*

[147] ДАРМ, 01.0323.0037.0001/0001-0724.

[148] ДАРМ, 01.0323.0038.0001/0001-0593.

[149] ДАРМ, 01.0323.0039.0001/0001-0567.

[150] ДАРМ, 01.0323.0040.0001/0001-0445.

[151] ДАРМ, 01.0323.0041.0001-0003/0001-0867.

историјата, географијата, етнологијата и книжевноста и реферати на студентите за конкурсот за Светосавската награда.[152]

Четириесет и третата и последна кутија од фондот Филозофски факултет-Скопје, е со гранични години на граѓата 1923 - 1941 година. Има 11 архивски единици со 590 листови. Кутијата содржи *финансиски документи на сметководството на Филозофскиот факултет во Скопје и други видови финансиски документи.*[153]

[152] ДАРМ, 01.0323.0042.0001-0002/0001-1874.

[153] ДАРМ, 01.0323.0043.0001-0011/0001-0590.

ТРЕТА ГЛАВА

ЗНАЧЕЊЕТО НА АРХИВСКАТА ГРАЃА ОД ФОНДОТ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ВО СКОПЈЕ (1919 - 1941) ЗА НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКАТА ДЕЈНОСТ

3.1. Архивската граѓа како сведоштво за образовната и воспитната цел и дејност на институцијата Филозофски факултет во Скопје и како сведоштво за научната и културната дејност на наставниците и соработниците на Факултет

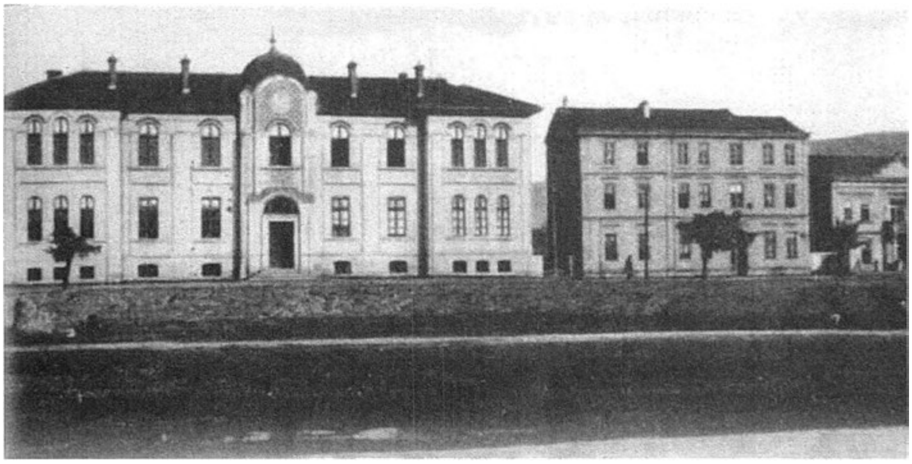

Зградата на Филозофскиот факултет на кејот на Вардар

Филозофскиот факултет во Скопје претставувал “несудена матица на просветителската мисија на Југот”. Селективната уписна и наставна политика ја направиле оваа установа просветно амбициозна и национално ангажирана. Амбициозниот почеток на работата на Факултетот (11 научни групи, просветна и научна елита за катедрите, солидно опремена библиотека) бил условен и од личниот ангажман на професорите - ентузијасти кои иницирале неколку важни институции: *Скопското научно друштво*, *Музејот на Јужна Србија*, *Народниот универзитет*, *туристичкото друштво Југ.*[154] Под влијание на професорите на Филозофскиот факултет настанале и други стручни здруженија со нагласена

[154] В.Јовановић, Вардарска бановина...op.cit., 439.

национална компонента, како што се *Друштвото за српски јазик и књижевност*, *Педагошкото друштво* и *Географското друштво*. Идеолошкото и националното значење на овие краеви влијаеле на тоа нивната иницијатива да добие соодветна материјална потпора од државата.[155] Со тоа Факултетот навистина станал јадро на научното и културното збирање од кое бил канализиран и контролиран целокупниот процес на просветување на југоистокот на земјата.

На десетгодишнината од основањето на Филозофскиот факултет во Скопје излегол и првиот од вкупно четирите зборници *Годишњак Скопског филозофског факултета*.[156]

Во првиот зборник *Годишњак Скопског филозофског факултета*, кој излегол на 340 страници, покрај трудовите на 18 професори[157] од Филозофскиот факултет во Скопје, поместени се и следните прилози: Список на тогашните наставници на Филозофскиот факултет во Скопје; Список на поранешните наставници на Факултетот; Список на Семинарите и Институтите на Факултетот; Библиографија на тогашните наставници; Статистика на слушателите од 1920 до 1930 година; Статистика на полагањата на испитите и Список на аминистративниот персонал.

Вториот број на зборникот *Годишњак Скопског филозофског факултета* излегол на 269 страници и во него се поместени трудовите на професорите: Баја Бајиќ, Франце Месеснел, Миленко Филиповиќ, Душан Недељковиќ, Миодраг Пурковиќ, Алексије Јелачиќ, Харалампие Поленаковиќ и Тихомир Вукановиќ.

Третата книга *Годишњак Скопског филозофског факултета* излегла на 245 страници и во неа се поместени трудовите на професорите: Перо Слијепчевиќ,

---

[155] V.Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929*, ..op.cit., 141.

[156] Првиот зборник излегол во 1930 година. Вториот во кој се поместени трудови од професорите на Филозофскиот факултет напишани во периодот 1931 - 1933 година, излегол со задоцнување во 1938 год., кога излегол и третиот зборник кој се однесувал за периодот од 1934 -1938 година. Четвртиот зборник излегол во 1940 година, а во него се објавени трудови кои се напишани во периодот од 1939 - 1940 год.

[157] Во првиот зборник *Годишњак Скопског филозофског факултета* поместени се трудовите на професорите: Првош Сланкаменац, Перо Слијепчевиќ, Никола Банашевиќ, Ќиро Трухелка, Мита Костиќ, Алексије Јелачиќ, Милан Прелог, Миленко Филиповиќ, Душан Недељковиќ, Франц Месеснел, Е. В. Ањичков, Петар Колендиќ, Радослав Грујиќ, Владимир Розов, Петар С. Јовановиќ, Јосип Матасовиќ, Војислав С. Радовановиќ и Миливој Павловиќ.

Војислав С. Радовановиќ, Јосип Матасовиќ, Првош Сланкаменац и Миливој Павловиќ.

Во четвртиот зборник *Годишњак Скопског филозофског факултета* кој излегол на 273 страници, поместени се трудовите на професорите: Михаило Стевановиќ, Миодраг Пурковиќ, Владимир Мошин, Грегор Чремошник, Владо Латковиќ, Првош Сланкаменац и Миливој Павловиќ.

Еден од поголемите зборници на прилози за Македонија и јужниот дел на Србија и Косово и Метохија, кој излегол во Скопје во 1937 година, е зборникот кој излегол на 25 годишнината од ослободувањето на Јужна Србија од турската власт . Во него се поместени голем број трудови од познати научни, просветни и кулурни работници. Иако тоа не е издание само на Факултетот, најголем дел од прилозите се од професорите на Филозофскиот факултет. Независно од политичкиот карактер на годишнината во тој зборник на околу 1000 страници се поместени драгоцени податоци за историјата, уметноста, етнологијата, просветата, стопанството и други области. Тука се наоѓа трудот на професорот **д-р Војислав Радовановиќ** „*Географските основи на Јужна Србија*“ (со 33 слики во текстот и една карта во прилог), трудот на **д-р Никола Вулиќ** „*Антички споменици*“ (со 12 слики во текстот) и трудовите „*Византиски споменици*“ (со 12 слики во текстот) и „*Стари српски споменици*“ (со 29 слики во текстот) од **проф. Франц Месеснел**. **Проф. Миленко Филиповиќ** во зборникот издал својот опширен труд „*Етничките прилики во јужна Србија*“ (со 10 слики во текстот), додека **д-р Делимир Лазаревиќ** своите истражувања на дијалектите и наречјата на територијата на Македонија ги изнел во трудот „Дијалектски испитувања во Јужна Србија“. **Д-р Атанасије Урошевиќ** го напишал прилогот „*Трговијата до крајот на 18 век*“ како и трудот „*Аграрна реформа и населување*“ (со еден графикон во текстот). **Професорот д-р Војислав Радовановиќ** во зборникот ги поместил и своите прилози „*Музејот на Јужна Србија*“ и „*Скопско научно друштво*“.

3.1.1. Скопско научно друштво

Фондот *Скопско научно друштво* во Државниот архив на Република Македонија бил формиран при класификацијата на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет и е заведен под бројот **486**. Тоа е фонд од II категорија. Фондот содржи 4 архивски кутии со архивска граѓа и 8 книги. Кутиите содржат вкупно 93 архивски единици со 2105 листови. Граничните години на фондообразователот се 1921-1941 година, додека граничните години на архивската граѓа се 1920-1941 година.

Скопското научно друштво било формирано во состав на Филозофскиот факултет во Скопје на 26 март 1921 по иницијатива на деканот и професор на Филозофскиот факултет **д-р Радован Грујиќ**, а било сместено во втората факултетска зграда, каде што Друштвото имало магацин за книги и своја библиотека со стручна литература, која постојано се зголемувала. Целта на *Скопското научно друштво* била сестрано и научно да ја проучува Македонија, тогашна Јужна Србија и околните области.

На 21 март 1925 година, Друштвото е реорганизирано откако биле обезбедени потребните средства за работа.

Главна задача на друштвото била да ја организира научно-истражувачката работа на теренот на Јужна Србија, помагајќи им притоа и на одредени стручњаци и научни експедиции. Проучувањата требале да бидат историски, археолошки, литературно-лингвистички, етнографски, антрополошки, правни, економски, социјални, географски, геолошки, ботанички, зоолошки, а својата научно - истражувачка работа Друштвото ја остварувало со организирање научни екскурзии, собирање народни умотворби, ископување историски и археолошки споменици, фотографирање, собирање народни носии, накит и други предмети од народниот живот.[158]

[158] Алла Качева, Славица Христова и др, Животот во Скопје 1918-1941, Музеј на град Скопје, Скопје, 2002 год., 277.

Друштвото се финансирало со членарина и прилози од членовите, со помош од државата, од разни донации, јавни предавања и изданија на Друштвото, од државни самоуправни установи, од приватни лица, подароци и легати.

Скопското научно друштво имало редовни, дописни и почесни членови, потоа членови соработници, помагачи, добротвори и големи добротвори. Друштвото имало 24 редовни членови од кои 8 можеле да бидат надворешни. Дописни членови исто така имало 24. Бројот на членови соработници не бил ограничен. Помагачите плаќале по 100 динари годишна членарина, добротворите еднократно донирале по 1 000 динари, а големите добротвори најмалку по 5 000 динари.[159]

Седниците на *Скопското научно друштво* се одржувале секоја последна сабота во месецот, а претставувале стручни собири на кои се читале и дискутирале трудовите на членовите и се реферирало за сите научни публикации кои се однесувале на Јужна Србија. Исто така се одржувале и редовни годишни и вонредни собири, свечени седници како и јавни предавања. Годишните собири се одржувале во април, кога се поднесувал годишен извештај за работата на управата, уредниците и библиотеката. Свечените собири се одржувале во мај кога се доделувале пофалници, биле примани нови членови, и биле одржувани јавни предавања.

Во 1921 година, на првата седница на *Скопското научно друштво*, бил издаден проспект за монографија на градот Скопје, која ја опфаќала целокупната историја на градот. Во оваа монографија свои трудови имале: **д-р Г. Новак** со темата „*За историјата на Скопје од најстари времиња до освојувањето на градот од Србите*", **д-р Р. Груиќ**, „*Историја на градот Скопје за време на српскиот период*", **Г. Елезовиќ** и **д-р М. Костиќ**, „*Скопје под Турците*", **д-р П Колендиќ**, „*Односите на Скопје до Дубровник и јадранското приморје*", **М. Чемериќиќ**, „*Најнова историја на Скопје од Балканските војни 1912 до денес со оглед на сегашната социо-економска состојба на градот*", и **д-р П. Јовановиќ** кој ја проучил географската, етнолошката и климатската страна на Скопје.

---

[159] ДАРМ, фонд Скопско научно друштво, 01.0486.0001.0012/0051-0057.

На редовниот годишен собир на редовните членови на *Скопското научно друштво* во 1938 година, во предлогот за избор на редовни и дописни членови на Друштвото, биле имињата на **д-р М.С. Филиповиќ**, кој во 1930 година бил доцент на Филозофскиот факултет, **д-р Франц Месеснел** кој работел во *Музејот на Јужна Србија*, а потоа на Филозофскиот факултет, **д-р Анастасије Урошевиќ**, научен соработник, **Јосиф Михајловиќ**, архитект и претседател на Скопската општина, **проф. Стефан Симиќ**, **д-р Синиша Станковиќ**, член на САНУ, **д-р Фран Туцан**, универзитетски професор од Загреб, **Никола Мартиноски**, сликар и други.[160]

До 1941 година *Скопското научно друштво* објавило четири серии од своите научни изданија, меѓу кои и главниот орган на Друштвото, *Гласник на Скопското научно друштво* кој излегувал полугодишно на 15 штампани табаци и во кој излегувале трудовите на факултетските професори од областа на историјата, географијата, етнографијата, филологијата, природните науки и сл. Самите иницијатори во својот *Гласник* виделе неопходен пандан на софискиот "*Македонски преглед*" со кој требало да се парализира меѓународната промоција на бугарските научни резултати. Од друга страна, македонските историчари *сметаат дека основната цел на соработниците на Гласникот* на Скопското научно друштво била докажување на српскиот карактер на Македонија. Во периодот од 1925 -1941 година, од *Гласникот на Скопското научно друштво*, од печат излегле 21 книга со 5.631 страница во голем октав формат и со 2.151 научна илустрација. Речиси сите статии од *Гласникот* на крајот имале резиме на еден странски јазик, обично на француски или германски, за што поголем публицитет во светот. Покрај тоа, како свои посебни изданија *Скопското научно друштво* ги издавало и следните три серии: Книги на *Скопското научно друштво* (во кој се објавувани монографии посветени на културата и минатото на јужна Србија), Зборник за етнографија и фолклор на Јужна Србија и соседните области (под уредништво на **професорот д-р В. С. Радовановиќ**) и Зборник за историјата на Јужна Србија и соседните области (под уредништво на **д-р Р. М. Грујиќ**). [161]

---

[160] А.Качева, op.cit., 277-278.

[161] Мирко Јовановић, Друштва и установе, Споменица 25-годишњице ослобођења Јужне Србије, Скопље 1935, 1009.

Скопското научно друштво вршело размена на своите публикации со научните изданија на академиите на науки, универзитетите, и други научни институции од повеќе земји: Австрија, Англија, Белгија, Бугарија, Грција, Естонија, Италија, Летонија, Литванија, Унгарија, Германија, Норвешка, Турција, Романија, Русија, Полска, Финска, Франција, Чешка, Шведска, како и Америка и Јапонија.

Од основањето па сè до 1941 година, седиштето на *Скопското научно друштво* било во втората зграда на Филозофскиот факултет во Скопје, каде што бесплатно му биле дадени на користење три простории. Но, во 1941 година, на барање на Филозофскиот факултет тие морале да се иселат, па така се наметнала потребата од ново седиште. Затоа, *Скопското научно друштво* побарало од Вардарската бановина, покрај редовната буџетска помош што ја добивало секоја година, за буџетската 1941/42 година да му се додели вонредна парична помош за изградба на Дом на *Скопското научно друштво*.

Сепак, во 1941 година со почетокот на Втората светска војна, Друштвото престанува со работа.

Скопското научно друштво во текот на своето постоење со голем успех ја извршувало својата главна задача сестрано и научно да ја проучува Македонија и соседните области, како и да ја развива науката и уметноста воопшто. Како краен резултат од таквата работа Скопското научно друштво објавило 21 книга од својот главен орган *Гласник на Скопското научно друштво*, и многубројни научни публикации кои имале особено значење за југословенската наука и култура. Необично разгранетата размена на публикациите на СНД со најголемите светски научни установи, како: Британскиот музеј од Лондон и Американскиот музеј од Вашингтон, сите три германски Академии на науките од Берлин, Минхен и Виена, најважните словенски Академии на науки, двете руски од Санкт Петербург и Одеса и чехословачката од Прага и многу други институции - сето тоа покажува со каков интерес се следеле изданијата во светската научна јавност. Гледано од денешен аспект може да се заклучи дека со оглед на тогашните општествено-политички

услови во кои функционирало *Скопското научно друштво* и резултатите кои ги постигнало, тоа многу успешно ја исполнувало својата научно-културна мисија.

3.1.2. Народен универзитет

По основањето на Филозофскиот факултет во Скопје започнале и подготовките за отворање на една посебна културно–просветна институција – *Народниот универзитет* во Скопје. Уште кон крајот на 1920 година одреден број професори од Филозофскиот факултет и учителската школа почнале да држат предавања за граѓаните, а поради големиот интерес од 1923 година предавањата почнале да се одржуваат редовно. Првото предавање на Народниот универзитет во Скопје било одржано на 4 ноември 1923 година и било бесплатно за сите заинтересирани. Во 1924 година во салата на Филозофскиот факултет биле одржани 11 предавања, а на 9 декември 1925 година, под раководство на просветниот инспектор Драгомир Обрадовиќ бил основан *Акционен одбор за Народниот универзитет*. Неколку денови подоцна бил основан и првиот Одбор на Народниот универзитет. На основачката седница на Одборот биле донесени *Правилата*[162] *на Народниот универзитет* и било решено неговата дејност да се прошири и на техничките и природните науки, а предавањата наместо на Филозофскиот факултет, да се одржуваат во салата на *Просветниот дом.*[163] *Основачи на Народниот универзитет* биле: **Јосиф Михајловиќ, д-р Миливоје Павловиќ, д-р Петар С. Јовановиќ, Раде Убавиќ и д-р Хран М. Јоксимовиќ.**[164] На 27 декември 1925 година било одржано првото предавање во салата на просветниот дом, заинтересираните плаќале влезници и тоа граѓаните по 2 динари, а учениците и војниците по 1 динар. Половина од парите, собрани од влезниците, биле наменети за предавачите, а од остатокот се финансирале печатењето на предавањата и патните трошоци на предавачите. Во периодот 1925–1928 година биле одржани вкупно 76 предавања, а просечниот број на посетители на едно

[162] ДАРМ, 01.0323.0001.0062/0173-0178, *Правила Народног универзитета у Скопљу.*

[163] Александар Илиевски, *Основањето и дејноста на Народниот универзитет во Скопје меѓу двете светски војни*, Гласник ИНИ, бр.2 -3, Скопје 1979 год., 158-159.

[164] ДАРМ, 01.0323.0001.0062/0173-0178.

предавање бил околу 90 лица. Од Хигиенскиот завод, *Народниот универзитет* добил кино-прожектор, а почнале да се организираат и книжевни и музички вечери. Според правилникот, *Народниот универзитет* во Скопје се финансирал од продажбата на влезници за предавањата, од продажба на печатените изданија како и од помошта на државата која во периодот 1925 – 1928 година изнесувала 5 000 динари годишно.

3.1.3. Музеј на Јужна Србија

Музејот на Јужна Србија бил уште една од институциите формирани по иницијатива на еден од професорите на Филозофскиот факултет. Имено, кога **д-р Радослав Грујиќ** дошол во Скопје да предава на *Катедрата за национална историја при Филозофскиот факултет*, тој почнал да патува низ Македонија со цел да ја запознае земјата. На тие негови екскурзии и патувања наишол на бројни драгоцени објекти и остатоци од античкиот, римскиот, ромејскиот и османлискиот период. По иницијатива и под надзор на **професорот Грујиќ** во 1921 година почнале да се пренесуваат сите поважни камени споменици од територијата на Македонија во Скопје. На иницијатива на *Скопското научно друштво* биле собрани 200 камени предмети од класичната и средновековната култура и донесени во *Музејот на Јужна Србија* со што биле удрени темелите на лапидариумот на Историско-археолошкото одделение во *Музејот* сместен во Куршумли-ан. Поголемите и потешки споменици биле сместувани во дворот на Филозофскиот факултет, а помалите во сутеренот на Филозофскиот факултет. *Музејот* бил основан на 1 април 1924 година. Во почетокот *Музејот* се викал *Историско-археолошки музеј* како неговото основно одделение. Во периодот 1924 -1925 година, благодарение на широкиот научно-музејски интерес на неговиот основач **д-р Грујиќ**, како и со пристигнувањето на други стручни музејски соработници, *Музејот* се развил во национално-културна установа во која покрај *Историско-археолошкото одделение како основно, во 1925 година било основано Етнографско-антропогеографското одделение, во 1926 година Зоолошкото одделение и во 1927 година Геолошко-петрографското одделение*. Својата работа

Музејот исто така ја збогатил со издавање на научните публикации *„Посебни издања„* и *„Годишник"*. Покрај **д-р Радослав Грујиќ** иницијаторот и основач на *Музејот*, и други професори од Филозофскиот факултет имале голем удел во прибирањето, средувањето и проучувањето на етнолошките предмети, проучувањето и фотографирањето на археолошките локалитети. **Професорот д-р Војислав Радовановиќ** кој бил поставен за кустос на Етнографско-антропогеографското одделение при *Музејот на Јужна Србија*, а **д-р Франц Месеснел** вршел фотографирања на археолошки локалитети.[165]

3.1.4. Географско друштво

Географското друштво (отсек) бил основан во 1922 година по иницијатива на професорите од Филозофскиот факултет. Членови на *Друштвото* биле наставници од Факултетот, како и од средните и од стручните училишта. На стучните собири на *Друштвото* се читале стручни теми и трудови од областа на географијата, етнографијата и фолклорот. Трудовите биле објавувани во *Гласникот на Скопското научно друштво* и други списанија.[166] Во 1930 година, во Скопје бил одржан конгрес на словенски етнографи и географи на иницијатива на **д-р Јован Цвијиќ** од Белградскиот универзитет, иницијаторот за основање на Филозофскиот факултет во Скопје. Во чест на конгресот во Офицерскиот дом бил одржан свечен банкет, а овој конгрес за градот претставувал вистинска културна манифестација.[167]

3.1.5. Етнолошко друштво

Етнолошкото друштво, како и останатите научно - културни институции во тоа време, било формирано од страна на професорите и соработниците на Филозофскиот факултет во Скопје. Во 1939 година на основачкото собрание на етнолошкиот семинар било формирано *Етнолошкото друштво*. За претседател на

---

[165] ДАРМ, 01.0323.0017.0005/0016-0016, *Одлука Музеја на Јужне Србије да д-р Фран Месеснел врши фотографисање археолошких локалитета у селима Кучевиште и Радишане.*

[166] ДАРМ, 01.0323.0016.0015/0226-0530, работен материјал од д-р Воислав Радовановиќ од областа на географијата предвиден за печатење.

[167] Конгрес Словенских географа и етнографа у Скопљу, Скопски Гласник бр.67, 1930, 2.

Друштвото бил избран **д-р Миленко С. Филиповиќ**[168], а членови биле **д-р Душан Недељковиќ, д-р Војислав Радовановиќ, д-р Атанасије Урошевиќ** - сите професори на Филозофскиот факултет, како и други членови - професори, лекари, хемичари.

3.2 Политичката и културната активност на студентите низ документите на Филозофскиот факултет

На Филозофскиот Факултет во Скопје се одвивале повеќе активности во кои учествувале студенти пред сè од Македонија, јужните делови на Србија, Црна Гора, Косово, но и од другите краеви на Југославија, од повеќе националности и религии и со различно политичко убедување. Солидарноста и взаемопомагањето за надминување многу егзистенционални, социјални, образовни, јазични, културни и други проблеми како и за слободно творештво и дружење било присутно речиси помеѓу најголемиот дел од студентите. Во тоа најчесто наоѓале поддршка и од повеќето професори на факултетот.

Некои од студентите на Филозофскиот факултет уште во средните училишта биле вклучени во напредното младинско движење и ги имале прифатено револуционерните идеи, додека други ја започнале својата револуционерна активност на самиот факултет и се вклучиле во напредното студентско движење. Активноста на овие студенти на Филозофскиот факултет станала поинтензивна во во 1935/1936 година. Тогаш тие почнале да истапуваат организирано и тоа под името „*народни студенти*" или „*Обединета студентска младина*". Во оваа група напредни студенти во споменатиот период биле: *Душан Поповиќ*[169], *Данило Лекиќ*[170], *Руменка Хаџи Панзовиќ*[171], *Видосава Обрадовиќ*[172], *Вуко Павиќевиќ*[173],

---

168 ДАРМ, 01.0323.0016.0018/072-0586, преписка на Филиповиќ Миленко, професор на Филозофскиот факултет во Скопје, водена во периодот од 1929 до 1941 година, со колегите во врска со печатење трудови и други прашања од неговата дејност.

169 ДАРМ, 01.0323.0035.0054/0549-0570.

170 ДАРМ, 01.0323.0031.0020/0166-0188.

171 ДАРМ, 01.0323.0039.0037/0391-0404.

172 ДАРМ, 01.0323.0034.0042/0403-0420.

173 ДАРМ, 01.0323.0034.0059/0558-0572.

Апостол Апостоловиќ[174], *Саво Драгојевиќ*[175], *Димитрије Ѓоковиќ*[176], *Божидар Нилевиќ*[177], *Васо Алигрудиќ*[178], *Риста Диневиќ*[179], *Стеван Ускоковиќ*[180] и други. Тие биле иницијатори и организатори на народното студентско движење на Филозофскиот факултет, а истовремено и преводници на борбата против студентите националисти, љотиќевци и други реакционерни елементи.

Во последната година пред војната наместо дотогашниот Клуб на народни студенти, раководната улога на единственото студентско движење преминува на партиската и скоевската организација на факултетот.[181]

Дејствувањето на напредните студенти на самиот факултет се одвивало низ разни форми и активности: борба со студентите националисти за превземање на управите во сите студентски здруженија, привлекување на неутралните и политички неопределените студенти во борбата за зачувување на автономијата на Факултетот и негово проширување, за подобрување на социјалната и економската состојба на студентите, подготовка и одржување на разни приредби во чија програма биле вклучени реферати, предавања и трудови со револуционерен и социјален карактер. Овие студенти се ангажирале и во заедничката борба на демократските и прогресивните сили надвор од Факултетот, приклучувајќи се на разни демонстрации, штрајкови и манифестации во кои се барало отфрлање на реакционерниот режим, демократизација на политичкиот живот во земјата, го искажувале незадоволството од профашистички ориентираната влада на Југославија и ги поддржувале демократските и прогресивните сили во светот во борбата против фашизмот.

---

[174] ДАРМ, 01.0323.0023.0029/0315-0329.

[175] ДАРМ, 01.0323.0026.0043/0501-0505.

[176] ДАРМ, 01.0323.0027.0024/0333-0353.

[177] ДАРМ, 01.0323.0034.0039/0363-0386.

[178] ДАРМ, 01.0323.0023.0007/0130-0150.

[179] ДАРМ, 01.0323.0026.0032/0369-0391.

[180] ДАРМ, 01.0323.0039.0014/0149-0163.

[181] Даринка Пачемска, *Улогата на напредните студенти во стручните здруженија на Филозофскиот факултет во Скопје во годините спроти Априлската војна (1938 - 1941)*, Историја - списание на Сојузот на друштвата на историчарите на СР Македонија година XVII, Број 1,Скопје 1981, (одделен отпечаток), 166.

Целата активност на студентите на Факултетот се одвивала преку студентските друштва и здруженија. Затоа малубројните напредни студенти во 1935/36 година ја започнале борбата за преземање на управите на овие друштва кои до тогаш биле во рацете на студентите националисти. Оваа борба на напредните студенти се одвивала низ неколку фази и веќе во 1938/39 година, напредните студенти во свои раце ги имале управите на сите здуженија освен на пеачкото душтво „Обилиќ“[182]. Сепак во 1940 година напредните студенти успеале да го стават и ова друштво под своја контола, парализирајќи ја работата на студентите националисти.[183]

На Филозофскиот факултет во Скопје постоеле повеќе здруженија: Потпорно и репрезентативно здружение на студентите, стручни, културни, уметнички и спортски здруженија. Значајно место им припаѓало на стручните здруженија. Токму затоа напредните студенти на Белградскиот универзитет уште на 10 јуни 1934 година формирале акционен одбор на стручните студентски здруженија, како раководно и координативно тело на сите стручни здруженија, а во исто време имал и репрезентативна улога пред универзитетските власти.[184] Тоа значително влијаело и на напредните студенти на Филозофскиот факултет во Скопје за преземање на управите на стручните здруженија преку кои тие, особено по 1938 година, развиле забележителна активност.

Стручните студентски друштва и здруженија кои функционирале во рамките на Филозофскиот факултет се: *Географско-етнографското студентско друштво „Јован Цвијиќ“*[185], *Историското студентското друштво*[186], *Здружението на студентите по германски јазик и книжевност*, *Студентското педагошко-*

[182] ДАРМ, Фонд 480- Југословенско академско пеачко друштво „Обилиќ“- Скопје (? - 1941); 1937/1939.

[183] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0197-0335

[184] Дамјановић Милица, Напредни покрет студената Београдског универзитета, књига друга, Београд 1974, 117-122.

[185] ДАРМ, Фонд 485 Географско етнографско друштво „Јован Цвијиќ“- Скопје (? - 1941); 1929/1939.

[186] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/215, Записник конституирајуће скупштина Историског студентског друштва, при филозофском Скопском факултету, одржане на дан 12.III.1931год.

филозофско здружение[187], *Стручното студентско здружение за српско-хрватски јазик и книжевност*[188].

Секое од горенаведените друштва имало посебни правила, т.е. статут, кои морале да бидат во согласност со **Општата уредба на универзитетот**[189] и **Уредбата за здружување на слушателите на универзитетот**[190]. На молба од пропишан најмал број молители правилата ги одобрувал *Советот на Филозофскиот факултет* во Скопје. Тие морале да го содржат името и печатот, целите и задачите на друштвото или здружението, правата и должностите на членовите, начинот на изборот на управните тела, нивните должности и права и формите преку кои ќе се одвива активноста, односот спрема факултетските власти и тн.

Со помош на стручните студентски друштва во кои членувале, студентите требало полесно да го совладаат наставното градиво од соодветната специјалност, да развиваат љубов и интерес кон струката. Стручните друштва ги поттикнувале своите членови на самостојни истражувања, ги поттикнувале да ја развиваат својата творечка способност, да собираат материјали кои се однесувале на соодветната специјалност итн., а напредните студенти на сите овие активности се обидувале да им дадат прогресивен и револуционерен карактер.

Географско–етнографкото друштво било формирано во почетокот на 1929 година и функционирало сè до 1941 година. Во првите години од неговото формирање, неговите активности биле организирани од студентите националисти и биле во согласност со режимот. Но откако напредните студенти во 1938 година го зеле во свои раце управувањето со ова *Друштво*, неговата програма добила нови содржини, а активностите на *Друштвото* прогресивна ориентација.

---

187 ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0254-0255, Правила Студентског педагошко-филозофског удружења, 1931 год.

188 ДАРМ, 01.0323.0001.0072/0289-0292, Правила Студентског удружења за српскохрватски језик и књижевност на Филозофском факултету у Скопљу, 31.03.1938 год.

189 ДАРМ, 01.0323.0001.0076/0347-0432, Општа Уредба Универзитета.

190 ДАРМ, 01.0323.0001.0084/0507-0511, Уредба о изменама и допунама Уредбе о удружењима слушалаца Универзитета П.бр.12394 од 20 априла 1934 год. и Уредбе о изменама и допунама у Уредби о удружењима слушалаца Универзитета П.бр.8377 од 26 априла 1937 године.

Студентското историско друштво било основано во 1931 година и било едно од најактивните друштва. Особено активно било во текот на 1932/33 година, кога со ангажманот на професорот д-р Франц Месеснел се организирале повеќе научни екскурзии. Иако поради намалениот број студенти во учебната 1938 година, *Историското студентско друштво* морало да ја прекине својата работа, следната 1939 година тоа било обновено и продолжило со својата работа.

Во гореспоменатиот период не настанале некои значајни промени во целите и задачите на *Географско-етнографското друштво* и *Студентското историско друштво*. Бил сменет само начинот на организирање на активностите - наместо дотогашните приредби и научни екскурзии само во околината на Скопје, почнале да се организираат научни екскурзии низ цела Македонија. Особено се истакнало *Географско-етнографското друштво* кое ги проучувало географско-етнографските карактеристики на Македонија. Се настојувало научните екскурзии да бидат пропратени со културно-уметнички програми. Меѓутоа под форма на една ваква активност, всушност, се спроведувале ставовите на КПЈ и СКОЈ за зголемување на политичкото влијание сред широките маси, за поврзување на прогресивните сили од градот и селото, за проширување на соработката и за меѓусебно запознавање за заедничка борба на студентската, средношколската, работничката и селската младина. Напредните студенти имале за задача културно и идејно просветување на масите, а овие форми биле мошне погодни за исполнување на истата.[191]

Здружението за српско-хрватски јазик и книжевност и *Студентското педагошко-филозофско здружение* ја насочиле својата активност кон борбата за подеднаков третман на сите југословенски јазици и изучување на литературите на сите народи во Југославија. Ова секако произлегло од борбата на студентите на Филозофскиот факултет за извојување на еднакви национални права и слобода на сите народи во Југославија.

---

[191] Д.Пачемска, Улогата на напредните студенти во стручните здруженија на Филозофскиот факултет во Скопје во годините спроти Априлската војна (1938-1941),...op.cit, 169.

Стручните студентски здруженија соработувале и ги координирале своите активности и со другите студентски здруженија и друштва на Филозофскиот факултет, како на пример со напредното студентско културно друштво „*Покрет*" односно „*Нови Покрет*". Студентското културно здружение „*Покрет*" било основано 1934 година од народните студенти. Во првата привремена управа биле: *Вук Павиќевиќ, Душко Поповиќ и Руменка Хаџи Панзова.* Целта на здружението била да ги собере сите суденти на Факултетот, со сите средства да ја унапреди културно-воспитната работа меѓу студентите и да придонесе за ширење на културата надвор од факултетот. Во ова студентско друштво членувале студенти од сите групи, а истите истовремено членувале и во стручните здруженија. Неговата активност се одвивала преку одржување состаноци и културни средби, пишување реферати, песни, раскази, осврти итн. Поради напредната ориентација на ова здружение, факултетските власти барале повод да го затворат. Поводот го нашле во одржаната комеморативна седница[192] по повод годишнината од убиството на студентот Жарко Маринковиќ во Белград, одржана на 3 април 1938 година, без учество на претставник од факултетските власти. Но студентите жестоко протестирале на оваа Одлука[193], а биле поддржани и од нивните колеги од Белградскиот Универзитет, односно од Акциониот одбор на Стручните студентски здуженија кој испратил протестно писмо со 19 печати и потписи на претседателите на одредени здруженија[194]. По приемот на овој протест Деканот дозволил здружението да се обнови и реорганизира, но под името „*Нови покрет*". Под новото име здружението продолжило со својата културна и прогресивна активност сè до априлската војна.

Сите стручни студентски здруженија биле членови на Потпорното и репрезентативно здружение на студентите[195]. Годишните собранија и изборот на управата на ова здружение го спроведувале делегати од сите студентски друштва и здруженија. Со оглед на фактот дека во овој период сите стручни здруженија биле

[192] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0239-0241.

[193] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0249, *Објава декана Филозофског факултета, 06.04.1938.*

[194] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0250-0251.

[195] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/0283-0286, Правила Академског потпорног друштва у Скопљу.

во рацете на напредните студенти, тие преку своите делегати ја имале контролата и над Потпорното и репрезентативно здружение. Така во текот на 1939/40 година тројца од напредните студенти биле во самото раководство на здружението: **Бошко Шилеговиќ** бил потпретседател на здружението, **Боро Чушкарев** - секретар, а **Десанка Мириќ** - потпретседател на Надзорниот одбор.[196]

На општите студентски зборови што биле одржувани редовно, а по правило организирани од Потпорното и репрезентативно здружение, се дискутирало за највиталните прашања: одбрана и зачувување на автономијата на Факултетот, подигање на научното и стручното ниво на знаењата на студентите, слободата на говорот, самостојната работа и творењето, прашања поврзани со студентскиот дом и менза и сл.[197]

Во последните три години пред априлската војна, студентското движење на Филозофскиот факултет станало значен фактор во целокупното прогресивно и револуционерно движење во земјата. Тогаш започнале и акциите на режимот за уништување на автономијата на универзитетот. Факултетските власти и полицијата будно ги следеле сите активности на Обединетата студентска младина на Факултетот.[198] По повод големите студентски-работнички демонстрации од 14 декември 1939 година под раководство на КПЈ за мир, против војна, против скапотија, за автономија на универзитетот, за слобода на науката и сл., а и против крвопролевањата што се случиле при судирот на полицијата со демонстрантите, студентите на скопскиот Филозофски факултет презеле акции на солидарност со демонстрантите. Тие испратиле поздравно писмо до студентите и работниците во белградските демонстрации, а и протестно писмо до Влатко Мачек. На 16 декември 1939 година, во дворот на Филозофскиот факултет во Скопје бил одржан митинг на кој по повод демонстрациите во Белград зборувале студентите комунисти

---

[196] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/324-324, Извештај о конституисању Управе Потпорног удружења студената, 22.03.1939 год.

[197] ДАРМ, 01.0323.0021.0007/309-309, Објава од 25.03.1937 год.

[198] ДАРМ, книга 31: Записничка книга од седниците на Советот на Филозофскиот факултет 1929-1940 - „Записник с редовне седнице Савета Филозофског факултета у Скопљу, одржане 21 и 22 децембра 1939, с. 855-878; ДАРМ, 01.0323.0021.0007/202-202, Барање од управата на полицијата во Скопје, упатено до Деканот на Филозофскиот факултет, да доставаат податоци за студентските друштва и нивните членови, 28.03.1938 год.

Добривоје Видиќ и Антон Колендиќ.[199] Во овие акции на солидарност се вклучиле и стручните студентски здруженија.

Стручните студентски здруженија претставувале поле каде напредните студенти ја развивале својата сестрана работа, а преку нив пак тие ја обезбедувале раководната улога во целокупното студентско движење на Факултетот. Успехот на напредните студенти во создавањето на револуционерното движење на филозофскиот факултет бил овозможен од повеќе поволни околности: од повеќегодишната борба на напредните студенти во претходните години, од поголемиот прилив на напредните средношколци на Факултетот особено Македонци, од организационото обновување на партиската организација за Македонија, од формирањето на партиската и скоевската организација на факултетот и од разраснувањето на демократското и револуционерното движење на широките маси во земјата пред војната.[200]

Напредните студенти на Филозофскиот факултет потполно ја исполниле својата задача - стручните студентски здруженија успеале да ги направат упоришта на револуционерната студентска младина. Некои од нив поради својата револуционерна дејност биле казнувани од факултетските власти, биле суспендирани или принудени да го напуштат факултетот засекогаш, но тоа не ги поколебало да останат доследни на своите идеи. Речиси сите активно се вклучиле во НОБ, а околу 40 студенти и еден професор од филозофскиот факултет во Скопје загинале во текот на НОБ.

[199] М.Дамјановић, Напредни покрет...op.cit., 347-353.

[200] Д.Пачемска, Улогата на напредните студенти... op.cit.,178.

ЗАКЛУЧОК

При изборот на темата на магистерскиот труд се водев од мислата дека вложениот труд во стручното усовршување и стекнувањето на повисоко образование и научен степен треба да биде во корелација со она што сум се определила да го работам, а тоа е архивистиката и нејзиното издигнување на повисоко ниво. Од друга страна пак, просветата, науката и културата секогаш се поврзуваат со институциите кои едуцираат млади кадри за нивно вклучување во општеството, кое од нив бара сестрано ангажирање.

Стекнувајќи одредени знаења за историјата на високото образование во нашата држава и тоа преку работата на средувањето и обработката на архивската граѓа поврзана со фондот Филозофски факултет - Скопје (1920 - 1941) во ДАРМ, поточно на архивската граѓа од фондот Скопско научно друштво, дојдов до заклучок дека обработката на историските, архивските и содржинските аспекти на богатата документација од фондот Филозофски факултет - Скопје (1920 - 1941), ќе биде од голема корист за истражувачите кои работат на теми од науката, културата и просветата во Република Македонија.

Од друга страна, архивската граѓа депонирана од Филозофскиот факултет во Скопје, како фондообразовател, дава можност да се збогатат и сознанијата за начинот на организирање на студиите, политичките влијанија врз професорите и студентите, за организирањето на студентскиот живот, за културните текови во кои биле вклучени професорите и студентите и сл.

Во магистерскиот труд ги разработив специфичностите на времето во кое се појавила и реализирала идејата за основање на Филозофскиот факултет во Скопје, неговата улога и место како високообразовна и научна институција во реализацијата на големосрпската политика за побрза србизација на македонскиот народ во рамките на првата југословенска дежава, научниот кадар и неговите потенцијали за реализирање на поставената цел од просветните органи во Белград. Понатаму во трудот ги анализирав применетите архивски стандарди и методолошки постапки во средувањето и описот на фондот Филозофски факултет -

Скопје, односно архивистичките аспекти на Фондот и архивската граѓа во него, со објаснувања на начинот и процесот на образување на фондот, средувањето и описот на документите во него. Конечно, се осврнав и на образовната и воспитната дејност на Филозофскиот факултет, научната и културната дејност на наставниците и соработниците, нивното присуство во општествениот живот во Скопје, како и културната и политичката активност на студентите, при што дојдов до заклучок дека Филозофскиот факултет во Скопје бил формиран и постоел за реализација на големосрпските интереси во Македонија, но наставната и научната дејност на Филозофскиот факултет покажале дела ниту професорите ниту студентите не можеле да се дисциплинираат до тој степен да ја исполнуваат само наметнатата политика. На Факултетот се одвивале голем број научни дејности, културни и образовни активности со големи академски вредности. Ова придонело Факултетот да се вброи во високоценетите образовни институции во тогашна Југославија и пошироко.

Претставувањето на ботатиот архивски материјал, согласно методологијата за тематско и содржинско групирање и обликување во еден магистерски труд, значеше и примена на новите стандарди, принципи и други постапки, карактеристични во археографијата, која во последно време се повеќе се одделува од историјата и архивистиката како посебна научна дисциплина чиј предмет на интерес се архивските документи, нивното објавување и презентирање пред научната и пошироката јавност.

Со овој труд сметам дека ја постигнав поставената цел: да придонесам за поцелосно сваќање на местото и улогата на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет -Скопје (1920 - 1941) во научноистражувачката работа.

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

ИЗВОРИ

1. Српски Извори за историјата на македонскиот народ 1912-1914, Српски извори за општетсвено-политичката, економската и културно-просветната положба во Македонија по Балканските војни, Избор, редакција и коментар: д-р Глигор Тодоровски, ИНИ, Скопје 1979
2. Државен архив на Република Македонија, Фонд 323 Филозофски факултет-Скопје (1921-1941).
3. ДАРМ, Фонд 336 Библиотека на Филозофски факултет – Скопје.
4. ДАРМ, Фонд 486 Скопското научно друштво.
5. ДАРМ, Фонд 485 Географско етнографско друштво „Јован Цвијиќ"- Скопје (? - 1941); 1929/1939.
6. Listening to the Past, Speaking to the Future: Report of the Archives Task Force, March 2004 www.mla.gov.uk/what/publications/~/media/Files/pdf/2004/listening_to_the_past_report.ashx

ЛИТЕРАТУРА

1. Arhivist, Organ glavnog arhivskog saveta FNRJ, Godina I Sveska 3, septembar - decembar, Beograd 1951, Dančo Zografski, O radu, zadcima i nekim problemima državne arhive u Skoplju.
2. Arhivist, Organ glavnog arhivskog saveta FNRJ, Godina I Sveska 1, januar - april, Beograd 1951, Dančo Zografski, Prikupljanje arhivskog materijala u NR Makedoniji.
3. Вучетић А., Прилог за историју народног позоришта у Скопљу (1913-1915), „Јужна Србија„ бр. 48 мај 1925.
4. Вујичић, Мил. Ант., Речник места у ослобођеној области Старе Србије, Београд 1914.
5. Дамјановиќ Милица, Напредни покрет студената Београдског Универзитета, књига1, Београд 1966.
6. Дамјановић Милица, Напредни покрет студената Београдског универзитета, књига друга, Београд 1974.
7. Документи 1951-2011, Државен архив на Република Македонија, Скопје 2011.
8. Dulinović Ferdo, Jugoslavija između dva rata, II, Zagreb, 1961.
9. Закон за архивската граѓа (Сл. весник на СРМ бр. 36/1990 год.)
10. Законот за архивската дејност (Службен весник на СРМ, бр, 43/73)
11. Закон за изменување и дополнување на Законот за архивската граѓа (Сл. весник на РМ бр. 36/1995 год.).
12. Илиевски Александар, Основањето и дејноста на Народниот универзитет во Скопје меѓу двете светски војни, Гласник ИНИ, бр.2 -3, Скопје 1979 год.
13. Историја на македонскиот народ, том IV, Македонија меѓу Балканските војни и Втората светска војна (1912 - 1941), ИНИ, Скопје 2000.
14. Јовановић Владан, Вардарска бановина 1929 - 1941, Београд, 2011.
15. Jovanović Vladan, Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929, Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHA, Beograd 2002.

16. Јовановић Мирко, Друштва и установе, Споменица 25-годишњице ослобођења Јужне Србије, Скопље, 1935.

17. Качева Алла, Христова Славица и др, Животот во Скопје 1918-1941, Музеј на град Скопје, Скопје, 2002год.

18. Монографија "Филозофски факултет во Скопје", Скопје 2006, д-р Кирил Темков, Филозофскиот факултет во Скопје како прва високошколска институција во слободна Република Македонија

19. Пачемска Даринка, Улогата на напредните студенти во стручните здруженија на Филозофскиот факултет во Скопје во годините спроти Априлската војна (1938-1941), Историја - списание на Сојузот на друштвата на историчарите на СР Македонија година XVII, Број 1,Скопје 1981, (одделен отпечаток).

20. Petranović Branko, Momčilo Zečević, Jugoslavija 1918-1984, zbirka dokumenata, RAD, Beograd, 1985.

21. Службен весник на НРМ, бр.1, 12 јануари 1951, Закон за Државните архиви на НРМ донесен од президиумот на Народното собрание на НРМ со Указ бр.3 од 6 јануари 1951 година.

22. Стојанов Петар, Македонија во време на Балканските и Првата светска војна, ИНИ, Скопје 1969.

23. Тодоровски Глигор, Просветната политика на Кралството Србија во Македонија по Балканските војни 1912-1915 година, Просветно дело, Скопје 1975.

24. Уредба и Упатство за канцелариско работење и за одбирање на архивската граѓа од регистратурскиот материјал (Сл. весник на СРМ, бр, 16/77).

25. Устав Краљевине Југославије од 3 септембра 1931 год., издаје др. Гојко Никитић, четврто издање, Београд 1934.

26. Цветковска Надежда, Граѓанските партии во вардарскиот дел на Македонија (1935-1941), ИНИ, Скопје 1996.

27. Цветковска Надежда, Политичките партии во парламентарните изборни борби во вардарскиот дел на Македонија (1919-1929), ИНИ, Скопје 2004.

СОДРЖИНА

ВОВЕД 2

Глава I Српската културно-просветна политика во Македонија (1918-1941) и улогата на Филозофскиот факултет во Скопје 5

1.1. Политичката положба на Македонија во Кралството на СХС - Кралството Југославија 5

1.1.1. Македонија во Кралството Србија (1912-1915) 5

1.1.2. Македонија во рамките на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците – Кралството Југославија 9

1.1.3. Србизација на младите генерации 12

1.1.4. Младинските здруженија како инструмент за србизација 18

1.2. Статусот на Филозофскиот факултет како високообразовна и научна институција (1920-1941) 19

1.2.1. Грижа за збогатување на книжниот фонд 31

Глава II Применетите архивски стандарди и методолошки постапки во средувањето и описот на фондот Филозофски факултет во Скопје 33

2.1. Државен архив на Република Македонија 33

2.2. Примањето и оформувањето на архивската граѓа од Филозофскиот факултет (1919-1941) како архивски фонд во ДАРМ 37

2.3. Средувањето на архивската граѓа во фондот Филозофски факултет - Скопје 42

2.4. Опис на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет-Скопје 57

Глава III Значењето на архивската граѓа од фондот Филозофски факултет во Скопје (1919-1941) за научно-истражувачката дејност 86

3.1. Архивската граѓа како сведоштво за образовната и воспитната цел и дејност на институцијата Филозофски факултет во Скопје и како сведоштво за научната и културната дејност на наставниците и соработниците на Факултетот 86

3.1.1. Скопско научно друштво 89
3.1.2. Народен универзитет 93
3.1.3. Музеј на Јужна Србија..94
3.1.4. Географско друштво 95
3.1.5. Етнолошко друштво 95
3.2. Политичката и културната активност на студентите низ документите
на Филозофскиот факултет 96

ЗАКЛУЧОК 104
КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА 106

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1

Министарство Просвете
Одељење Срба, Хрвата и Словенаца
Одсек Одељење
П. Бр. 17839
11 – XII – 1919 г.
у Београду

2420

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА НРМ СКОПЈЕ

ГОСПОДИНЕ РЕКТОРЕ,

Као што Вам је познато, Скопље је један од најважнијих градова у целоме Краљевству како у трговинском и економном погледу, тако, и нарочито, у политичком националном и културном погледу. Стога је и просветни рад у Скопљу почео, одмах по ослобођењу, да се развија у великим размерама. Из тих разлога је несумњиво врло потребно да се у Скопљу оснује и нека школска установа виша од гимназије и учитељске школе које за сада тамо постоје. Ради тога намеран сам поднети предлог Краљевској Влади да се, у што краћем времену, оснује у Скопљу Философски факултет. Овај факултет не само што би био од великог националног и културног значаја и утицаја, већ би тиме што би привукао знатан број студената, олакшао у неколико и рад Универзитета у Београду.

Пре него што бих приступио извршењу ове своје намере ја Вас молим, Господине Ректоре, да бисте изволели прибавити мишљење Философског факултета Универзитета у Београду како о самој овој намери, тако и о начину на који би се она могла што успешније привести у дело.

Изволите, Господине Ректоре, и овом приликом примити уверење о моме одличном поштовању.

Министар Просвете,

Павле Маринковић

ПРИЛОГ 2/3

1.323.1. 2/3

2421

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА Г. СКОПЈЕ

Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца
Универзитет у Београду
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Бр. 190, 29/XII 1919

Господину Ректору Универзитета

Савет филозофског факултета у седници својој од 25. ов. мес. одлучио је:

Да се придружи мишљењу Универзитетског Савета о оснивању филозофског факултета у Скопљу и

Да исти буде аутономног карактера.

Саопштавајући Вам одлуку Савета фил. факултета, мени је част умолити Вас, да примите уверење о моме поштовању.

Декан
Филозофског факултета

[illegible]

1.323.1.4/11-14 ПРИЛОГ 3

2422

КОТОРСКИ АРХИВ СКОПЈЕ

XV ЗАПИСНИК

Седнице Универзитетског Савета држане 13 децембра 1919 год.

Председава Ректор Г. Цвијић, а присутни су чланови г.г. С. Лозанић, Св. Зорић, Б. Гавриловић, Драг. Павловић, М. Радовановић, Сл. Јовановић, Б. Поповић, М. Петровић, Ж. Перић, П. Поповић, драг. Ђорђевић, Ст. Марковић, Ж. Ђорђевић, Н. Вулић, Драг. Спасић, Ч. Митровић, Б. Петронијевић, Б. Марковић, М. Јовановић Батут, В. Суботић, А. Белић, К. Кумануди, Вл. Митровић, Драг. Аранђеловић, Ј. Радовић, М. Милановић, и И. Арновљевић.(Г. Ст. Станојевић извинио је своје одсуство писмом).

1.

Прочитани су записници седница од 13 и 24 нов. ове године. — Примају се без примедбе.

2.

Чита се акт Г. Мин. Просвете П.Бр.17839 од 11- XII (10808) којим Г. Министар извештава Ректора о својој намери, да у што краћем времену оснује у Скопљу философски факултет и моли Ректора да прибави мишљење Фил. фак. Универ. у Београду како о самој овој намери тако и о начину, на који би се она могла што успешније привести у дело.

Отварајући дискусију о оба ова пи_ Ректор наглашује да су оба питања зрела за решавање, док је оснивање једног факултета у Сарајеву још у фази проучавања.

За оснивање фил.фак. у Скопљу постоје ови разлози: : Даљина Македоније од Београда. Пажња Београда као центра привучена је на наше земље северно од Београда, те ће Македонија још више бити занемарена. Због тога је потребно имати у Скопљу јак

мисле, држали су да је најприкладније тамо основати философски факултет.

На првом месту за националне и хуманистичке науке, ради испитивања народа, земље, старих цивилизација старих цивилизација. Могао би се можда одмах проширити на јестаственицу а доцније на физику, хемију и математику.

Факул. Скопски ће несумњивопривући ученике којиеу су родом из Македоније, Старе Србије и знатног дела Црне Горе.

Ректор је мишљењада оба факул. треба да буду-одсеци буду одсеци нашег фил. и прав. факултета.
Имаће права да дају само дипломске испите.
Њихови ученици полажу докторат на Београд.
Универзитету.

Мислило се и на наставничке снаге нових факул факултета и држи се, да их у обиму како те факултете за први мах мислимо формирати, имамо довољно.

Буџети ових двају факултета за прву годину износиће по 100 – 120 хиљада динара.

Ректор држи да Универ. Савет има да да мишљење о два питања ; 1) мислим да треба оснивати та два Факултета, а 2) нарочито у каквом односу каквом односу они треба да буду према осталим факултетима нашег Универзитета.

Питање о организацији ових факултета расправиће дотични факултети, којима ће Ректор после решења Унив. савета упутити ствар.

Ради спремања потребног пројекта и тиме олакшања рада у факултетима Г. Ректор је умолио г.г. Слободана Јовановића, Александра Белића, Ст. Станојевића и Тих. Ђорђевића те су са Г. Ректором израдили пречишед предлог.

У дебати , која се води око питања, дали треба треба да су нови факултети потпуно аутоном-

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА ГРАД СКОПЈЕ

Београдског Универзитета, даље око питања да ли имамо довољан број наставничких снага за нове факултете, учествују сем Ректора г.г. Радовић, Петронијевић, Зорић, Бедић, И. Ђорђевић, Гавриловић, Сл. Јовановић, Драг. Павловић, Вулић, Ђ. Марковић, К. Кумануди и М. Миланковић.

На свршетку дебате Ректор констатује да Савет са резервом г. Драг. Павловића усваја мишљење, да у што краћем времену треба основати философски факултет у Скопљу и правну школу у Суботици.

Савет даље решава 1) да се питање о организацији фил. фак. у Скопљу као по његовом односу према Универзитету у Београду упуте на расправљање фил. фак. с тим, да своје мишљење поднесе Универзитетском Савету.

2) да се питање о организацији Правне школе у Суботици, као и питање, да ли да се Правна школа оснује као засебно Правна Академија, или као једно одељење Београд. Прав. Факултета, упуте на мишљење правном факултету с тим да своје мишљење поднесе Универзитетском Савету.

XVI ЗАПИСНИК

Седнице Универзитетског Савета држане 31 децембра 1919 године.

Председавао је Ректор г. Ј. Цвијић, а присутни су чланови: г.г. С. Лозанић, Св. Зорић, Ј. Стефановић, А. Стевановић, М. Петровић, Драг. Павловић, С. Урошевић, М. Радовановић, Сл. Јовановић, Ж. Перић, П. Поповић, Драг. Ђорђевић, Ст. Марковић, И. Ђорђевић, Н. Вулић, Драг. Спасић, Н. Несторовић, Ч. Митровић, Б. Петронијевић, Ђ. Марковић, М. Јовановић – Батут, В. Суботић, А. Белић, Ст. Станојевић, К. Кумануди, Вл. Митровић, Драг. Аранђеловић, Ј. Радовић, М. Миланковић и И. Арновљевић.

1.

Чита се записник седнице од 13 дец. о. г. Примљен је без измене.

2.

Ректор извештава Савет, да су према одлуци, донесеној на прошлој седници Савета Прав-

луке о оснивању Правн. Фак. у Суботици, односно Филов. Фак. у Скопљу и Декан Правн. Фак. својим актом П. БР. 459 // од 26 XII подноси мишљење Правн. Факултета о оснивању правне школе у Суботици : а) да школа у Суботици буде засебан (аутономан) факултет а не академија. б) да за уредбу тога факултета треба узети уредбу нашег правног факултета. в) Док факултет у Суботици не добије пуну аутономију да изборе њихових професора, које ће вршити сам факултет, подлежи и избору нашег факултета. г.)Да се организује измена професора између ова два факултета ма и за по један семестар. д.) да курс учења траје три године. Декан Философског Факултета својим актом Бр. 190 од 29 XII извештава Ректора, да се Савет (11251) филос. факул. придружује мишљењу Универзитетског Савета о оснивању Философског Факултета и да је одлучено да исти треба да буде аутономног карактера .

После саслушања оба ова акта Савет овлашћује Ректора да ово мишљење правничког и философског факултета поди есе Г. Министру Просвете.

XVIII З А П И С Н И К

Седнице Универзитетског Савета држане 28 фебруара 1920 године.

2 .

2. Оснивање пет нових факултета.: медицинског, пољопривредног, теолошког у Београду, правничког у Суботици, философског у Скопљу даље још фармацеутскогили ветеринарско-медицинског. Кредити за ове нове институције су одобрени. Послови Ректората и Универзитетске Управе у том правцу биће ускоро завршени, главни посао остаје Универзитетском и Факултетским Саветима, чије ~~обавезе~~ чије седнице морају бити много чешће.

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА ГРАД СКОПЈЕ

Ректор изјављује да је код данашњег Мин. Просвете нашао на исту готовост као и код прећашњег.

Мин. Просвете дао је свој пристанак да се Ректору да овлашћење да задржи руске професоре, који би могли доћи у комбинацију за Медиц. Факултет и да им до избора може издавати 800-1000 дин. месечно из буџетске партије одређене за Медиц. Факултет. Исто вреди и за друге руске професоре, који би могли доћи у комбинацију за факултет у Скопљу или за неки факултет и то из нарочитог буџета, који има да прође кроз Мин. Савет.

9.

Ректор извештава Савет да је посао о оснивању факултета у Скопљу и Суботици добро одмакао. Скоро ће имати прилике да извести Савет о раду на оснивању Филоз. факултета у Скопљу, за чије је наставнике не само расписан стечај, већ је ступљено у необавезне разговоре и добијен је пристанак гг Кульбакова професора славистике на Харковском Универзитету, Тихомира Остојића и за мало и од једног од двојице етнографа нашег Универзитета, да се примају професуре у Скопљу. Мин. Просвете обећао је кредит од 50.000 дин. за Универзитетску Библиотеку у Скопљу. Има изгледа, да Скопском Универзитету поклони своју огромну библиотеку историјске лингвистичке и етнографске садржине један родољуб из Сенте. Имамо и откупљену Јагићеву библиотеку и Ректор је предузео мере да се она пренесе у Београд.

XIX ЗАПИСНИК

Седнице Универзитетског Савета држане 13 марта 1920 године.

II.

2) Г. Вујић из Сенте, коме сам писао, као што вам је саопштено, био је код мене и обећао већи део своје библиотеке поклонити фило-

софском факултету у Скопљу.

4)////Декан филосо фског факултета г. М. Ђорђевић чита имена професора Руса, који би за философски факултет могли доћи у обзир. Наглашује, да међу њима има ~~////~~ научњака од гласа, који би нам баш при оснивању нових факултета били од потребе.

После кратке дискусије

Савет решава, да се спискови до сада пријављених руских професора према струкама упуте Философском и Правничком Факултету на решавање, сви Руси који се још буду обратили Ректорату, да се упуте г. А. Белићу.

V.

Избор професора на Философ. Факултету у Скопљу.

1.

Декан Философског Факултета актом својим Бр.890 (1373) од 6-IV-о г. извештава Ректора, да је Савет Философског Факултета у седници својој од 5.о.м изабрао за редовног професора Скопског Факултета за словенску Филологију досадашњег редовног професора Славистике у Харковском универзитету г. Степана М. Кусјакина.

После прочитаног реферата г.г. А. Белића и П. Поповића о научног квалификацији и радовима кандидата.

Савет једногласно потврђује избор г. Степана Кусјакина за редовног професора Словенске Филологије на Скопском факултету под уговором.

2.

Декан Филоз. Факултета актом својим (1372) Бр.891 од 6-IV о.г. извештава Ректора, да је Савет Философ. факултета у седници

2/22 11

венским Књижевностима у факултету у Скопљу г. Др.словенске филологије Тихомира Остојића секретара Матице Српске и дописног члана Српске Краљевске Академије Наука.

После саслушаног реферата г.г.А.Белића и Ст.Станојевића о научним квалификацијама и радовима кандидата.

Савет једногласно потврђује избор г.Др. Тихомира Остојића за редовног професора Скопског Факултета.

3.

Декан Филоз.Факултета актом својим Бр. 1005 од 6-IV о.г.извештава Ректора,да је Савет Филоз.Факултета у седници својој од 5 о.М.изабрао за ванред.професора за Историју Српског Народа на Филоз.Факултету у Скопљу г.Др.Радослава Грујића, професора Богословије Св.Саве.

После прочитаног реферата г.г.Ст.Станојевића,Јов.Радонића и Б.Поповића о формалним и научним квалификацијама кандидата.

Савет једногласно потврђује избор г.Др. Радослава Грујића за ванредног професора Скопског факултета.

2).Декан Филос.Факултета актом својим Бр.1152 од 8 VI о.г.извештава (1980) Ректора да је Савет Филос.Факултета у седници својој од 7 ог. о.м.изабрао за ванредног професора за Историју Философије и Логике у Скопском Факултету г.Др.Светомира Ристића.На основу реферата г.Б.Петронијевића.

Савет једногласно потврђује избор г.Др. Светомира Ристића за ванредног професора Историје Философије и Логике на Скопском Филос.Факултету.

(17) 2516 [illegible] ПРИЛОГ 4

2516

ИСТОРИСКИ АРХИВ [illegible] СКОПЈЕ

[illegible]
[illegible] дне [illegible].XII.1939 год.

Проф. Ђулић: "Мислим да би било врло згодно, да би [illegible] [illegible] од [illegible] за представника, који би закључио овим нашим разговором. Док сам ја у питању, мислио би, да Ваш претседник [illegible] који од пројекта да одговори најбоље. /Изабран Ђорђе да мије ретe./!

Да би почео с [illegible] којим [illegible] сам у [illegible] неколико ствари тврдио и то 1/ да се од [illegible] или [illegible] никад та земља није звала Македонија. Одавде на север никад се није звала Македонија, али да ко [illegible] то што да примјети? [illegible] крај/ н.пр. Скопље звало икад Македонија?"

[illegible]: "Ја мислим, да је та тврдња научно доказана".

Проф. Ђулић: "Ја сам тврдио, да би свој други крај/ ремо од Ведеса на [illegible] звао Македонија само од времена V. Персеја/400 г. прије Христа па до [illegible] је Римске империје!/ Тврдио сам, да се та тај крај [illegible] од 1000 година није звао Македонија. Односно Римске империје није се више звао Македонија. Није се звао ни под Византијом, ни под [illegible] ни под Турцима. То је друга ствар коју сам тврдио.

[illegible]: "Ја мислим, да се кроз историске документе употребља ријеч "Македонија", н.пр. [illegible], "[illegible] на Македонија" /писац наноси преко [illegible] момента о "Македонији".

Проф. Ђулић: Ја тврдим, да се то име не налази ни у вријеме турско, ни византиско, ни у најновије доба, пре 50 година, [illegible] у [illegible] "Северни граница Македонија" [illegible] Македоније".

[illegible]: "Али Ви признајете, да су други [illegible] тог доба у туђим [illegible]/ [illegible]/ писало о некој "Македонији". [illegible] сам [illegible] литературом Богомила и [illegible] сам тако записе неких [illegible], који кажу, да је та вјера прешла из Македоније и да ке [illegible] из Македоније".

Проф. Ђулић: "Нешто ми [illegible] истине. [illegible] [illegible] нами [illegible] су [illegible] васкрсне, али су то име употребљавали и за Србију, [illegible] и [illegible]. То ја најбоље докам, да то [illegible] не [illegible] [illegible] у нашој народној песми каже се [illegible] и за Смедерево, да је у Македонији".

[illegible]: "[illegible], да се [illegible] у Србији рекло, [illegible] Македонија. Могуће је да су чак тако [illegible], али они [illegible] не [illegible] [illegible] и [illegible], јер су [illegible] фиктивно и [illegible] Македонији [illegible] више, али су [illegible]".

Проф. Ђулић: Македонија се звали [illegible] Србију [illegible] [illegible] и [illegible] и [illegible] и Црне Горе Македонија. [illegible] најбољег [illegible] Турске [illegible] [illegible] [illegible] у [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible].

./.

Радин: "Извесни људи су и послије престанка Римске провинције Македони-
је употребљавали то име".
Проф.Вујић: "То су људи који не знају."
Панков: "То ће ипак карактеристично кад се нешто спомиње, али оно што
се не спомиње не може бити ни истина."
Радин: "Кад се о нечем говори, значи, да је некад и постојало. Тачно
је да су они знали, да је то била некада испод Смедерева Македонија."
Проф.Вујић: "Они знају да је некад била Македонија, али не знају где".
Радин: "Они не знају где, али ипак знају за њу".
Ђунчев: "Желим само рећи, да се о овом што се расправља. Реците г.профе-
соре, да ли се у римско доба звала та земља "Македонија. Како се је касније
та земља звала?"
Проф.Вујић: "Да вам кажем прво за турско доба: звали су вилајет, санџак
или битољска област итд. Ни у доба Немањића нема тог имена. Та земља
није никада имала овог имена."
Радин: "Како се је звала Самуилова област?"
Проф.Вујић: "Знам и Никифорово. За Самуила каже се "Самуило бугарски".
Ђорђе: "А историја "Свевића"? Он наводи да је Самуилова држава – држава
Македонаца".
Ђунчев: "Ми можемо потврдити, да се за то цело вријеме у споменицима
не спомиње име Македонија, али се зато не спомиње ни име Србије ни Југ.
Србије за то вријеме. Ја сматрам сада, да би некако дошло до једне иско-
ле, да нам кажете када се у поједининим историским изворима јавља име
Македонија. Реците једном, да се све ово то јавља под утицајем ренe-
сансе. Где је, у којим споменицима?
Проф.Вујић: "У неколико записа и натписа, које је Даничић навео у ре-
јечнику књижевних старина. Та област према томе већ 1000 година нема
овог имена. Према томе је треба констатити: док није дошла пропаганда она
нема имена. Док није почела акција четничка и комитска није имала свог
имена. Српски научници морају јој дати неко име и то су македонци/овде
мислим/. Не за тврђење Чајкина, да су страни научници/ову област маке-
донијом/. То је име Александра Великог/. Наводи Цвијића, који каже да се
само јужни дио зове Македонија, а сјеверни на свим страним картама
назива се само Србија. У томе наводи све стране песме и све учене
карте и каже, да је све обиљежено све као Србија – од Призрена до Ве-
леса."/
Панков: "А турски историчари?"
Проф.Вујић: "Та се област називала званично под Турском "Македонија",
а друго не могу казати".
Ђунчев: "Да ли су се друге области на Балкану под Турском звале по сво-
јим историским именима? Колико је мени познато, ја се не сјећам, да се
игде спомиње за вријеме владавине турске македонско име.

./.

2516 2510 040

Проф.Радонић: "Под Турцима су се области звале по имену владара или великих личности/Вукова итд./,или на пр.Тугрут-беј помиње Србију у својим дјелима".

Проф.Ђукић: "Ја нисам тврдио, да се име Македоније није употребљавало. Но то је споредно. Главно је, што та област нема свог народног имена. Данас т.ј.1939 године она нема свог имена. Треба да је крстимо. Овај народ, овај сељак треба да се назове неким именом. Кад њеној имену треба да јој га дамо. Све области имају име према имену становништва. Као што се зову Француска по Французима или Русија по Русима итд. Према томе ја кажем, кад ту живе Срби, да се та земља зове Србија. Пошто смо ми већ увелико почели да ту земљу зовемо Јужна Србија, нека се зове тако, али правилно би било да се зове само Србија, јер ту живе Срби. То су моје тврдње. Ја сам доказао да су ту Срби, јер је језик српски, јер су обичаји српски, и јер су ту српски манастири. То сам ја казао. Србија је тај крај заслужила, како се може само једна земља може да заслужи. На Куманову и Кајмакчалану десетине хиљада српских синова Србије жртвовали су се само и искључиво и једино, да В А С ослободимо од оног грозног вишевековног јарема турског. Ми Срби смо ВАС ослободили. Ништа друго нисмо тражили сем да браћу ослободимо и ослободили смо браћу и добили сте, макар како да нам тешко било, Ви сте добили оно најдрагоценије, добили сте З Л А Т Н У слободу. Каже Вас полиција гони, али оно што Ви тамо трпите, трпимо и ми овамо. Најружнија је особина неблагодарност. Никоме је Бог судио, да ли хоће да убија, рекао је: да ли хоће да вара! Да! да ли хоће да буде неблагодаран! Ипак Ви Србима будете неблагодарни, то је ваша најружнија особина. Ми смо Срби, и ја се тиме дичим. Ми смо ту хиљаду година стално водили борбу. Ми смо мали народ, витешки народ и нисмо империјалисти!"

Бубец: "Пред свега другара рекли сте нам једну своју тврдњу, да у тој области живе Срби. Изнели сте нам само тврдњу, но нисте нам рекли како су ти Срби дошли на ту област, кад се ти људи данас не осећају и никада се нису осећали Србима. Ја искључујем, да смо ми Срби. Ми смо ми Бугари. Хтео би само да кажем то на једног разлоги, да се оно што се не спомене да се претпоставља и желео бих да г. професор, да нам каже свој доказ да смо ми Срби."

Проф.Ђукић: "То је у двије ријечи одговорено. Ви сте сами сами рекли, да се народност одређује према језику, обичајима и осјећају. Ја мислим док се тај крај није ослободио, да српског осјећања није било много. Да је ипак било доказују српске комите, који су се бориле око Прилепа, Велеса и др."

Бубец: "Кад се појављују српске комите код нас?"

Проф.Ђукић: "Да ли ви признајете, да је било мјештана комита? То су дакле били Срби. Они су Срби на основу језика, обичаја и на основу те борбе.

./.

да бих могао да именујем пуно људи који су сељаци и који кажу да су Срби".

Гацин: "Ми смо већ једанпут у нашем [illegible] решили, једну етапу, јер смо пуно ствари испустили и ако би смо само на овом остали, да ми кажемо Срби, не бисмо [illegible] били готови до ујутру. За мене је важно да се ова земља нека звала „Македонија" и да су је били населили људи, који су о тој земљи оставили спомене. Ми смо видели како се ни Србија ни Бугарска под Турцима нису звале својим данашњим именом, него неким општим именима, [illegible] у доба када се та имена појављују, када се код народа јавља ренесанса. Народ почиње да буде национално свестан. Тада наступа доба када се та имена из историје извлаче из историјске ризнице. Срби извлаче из своје историје оно што су некада имали, то исто чине и Бугари. Шта чине ли Македонци? То чине у оно доба националног препорода када модерни [illegible] грађанство свесно свог положаја, да треба да створи националну државу, оно наступа под паролом окупљања народа, са тежњом да обнови своју некадашњу стару државу. У то се доба извлаче из историјске ризнице ови називи. Код Срба се [illegible] покрет рађа не само у Србији, него и тамо где су се они могли слободно кретати/ они који су под Чарнојевићем прешли у Аустрију/. Ти су људи узели име српско јер су видели: ми смо били Срби."

Проф. [illegible]: "Име српско није никада умрло!"

Гацин: "Ти су људи онда то име српско обновили и почели да окупљају свој народ. То је то доба када се обнављају те старе државе извлачећи из своје историјске ризнице своју стару прошлост, да на темељу чега могу да кажу другим народима, да они нису оно ~~што~~ што они држе већ су ово/Срби, Бугари итд/. У то доба нашег препорода и код нас Македонаца догађало је то. Било је код Македонаца свијести, да се ова земља некада звала Македонија. Они су извукле из своје историјске ризнице своје име као и српски и бугарски идеолози. У том смислу они су се на почетку свог националног препорода истакли своје македонско име. Мислим, да је и цео македонски револуционарни покрет под Турцима учинио исто што су и [illegible] Срби и Бугари учинили борећи се. У то време су се формирале ове две прве државе и имамо њихову пропаганду, да је та земља /Македонија/ њихова /српска или бугарска/. Чињеница је да је на крају остало име Македонија. Ви сте вјероватно схватили, да је та утицај стране пропаганде и то је наше [illegible] историје. После тога имамо борбу македонског народа и борбу Бугара и Срба за превласт над том земљом. Та борба се водила на основу историјске тапије. [illegible] се водила над тих народима, да се ископа нека историјска тапија: "Ваљда су остављени неки записи и на основу тога имамо право да владамо над тим народом." И Срби и Бугари отворили су читаве научне институте, да докажу право да владају том земљом. Македонци имају нешто заједничко и с Бугарима и Србима. [illegible] На том базирајући [illegible] до [illegible] резултата. Национални пре-

./.

 2516

пренорођ се не врши на основу историских записа, него да је и та земља једнака другима и по свом етнографском положају и обичају који влада у народу. Што се тиче економског стања, постоји она као самостална област, имамо и Солун као центар те земље. Но, Ви сте стали искључиво на терену историском, тражећи фамозну историску тапију.

Спомињујете раније, да су комите/македонци/ долазили са стране и српске и бугарске/пропаганде/, али морате признати да су то били најобичнији случајеви, а велика већина је добила самосталну борбу и то само македонску. Македонци стварају свој македонски комитет. Међутим касније једно крило одлази у службу Бугара, али друго крило, прогоњено од Бугара, бориле се и даље за целу македонску слободу. Тачно је да је било македонаца т.ј. сељака који су били незадовољни комитетом, јер се у њу увукла олигархија. Колико је успеха имало ово друго македонско крило /централисти/ то Вам је добро познато. Српски четници нису имали много успеха, јер нису имали терена.

Што се тиче оружане борбе учествовало је право македонског народа против грчке пропаганде.

Не може бити тачно, да је Македонија "нестало" на увјек све до данас, кад су македонци назвали своје име из историје [illegible] исто тада као и српски и бугарски народ. Они су некад оно што се земља звало Македонија. Није Турска и није ни Бугарска, а ни Српска. Није ни [illegible], него је ово земља македонска, а ми смо македонци. Свеједно дали је ова земља била до Солуна или након Солуна, а сада кажу, да је до Шар-планине, али то је македонија била и тај народ је то име узео.

<u>Проф. [illegible]:</u> "Ви зовете вашу земљу Србијом, као што би Ваш [illegible] зовете македонијом. Кажете да је она на тај начин постало име српско и македонско, име македонско узето је [illegible] пре 2.000 година. Ви се зовете Срби од увијек! Кад би тако хтијели, онда би се требало звати Далмација, Славија, Панонија итд. Важно је ово, да се Ви осећате као цјелина самостална од нас. Ви у том случају не припада Вам име Македонци као што нама не припада Панонци. Код нас каже и најдоњији сељак да је Србин, али Ваши сељаци не кажу да су македонци. Ово је опредено! Главно је ово/ако сам Вас разумео?/ да би били желели једну засебну државу или аутономију као што је Хрватска добила. Ми Хрватима то није требало. Они ни нама не треба. Ако је ријеч о томе да се Ви требате развијати, Ви се исто тако и у <u>Србији</u> можете развијати. Ви се овде можете развијати културно, економски и финансијски као равноправан члан једне Југославије или Србије. Ви кажете да насте равноправни с нама?!"

<u>Проф. [illegible]:</u> "Можда ће томе и рећи администрација"?

<u>Проф. [illegible]:</u> "Ви сте у Јужној Србији не можете развијати само до македонизма, као што не можете као део Србије или велике Југославије или Бугарске. Ја мислим да ниједан Србин свесно не запоставља ни Хрвата ни Словенца ни [illegible]. Нема тог Србина који у Хрвату не гледа брата.

./.

АРХИВ ... СКОПЈЕ

Ако сте ви као Македонци били у Главачи – били смо и ми Срби Главачима – у нас су наши сопствени Срби горе гонили него вас./Наводи пример Радонићева вета./"

Јацин: "Нас Македонце се гоне без разлога!"

Проф. Вулић: "Тим горе ако с разлогом, јер значи, да сте криви."

Јацин: "Ако кажем да сам Македонац, зар сам ја за то крив?"

Проф. Вулић: "Ви можете постати до максимума само ако сте дио једне веће државе."

Јацин: "Ми то и хоћемо".!

Проф. Вулић: "Ви хоћете аутономију, али моје је мишљење да Ви с њом не добијете ништа, јер немате људе за то, кад смо се ми ослобођавали за време кнеза Милоша, нисмо имали својих ни учитеља ни професора ни судија, све смо то добијали из туђине".

Јацин: "Ви сте у књизи рекли: " Сви људи, на основу наших историјских испитивања, немају право да се називају Македонцима". Ја сам Вам рекао, да сте учинили погрешку, што сте стали на једном ограђеном гредишту, да ова историска процес иде правом линијом и тако да продужује."

Проф. Вулић: " Ви употребљавате једно претенциозно име!"

Јацин: "Русе су називали Русима, не Руси него не знам колико нација на просто-
ји од века и на до памтивека".

Проф. Вулић: Ко то зове Македонија, вас Македонцима? Ја то нисам никада чуо, у Јужној Србији. Ако их и питате они кажу, да су Хришћани".

Проф. Радонић: "Можда то су измишљени деди изнудили то име !"

Јацин: "Ми би можда црвени, да нисмо заједно, али ипак хоћемо, да нам се признаје наше име".

Проф. Вулић: Но кажи, да је то Ваше име? За који крај кажете Ви, да га народ зове Македонија? Кочане, Тетово, Криву Паланку?......"

Јацин:/" Ако једног сељака питате он ће казати да је Македонац. У
мд...!
колико сте Ви чули, да неки људи кажу, да су Срби, они су то рекли из страха".

Проф. Вулић: "Ви тврдите да се становници те тзв. Јужне Србије зову Македонци. Зар сељак у Скопљу у Велесу, Битољу и тд.?"

Пенков: "Зашто улазите у тако велику заблуду, што Вам је он рекао, да је Хришћанин, чиме није рекао, да је Македонац?! Они нас с тиме воде у заблуду".

Проф. Радонић: "Какав резултат из тога извлачите ?"

Пенко: "Наши су Македонци свесни свог имена, који је дубоко укорењен, да га неће искоренити ни Срби ни Бугари, а ни Турци га није за 500 година".

Рубен: "Резултат је да се ми изједначимо са свим народима у Југославији, јер нисмо равноправни. Ми се сматрамо робовима, ми немамо као неког другог народа, да смо ту најнижи! Тражимо своју национално-политичко-економску слободу.

…дилачких покрета. На Балкану долази до јачег гибања ослободилачког од…

[illegible]

… турски поход и пре саустав-

[illegible]

мани немилице гние хрисијане: Борба се развија у облику верске борбе — и у том облику остварују се економски интереси све до прве … праскоз- рја т.ј. када европске државе устају против турске империје. У то врије- ме ниједве прве мисли о подизању те хришћанске раје против турског господара, према(?) јуначке борбе свих хришћана. Србија је као најсвесни- ја … Аустрији, која се интересовала Балканом, допустила је слободу Србима и они су се организовали за борбу против Турака. У европ- ском политичком животу настаје доба Француске Револуције. Идеје Францу- ске револуције шире се путем …, и тако тај покрет не остаје само у Француској него иде даље на исток. Под тим утицајем имамо и ми ослобо- дилачких покрета. На Балкану долази до јачег гибања ослободилачког од Турског господства. То је гибање било најјаче у центру Шумадије. Све јасно зна се један период, да се ослободи од Турака. Македонија је била прилич- но удаљена од тих утицаја /идеја Француске револуције/. У том моменту имамо прилике да видимо, да македонски хришћанин иде у помоћ хриш- ћанству на једној и другој страни, јер осећа заједничког непријатеља и то Турчина. У другим покрајинама буржоазија, која је мењала на највиших економских прилика поставила јак покрет који се бори против грчких свеш- теника, Фанариота и Турака. Бугарија није створена за прије ослобо- дине бугарске државе. У то вреје у Македонија проширу културни зрачни … ни бо зроки …, не за Србије, него за македонаца, који нису су тај зрачни … у … Србија је за хришћански део велика сила, од које се сви надају помоћи за слободу".

Проф. …: "Ви би хтјели аутономију? Ви хоћете језик македонски?"

Љубеш: "/Не обазире се на питање професора/ У то време, да би схватили ли помоћ, политичко-економско-социјалне и културни, морам да знам са

./.

2516 2570

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА МАКЕДОНИЈА СКОПЈЕ

зашто се дошло до борбе на Балкану између Србије и Бугарске. Није се радило ни у Србији ни у Бугарској о неком проширењу према вардарској долини. Питање националног ослобођења других хришћана није било искристалисано ни постављено, али прилике у Македонији су врло тешке. Одбачена је слобода верска и културних култура народним језиком у цркви, али економски однос је јако оштетио македонски живаљ. Ни један земље није имао. Хришћанин већ је увјек био чифчија. Ти услови да сва племена около њему имају слободу, та интелигенција аутохтоно узима иницијативу, да оствари један покрет који ће се борити против Турака. И успјела 90-те године у почетку без утицаја страних елемената. Али баш кругови, који су имали власт у малим словенским државама Бугарској и Србији услед нових економских прилика знају да мало економско подручје значи увјек опасност да ће доћи под утицај других. Одатле имамо пропаганду нарочито и још увјек искључиво 90-тих година и првих деценија 900-те пропаганди бугарски. Бугарска је ближа од Србије за саму Македонију. Она успева да своју пропаганду развија у врло јаком обиму у Македонији. За све то вријеме Срби још у исто време дезинтересовани. Она је у то време и 80 година после не обраћа пажњу на подручје долине Вардара.

Проф. Радојковић: " Не знате детаљне преговоре између Нишица и Истамбула. Није истина да Србија није водила пропаганду. Ја сам био 98-ме године у Цариграду и вршио пропаганду, као професор".

Лабчет: Србија поклања више пажње на Босну и Херцеговину и на два пристаништа: Драч и Сан Ђовани ди Медуа. Окупацијом Босне бива пресечен тај пут и ко нарежена долази једна јака тежња за излаз на море. Не, још увек не према Солуну већ према истим пристаништима. То показује и преговори о уговору балканског савеза. Тако стоји даље три словенска државе улази у рат против Турске империје, а њихове интересне сфере се деле на овај начин: Србија и Црна Гора повлаче линију: Крива Паланка- испод Скопља преко Албаније, да се загарантује Србији излаз на море. Подручје до Костова и Дојрана оставља се Бугарској. Остали дио оставља се крајњ Грчкој. Србија тежи на Косово, Драч и Сан Ђовани ди Медуа. То има везе у толико да Срби нису схватили да је то српско. Према томе ми имамо на Балкану нове размирице, које су на један пут после тог документа створили силу и то подручје долази под српско господарство. Становништво грчке и бугарске Македоније увиђа да они нису ни Срби, ни Грци ни Бугари већ су они Македонци."

Проф. Бушић: "Шта Ви Македонци желите ? Ви бисте хтијели автономију као Хрвати. Хрвати су свој рођени језик жртвовали, који је кајкавски и чакавски и узели језик који није њихов и то штокавски. Ви би сте хтијели да свој језик македонски употребљавате као књижевни. То је исто као кад би Босанци хтијели својим, Херцеговци својим језиком писати. Против тога не

./.

2516 2476 446

може се ништа, али и каква корист од тога? У њемачкој Прус ништа не разуме Баварца па су ипак заједно. Људи се уједначавају, а ми хоћемо и ово мало јада да разједемо. Што добивате тиме што би свој језик употребљавали у школи? У ће настати [illegible] борба за превласт дијалекта. Не видим користи од имена Македонија". То води заблуда да ви поређењем латирате с Александра Великог. Разумем, да тражите своја права, али ће то ћету немате добити с нама, него сами. Хрвати не траже засебни језик. Они не би ни ово тражили што су тражили, да нису имали некад своју самосталну државу—: Сабор, Бана итд. Ви тражите оно што нисте никад имали и сте млади идејалисти и падате у заблуду. Боримо се сви заједно за оно што је доиста културном човеку долично, јер смо опасни непријатељима."

Рацин: " Имамо ли право да се зовеме Македонцима ?".

Проф. [illegible]: " Ја кажем не ! Ја у то неверујем, да је то име доиста име народа и да је толико удубљено. Не вјерујем у то никако, да би се у ту Македонију с тога гледишта и северна Македонија могла рачунати као на пр. Скопље, Тетово, Гостивар и др. Како би ми то могли утврдити? Ви кажете јест, а ја кажем није. Ви кажете, да они не смеју да кажу да су Македонци, јер се боје. Ја нисам никада чуо, да Скопљанац каже да се Македонац. Ви сте одрасли у тој средини и Ви ете се називате Македонцима и хоћете свој језик. Ја познајем напротив много људи из овога краја који кажу, да су Срби. Свуда у тим крајевима наилазио сам на људе, који кажу да су Срби. У мом чланку ја сам писао можда од погрешног мишљења да то име није ухватило тако дубок корен. То сам базирао на оном што сам ја из историје научио. То се питање није постављало. Да ли се тај народ зове македонски нема много значаја. Мене лично то би рекао, ако то није истина. Како да утврдим, да се људи у Скопљу осећају Србима?!

Панко: "Био сам у Рашом Чубриловићем у околији Скопља. Он је изјавио, да је у Македонији видео сваког елемента само не Срба.

Проф. Рондовић: "Истина је да је то Чубриловић констатовао и изјавио, да моима треба дати аутономију".

Проф. [illegible]: "Да Вам кажем шта је мени дало повода да изађем са тим чланком. Био сам литестос у [illegible], кад ето тужна једанпут г. Миревића, који је био мој добар ђак и много пута ђесе с њима видим. Разговарамо тако о нечему, а ја му кажем, па зар и ви Срби тако ?...........Кад он ме каже: ми нисмо Срби. То сам први пут за својих 20 година боравка во Македонији чуо. Него што сте Ви питам га ја? Ми смо Македонци! Па то не постоји, то је било за време Александра Великог. У ком смислу сте Ви Македонци? Као Босанци? За мене су Босанци Срби. То је било за мене откриће и помислио сам, да је то за Југославију опасно, ако ако се то буде тако ширило и пропагирало, да је то нов народ и да говоре неком нарочитим језиком. Кажу, ми немамо падежа! Немају го ни македонци. То ми је дало идеју. То бих ја и прогутао, да нису Срби, али оно "Македонци" ....

2516 ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА КРИ СКОПЈЕ 2516 44

Ама Босанци су Срби или Хрвати али шта ја знам.То се не зове од вајкад Македонија."

Рацин: "Зар Ви до тада нисте знали за Македонију"?Срећете ли у нашој историји што се учи у у школама наше борбе?Слушате ли од наших мајки да пјевају пјесме о нашим борбама?Срби кажу:Ви нисте оно што јесте него оно што треба да будете.Срби!!Они су се борили против нас да би истребили сваки спомен.Уништевали су нас економски!"

Проф.Радонић:"Нису хтели,да Вам откупе дуван,афион,да Вам подигну железнице?"

Рацин:"То је било то што је код нас изазвало револт.Ако сте били у Македонији,Ви сте видели, да су се од тада па до сада стално бунили против тога.Ми се ни под Турцима нисмо осећали Србима".

Проф.Ђурић: "Пре 20 година нашао сам се у Варшави са једним бугарским министром.Пита ме г.Кира,што сте Ви нама узели Македонију?Прво:Нисам Вам је ја узео, а друго мислим, да је Македонија наша,а он ми каже како би била Ваша кад се тамо говори бугарски.Сви наши научници кажу, да се тамо говори српски, а не бугарски.Ја ћу Вам доказати да се тамо говори бугарски, каже г.Киро, јер ми вјерујемо нашим научницима.

Ви сте Бугари у Македонији више радили него ми Срби.Пустите сада нас мало, да "радимо".Кад све прође кроз српску школу и војску, то ће све бити Срби.Ево како смо ми радили:данас се све зове Србин.

Кад сам ја у Јуж.Србији питао, радите ли Ви штогод на том у школи? Одговараше ми:нама је забрањено,да децу учимо, да су Срби.То су ми рекли учитељи.Међутим од у Бугарској се ништа друго не тражи од учитеља,него да дете научи,да каже "ас сам Бугарин".

Панков "Да то није обратно".?

Вујчев: "У школи ми је било наређено, да за сваку македонску реч плаћам пола динара.Према томе није им било забрањено.Ја нисам смео нигде да кажем да сам Македонац,него Србин,јер иначе сам антидржавни елемент због чега сам у II разреду гимназије био истеран.Сматрам,да Вас с тиме демантујем".

Проф.Ђурић: "Може ли се то предпоставити,да је макар која влада код нас свесно и с намером тлачила, гонила и запостављала тај народ.Може ли се то принципиелно предпостављати?"

Вујчев:"Може и то данас постоји!Од 1918-1926 године до владе Веље Вукичевића ,рђикала,постојала је само политичка сила.Затварање, убијање без суда,уништавање сваког културног рада македонског друштва.Сваког су могли,да изведу под тај параграф и осуде као "комунисту".1926 године трeће или четврте владе Вукичевића мења се тактика политике:не сила, али ствара се посебна управа саме владе, коју лично могу окарактерисати: управа за колонијално подручје.Ни један становник ове државе није

./.

2516

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА КПМ СКОПЈЕ

448

2510

није смео по закону да настане без сељења. Само у Македонији могло је да се дође ноћу, да газдину и сетрадаш га нема. Радња Вам се могла затворити и рећи ће Вам се: не ћете више радити зато зато што се код Вас скупљају извесни људи.

Даље закључна после тих одлука остављају свега 3 пуне гимназије и 5 непотпуне на подручју од 1,300.000 становника. Остављају се гимназије од / од 1927–35/ у Скопљу, Битољу и Тетову. Затварају се у Охрид, Штип, Велесу, Струмици и тд............. Међутим на подручју од Ћуприје до Алексинца имате у сваком граду пуну гимназију. Ћуприја, Параћин, Јагодина, Алексинац, имају пуну гимназију. У читавој Македонији где имате 35 градова има само 3 пуне гимназије и 5 непотпуне, једна учитељска школа у Скопљу и богословија у Битољу. Ове 1935 године ствара се на рачун самог друштва гимназија у Велесу и Куманову и грађанска школа у Струмици. Свака влада имала је сређено за културним замрачењем и угушивање свести у Македонији. То су факти".

<u>Проф.Радић:</u>"Али није било много наших ђака. То су били већином Црногорци и други".

<u>Љубиша:</u> "1929 година затворена је штипска гимназија. Од 25 матураната било нас је мјештане ж ж ж свега 1/ја/ да професори ништо, да и други нису могли? Били су окарактерисани као непожељни елементи за ову државу".

<u>Панко:</u> "Мени су рекли, да не требам учити школу, јер сам опаснији за државу".

<u>Проф.Радић:</u>Ваш је матерњи језик српски. Ви мени причате <u>чудеса</u>! Ја долазим у додир с људима из Македоније. Ја путујем возом из Прилепа у Битољ. Цео свет говори домаћим језиком. Све пуна од македонског дијалекта. Путује са њима и полиција и официри и они не ништа не боје.

Међутим ми је рекао: "Ви сувише њима јефтино купујете дуван. Плаћате ли вам како херцеговачки који је гори. Не могу вјеровати, да неко у Београду купује таквом јевтин дуван с неком рђавом намером.

<u>Проф.Радонић:</u> "Ја сам својевремено устао против мале откупне цене дувана. То је питање монопола. Но, ипак је тај дуван плаћен скупљу него херцеговачки".

<u>Проф.Радић:</u> "То није питање Македоније, већ је политика монопола и државе".

Нигде нема толико основних школа као у прилепском крају. Школски надзорник г.Томовић штампао је албум и нема места које није добило нову школу. У Скопљу је подигнут бактериолошки институт".

<u>Неко:</u> "Али и жандармериска станица!"

<u>Проф.Радић:</u> "Кажимо да се тамо пошумљава. Кад би Ви све то схватили онда би се ми брзо сложили".

<u>Ђорђе:</u> "Поштена јавност је потпуно обавијештена о нашем елементу. Али

Ви знате,да излази какво гласило у Македонија?Без обзира, да нам не дају да пишемо – можда нисмо способни, али оно што се дешава код нас фалсифицира се преко српске штампе .Новинари не могу писати оно што хоће и што мисле,већ онако како им се диригира.По том се види, да је то планска појединаца, који хоће поштеног човека у Југославији да криво обавијесте о нама.Као доказ: дођем у Београд и треба на једном формулару попунити"народност".Напишем "Југословен".То значи,да си Бугарин.Питају ме шта сам?Македонац.То значи да си Бугарин.Ти си бомбаш.

Ви кажете, да ми тражимо самосталност.Ми тражимо своја основна права у границама ове државе.Данас се иде к повезивању држава, па нећемо ми бити будале да тражимо нешто што се не може створити.Видимо да сте добили такав утисак, да ми идемо за тим да докажемо, да смо нешто друго и да се отцијепимо."

Проф.Вулић: "Ви хоћете свој језик? Шта ће вам то ?"

Ванко: "Да би нас наш ~~тра~~ стари разумели !"

Рацин:Тај језик постоји и није измишљен"–

Проф.Вулић: "Признајем македонски језик/ рукује се с Рацином/,али зашто да не говорите на српски?".

Рацин:Кад нас Ви силом терате: говорите српски!Ми знамо тај језик,али зашто, да ми примамо туђу језик? Примате ли Ви бугарски или њемачки језик?"

Проф.Вулић: "То је друго!"

Анчић: "У околини Битоља разговарао сам се једним сељаком и питам га да ли долази овде срески референт?Он ми је ~~мавеа~~ каже:"Дође пребрија што на српски и оде.Ми га ништа не разумијумо".

Проф.Вулић:Ви говорите чудеса!Ја сам у Кичеву,Скопљу,код Охрида и тд. па сам говорио са својим радницима као и с Вама/српски/.А што се тиче референта,по Вашем би према томе,за сваки би крај требало посебни. Ја мислим, да је то инат што Ви тражите свој језик.Ја мислим, да је књижевни језик један за цијелу земљу,Ви хоћете,да пишете својим језиком,да вас Ваши разумију, да Вас ми не разумијемо.Не знам зашто тражите свој језик а ~~нишкахшнохњдржа~~ за ово друго све Вам одобравам.Ако држава не обраћа довољно пажње на Вашу економију, то није лепо, и то је погрешно, ако Вас гони полиција и затварају и то не ваља.То би било хамовски кад би то они хтјели.То би било на штету Југославије.Могли су они полазити од неких погрешних предпоставака,да Ви шурујете с Бугарима.

А што се је Вама толико замерио тај чланак?"

Рацин : "Да ли је Вама познато,да је он изазвао велики револт?"

Проф.Радонић: "Ми Вам не можемо признати ~~индивидуалну~~ националну индивидуалност.Ја то говорим као политичар.Обзиром на то што су кајкавци признали државни језик,требате га и Ви признати.Да је била добра администрација Ви то данас не би говорили.Истина је да ми не можемо ~~е~~

/.

2516 Историски архив на ЦК Скопје 2576 450

егзистирати без Вардарско-моравске долине. То је кичма наше Југославије. Идеја је државе да с купи све снаге да се може одржати. Треба поправити администрацију и сви морамо бити једнаки. Хрватска је имала и свој посебан живот и за то она има право на аутономију. Да смо ми вама прије дали то, били би данас далеко кохезивнији. Но, да се ми враћамо натраг и да Вама признавјемо националну индивидуалност то не можемо. Поправићемо администрацију и дати Вам пуну равноправност".

Ђорђе: "Ви сте рекли, да је Ваша идеја скупљање Словена на Балкану; ако то Ваша идеја, онда је то у супротивности са Вашом идеологијом. Ово што је учињено за време Илинденског устанка учинит ће се и данас, ако се не призна македонска индивидуалност. Сливање у једну целину са декретом не може никад бити. Бугари се [illegible], јер су моментално у тешкој политичкој, ситуацији."

Проф.Билић: "У чије име Ви говорите? Или: колико има за Вас људи?"

Ђубче: "Тешко је то рећи, јер ми немо прилике да у Македонији иступимо. У овом моменту говори свако као појединац".

Проф.Радовић: "Идеологија велике Југославије је песма будућности:"

Ђорђе: "Што сте Ви рекли, "Ми не можемо дати долину Вардара, јер је то кичма Југославије", то јако лоше звучи. Држати сву вашу долину, значи имати подсвесну намеру доминирања. Зашто то? Ако ми хоћемо, да тој будућности омогућимо правилан пут, онда не смијемо том зачетку приступати као што сте Ви прије рекли. Да то не би наступило најбоље је македонском дијелу у Македонији у границама данешње Југославије признати индивидуалност".

Проф.Билић: "Смијете ли малко потврдити, да то хоће македонци? Можда они ни ће. /на пр. Скопље/ ово што Ви говорите?"

Проф.Радовић: "Не можеме ми дозволити ни признати националну индивидуалност Македоније из политичких разлога. Треба да се исправе грешке, а Ви треба научите општ књижевни језик и готово".

Ђорђе: "Ако Ви не дате нама аутономију, онда ћете Бугарима дати материјала, да се шири бугарофилство".

Ђубче: Услед овог инцидента у суботу, ми Вас молимо, да изиђемо сви скупа с Вама, јер ми страхујемо, да нам се због тога нешто не догоди. Молимо, да нам изиђете у сусрет".

Крај.

Историски архив на ЦК Скопје

ПРИЛОГ 5
~~2428~~ 552

ПОКРАЈИНСКИ МУЗЕЈ НА ГРАД СКОПЈЕ

МЕМОРАНДУМ
О
ФИЛОСОФСКОМ ФАКУЛТЕТУ У СКОПЉУ

СКОПЉЕ 1933

2428

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА НРМ СКОПЈЕ

У последње време и увелико говори се да постоји намера у Министарству просвете да се **аутономни Философски факултет у Скопљу укине.** Ове вести изазвале су по све разумљиво узбуђење у редовима свих грађанских слојева у Скопљу, па по том и у Вардарској бановини. Од 10 јануара па на даље почеле су поједине културно-националне и привредне установе да држе нарочите састанке, на њима да узимају у објективно расматрање ову и овакву могућност и да доносе резолуције у којима се наглашава дубоко жаљење и на саму помисао да се ова једина висока културно-национална установа, тако потребна нашем класичном Југу, укине.

13 јануара текуће године у кабинету Претседника Скопске општине одржана је по овом питању једна шира конференција од представника: Скопске општине, Трговачко-индустриске коморе, Занатске коморе, Трговачког удружења, Југословенског сокола, Југословенске националне омладине, Адвокатског удружења, Удружења инжењера, секције Учитељског и Професорског удружења, Јадранске страже, Народне одбране, итд. Овој конференцији присуствовао је и један број г. г. сенатора и народних посланика из Вардарске бановине. После свестране дискусије по овом питању стало се је на становиште **да би био велики грех укидање Философског факултета и према Скопљу, и према Јужној Србији и према национално-културној мисији, коју дугујемо овом делу наше државе.** Изабран је одмах и **Акциони одбор,** коме је стављено у дужност да организује рад на акцији: **у одбрану Философског факултета у Скопљу.**

Акциони одбор је у првом реду израдио један **Меморандум** о Скопском философском факултету, у коме се на један скроман и посве објективан начин износе чињенице по овом питању

2428

и резултати рада факултета од оснивања до данас. На тај начин, сви ми са нашег Југа, удружени хоћемо меродавним чиниоцима, свима родољубима и пријатељима просперитета Јужне Србије да ставимо на срце: **да поклоне сву своју пажњу изнетим разлозима у овом меморандуму, пре него што би донели коначну одлуку о укидању Философског факултета у Скопљу.**

Секретар Акционог одбора,
Јован Алексић
дир. гимн. у пензији.

Претседник Акционог одбора,
Јосиф Михаиловић
претседник општине.

Чланови Акционог одбора:

Милорад Ристић, ђенерал у пенз., претседник Обласних одбора Народне одбране и Јадранске страже; **Хаџи Драги Патрногић,** претседник Трговачко-индустриске коморе; **Трифун Чукић,** претседник Занатске коморе; **Хасан Ребац,** вакуфски директор; **Д. Х. Јовановић,** претс. Апот. коморе; **Војин Варошчић,** претседник Трговачког удружења; **Бора Јанковић,** претседник Адвокатске коморе; Ing. **Павле Вукићевић,** претседник Инжењерске коморе; Ing. **Радивоје Радуловић,** претставник Управе Соколске жупе Скопље; Ing. **Љуба Марковић,** претседник Југословенске омладине Вардарске бановине; проф. **Рад. Лалић,** претседник пododбора Професорског друштва; **Марко Цветковић,** претседник секције Учитељског удружења; **Војислава Војиновић,** претседн. друштва пријатеља уметности „Јефимија"; проф. **Јелисавета Љотић,** претст. управе Друштва за српскохрватски језик и књижевност; Ing. **Орестије Крстић,** претседник Аеро-клуба и туристичког друштва „Југ"; Ing. **Аћим Поповић,** старешина Соколског друштва Скопље-Матица; пуковник **Миодраг Петрашковић,** старешина соколског друштва Скопље I; **Петар Лешњаревић,** претседник општине — Битољ; Dr. **Јован Шајкаревић,** претседник општине — Прилеп; **Петар Николић,** претседник општине — Штип; **Петко Жорић,** претседник општине — Призрен; **Риста Антић,** претседник општине — Тетово; **Ћира Маневић,** претседник општине — Куманово; **Максим К. Гапић,** претседник општине — Приштина; **Михајло Ј. Буричић,** претседник општине — Лесковац; **Никола Цураковић,** претседник општине — Велес; **Никола Аврамовић,** претседник општине — Охрид; **Димитрије З. Стојковић,** претседник општине — Врање; **Тане Хаџи-Васиљевић,** претседник општине — Кавадар.

2428

Са ослобођењем Јужне Србије, са стварањем по том данашње националне државе, истакли су се у нашој културно-националној политици многи и доста разноврсни проблеми.

Наша уједињена држава обухватила је у склопу своме делове, који се међу собом јако разликују. Те разлике долазе од природно-географске оријентације и посебног историског развитка свакога дела понаособ. Ове и овакве разлике како се буду каналисале онако ће се по народну културу и ред ствари у држави одазвати. Ако се остави да се оне, као и у прошлости, посебно развијају, или подржавају, онда могу једног дана постати врло штетне; ако се пак њихове позитивне силе и вредности буду искоришћавале, међу собом се на свом путу развитка допуњавале, онда се стварају темељи за изграђивање **једне опште и целом народу заједничке националне културе. Напоредо са овим буде ли правда почивала на стубовима истине, буде ли се наука ангажовала да истину утврди и ову широм света пронесе, онда су обележене и оне дубоке бразде, које ће нашу младу државу и народ њен на најсигурнији начин кроз сва искушења провести и до поузданог их триумфа у скорој будућности довести.**

Овај и овакав рад најбоље се спроводи установом и организацијом што већег броја културно-просветних установа. Университети међ њима заузимају најистакнутије место; на њима и њиховим факултетима, као научним институцијама, лежи да овај посао са пуно разумевања и потребног ауторитета и обаве.

У јако проширеној нашој држави не може се оваква једна акција са потпуним успехом и из једног средишта спроводити. Крајњи делови увек су у положају да не осете благотворност деловања једне удаљене културне жиже.

Јужна Србија представља најистакнутији део државе у правцу Средоземног Мора; цела природа њу упућује највећим делом према Југу. Ради тога су на Јужну Србију одувек нај-

2428

јаче и најнепосредније утицале све старе цивилизације, чија је колевка била на тој страни. Преко Јужне Србије воде најважнији путеви, који спајају Европу са азиским континентом. Преко ње су се вршила и сва она историска кретања, која су тако много утицала на етнографски склоп њен, као и осталих крајева у нашој земљи. Последња ослобођена од Турака, Јужна Србија је највише заостала и њено се становништво налази на најнижем културном ступњу (32% писмених). Њени су делови уз то и најудаљенији од државног средишта. Она се осећа још удаљенијом и ради тога што је Београд после уједињења највише окренут према северу и северозападу и ангажовао се у решавању проблема, који су се на тој страни истакли.

После вековног робовања дошао је тренутак да се култура Јужне Србије окрене према северу и тако настави оно дело, које је историска неумитност била прекинула. Примајући са севера све што њој треба, она би на север преносила елементе средоземне културе и делове старих цивилизација и тако доприносила што бржем формирању **опште националне културе.** Скопље, њено садашње средиште и некадање жариште нашег средњевековног поноса и величине, поступно и по овом реду ствари почело би да преузима на себе велики део улоге предратног Београда, који постаје центром југословенског покрета и идеологије и средиштем васколиког политичког живота државе. Све ово морало је пасти у очи политичким водећим личностима, када је још 1913 године ондашњи министар просвете, пок. Љуба Јовановић, решио да предложи Краљевској влади оснивање Философског факултета у Скопљу. Развој политичких догађаја осујетио је привођење ове намере још онда и у дело. Са формирањем наше садање државе поново се је ово питање узело у претрес и дошло се и овог пута до истоветних погледа, па по том и до истоветних намера. **Тако је оснивање Философског факултета у Скопљу, као културно-националног жаришта на нашем класичном Југу, било стављено на дневни ред.**

Те су намере, као и задатак Философског факултета у Скопљу јасно обележени 1919 године у акту ондашњег министра просвете, пок. Павла Маринковића, Ректору Београдског униветситета:

„Као што Вам је, Господине Ректоре, познато, Скопље је један од најважнијих градова у целоме Краљевству, како у

2428 555

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА ГРАДОТ СКОПЈЕ

трговинском и економском погледу, тако, и нарочито, у политичком, и националном и културном погледу. С тога је просветни рад у Скопљу почео, одмах по ослобођењу, да се развија у великим размерама. Из тих разлога је несумњиво врло потребно да се у Скопљу оснује и нека школска установа виша од Гимназије и Учитељске школе, које за сада тамо постоје. Ради тога намеран сам поднети предлог Краљевској влади да се, у што краћем времену, оснује у Скопљу Философски факултет. Овај факултет не само што би био од великог националног и културног значаја и утицаја, већ би тиме што би привукао знатан број студената олакшао у неколико рад и Универзитету у Београду. Пре него што бих приступио извршењу ове своје намере, ја Вас молим, Господине Ректоре, да бисте изволели прибавити мишљење Философског факултета Университета у Београду како о самој овој намери, тако и о начину на који би се она могла што успешније привести у дело."

У одговору на ту иницијативу Краљевске владе навео је тадањи ректор Београдског универзитета пок. Јован Цвијић следеће:

„За оснивање Философског факултета у Скопљу постоје ови разлози: даљина Македоније од Београда. Пажња Београда као центра привучена је на наше земље северно од Београда, те ће Македонија још више бити занемарена. Због тога је потребно имати у Скопљу јак центар наше цивилизације. Сви који о томе мисле, држали су да је најприлагодније тамо основати Философски факултет, на првом месту за националне и хуманистичке науке, ради испитивања народа, земље, старих цивилизација. Могло би се можда одмах проширити на јестаственицу а доцније на физику, хемију и математику. Факултет скопски ће несумњиво привући ученике који су родом из Македоније, Старе Србије и знатног дела Црне Горе."

Тако је постао и организован био у 1920 години Философски факултет у Скопљу. У своме раду и поступном развитку ова установа имала је да савлађује читав сплет моралних и материјалних потешкоћа. Благодарећи увиђавности меродавних чинилаца, доброј вољи и пожртвовном раду наставничког особља и прегнућу младих студената тешкоће су се једна по једна савлађивале, а са овим и факултет развијао и из године у годину савршенији тип добијао.

Поставља се данас питање: да ли је Философски факултет

2428

у Скопљу одговорио постављеним задацима и који све разлози још говоре да он треба да остане и да се и даље усавршава и употпуњује.

Постараћемо се да ово питање што је могуће објективније расветлимо.

I

НАЦИОНАЛНО-КУЛТУРНА УЛОГА

Пре свега Философски факултет у Скопљу успео је од првих дана да привуче студенте из Јужне Србије. Од њих је један приличан број дипломирао и данас су врло искрени и корисни културни и национални радници.

Већ неколико година на овом факултету нема ни једног студента, који је учио стране средње школе; сви данашњи студенти завршили су школе у нашој земљи; самим тим они су довољно припремљени да се на самом факултету нормално развијају и у националном правцу, и да народну мисао преносе доцније на млађе генерације. У колико број њихов буде већи, у толико ће се више осећати наша култура у Јужној Србији. Многи од студената већ учествују у културним и националним удружењима Скопља и осталих градова у Јужној Србији. Њихов утицај почиње благотворно да дејствује и на широке народне масе. На овом факултету су у додиру студенти из разних крајева и то у врло срећној сразмери. Поред чиновничке деце, Шумадинаца и Црногораца, налази се доста студената са Косова, из Пећи, Призрена, Битољске, Брегалничке области и из осталих крајева Јужне Србије. Овим се ствара јача узајамност и нивелисање у менталитету, поред јачања здравог националног осећања. Број студената са Југа несумњиво би се повећао са установом 10—12 стипендија, у првом реду за изучавање српско-хрватског језика, књижевности и народне историје. Са изградњом и организацијом студентског дома у Скопљу, **као првог изразитијег споменика блаженопочившем Краљу Петру, Ослободиоцу,** и заједничким животом студената у њему процес стапања у једну духовну и идејну заједницу биће само појачан и убрзан.

55

2428

СКОПЈЕ

II
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ У СКОПЉУ ПРЕМА ГРЧКОМ УНИВЕРСИТЕТУ У СОЛУНУ И МАКЕДОНСКОМ ИНСТИТУТУ У СОФИЈИ

После отварања Философског факултета у Скопљу дошло је до једне рефлексне појаве у Грчкој. Основан је Философски факултет у Солуну ради научног испитивања Македоније и старина из Свете Горе. Несумњива је чињеница да је овај факултет дошао и као противтежа нашем факултету у Скопљу. Грци су отишли и један корак даље: поред Философског факултета основали су и Правни и Пољопривредни факултет, те је тако дошло до установе новог Грчког универзитета у Солуну. Ово показује колико су Грци умели схватити значај културне делатности у центру Балканског Полуострва, где се сукобљавају различити народносни интереси. Ова чињеница показује и то, како су Грци, и ако економски слабији, правилно схватили улогу и значај стварања нашег Философског факултета у Скопљу.

У Софији постоји Македонски институт за проучавање Македоније са гледишта бугарског схватања.

Скопски Философски факултет на средокраћи између Софије и Солуна потребан је као поуздан ослонац за правилну културну равнотежу. Непостојање његово значило би за нас изразити недостатак за ову и овакву равнотежу у средишту Балканског Полуострва, а имати га, па укинути, значило би у културном погледу неопростими грех, а у национално-политичком протумачило би се као повлачење из Јужне Србије и стварање услова да се почне осећати штетно и разорно дејство туђих културно-националних средишта.

III
ОПШТИ КУЛТУРНИ ЗНАЧАЈ

При самом стварању Философског факултета јасно је изражена потреба да се једном важном центру наше државе дâ и сав културни значај. Заиста, само вишим културним установама може се подизати култура појединих крајева. Скопље је важан центар врло великог дела наше државе, и његов реон

2428

културног зрачења је од Санџака и Црне Горе до југоисточних и јужних граница наше државе.

У овоме правцу наставници овог факултета чинили су све што им је било у могућности. Они учествују не само у раду, већ и у управама Народне одбране, Јадранске страже, Сокола, певачких и других културно-хуманих друштава, Француског клуба, Југословенско-чехословачке лиге, Кола Југословенско-пољске лиге, „Јефимије", Географског друштва, Друштва за српско-хрватски језик и књижевност, итд.; сарађују на локалном часопису и организују народно просвећивање. Нарочито треба истаћи да је Народни универзитет у Скопљу постао уз Философски факултет, да су прва предавања у току неколико година држана у сали самога факултета, и да управу и велику већину предавача чине наставници овог факултета. Осим тога треба нагласити да је Скопски народни универзитет основао низ таквих установа и у другим градовима Јужне Србије (Куманово, Тетово, Приштина и др.) и да је своје предаваче слао и у та и у многа друга места ради држања јавних предавања.

IV
ОРГАНИЗАЦИЈА НАУЧНОГ РАДА

У научном правцу факултет је исто тако учинио онолико, колико се је од њега могло очекивати. Није се зауставио само на личном научном раду својих наставника, већ је, у главном сарадњом наставника тог факултета, створен од Скопља један научни центар за испитивање нашег Југа. Тако је створено **Српско научно друштво,** коме је главни циљ научно испитивање Јужне Србије у свима правцима. То научно друштво има и свој орган: **„Гласник Скопског научног друштва",** који излази од девет година на овамо у великим томовима. Овај часопис добио је објективно и пуно признање европске науке због солидности и чисто научне висине чланака и прилога у њему. Поред овога Скопско научно друштво издаје и серију својих засебних публикација (од В. Ђорђевића: о јужносрбијанским музичким мотивима, 400 мелодија, од проф. Соловјева: Студија о законику цара Душана, Етнографски зборник, итд.).

2428

557

ИСТОРИСКИ МУЗЕЈ НА МКД СКОПЈЕ

Скопско научно друштво, ради испитивања нашег Југа, окупља на сарадњу и многе наше еминентне научнике, из Београда, Загреба, Љубљане, као год и из иностранства, поред тога што чланови из Скопља ту штампају и резултате својих историских, географских, етнографских, филолошких, дијалекатских и природњачких студија, као и из историје уметности и архитектуре. Треба нагласити да се уз чланке издају изводи на француском, немачком и енглеском језику, и да се „Гласник Скопског научног друштва" шаље у замену за врло велики број страних научних часописа.

Скопско научно друштво солидношћу своје организације и рада са успехом паралише утицај софиског Македонског института, који са много мање објективности издаје повремени спис **„Македонски преглед".** На тај начин одузима се значај чињеници: **да су Бугари кроз неколико деценија за себе присвајали право проучавања Македоније, као и „право" упознавања европских научника са резултатима тих проучавања.**

Нарочито и са задовољством треба констатовати да су се, последњих година, у неколико махова научне институције из западне Европе обраћале Философском факултету у Скопљу и његовим наставницима ради научних и библиографских обавештавања по појединим питањима Јужне Србије. Осим овога, под руководством једног редовног професора овог факултета, основан је **Музеј Јужне Србије,** који помаже испитивање нашег Југа, и на чијој изградњи сарађују наставници овог факултета.

Уз поједине семинаре и институте постоје научна друштва у која спадају и многи наставници средњих школа. То су секције Београдског географског друштва, Друштва за српскохрватски језик и књижевност, Лингвистичког друштва и самостално Етнографско друштво.

V
НАСТАВА И СТУДЕНТИ

У наставном погледу треба истаћи да су прилике за рад много повољније на једном малом факултету где групе нису преоптерећене сувише великим бројем студената, где сваки студент може да ради довољно у семинарима и институтима

2428

и када је у сталном додиру са својим наставницима. Вредноћа студената, по подацима који су добивени, мора се нарочито похвалити; похађање часова потпуно задовољава, а марљивост у семинарском раду нарочито се истиче. Број ученика, нарочито за последње две године, осетно расте, а велики број до сада награђених студентских темата о Светосавској прослави показује да ће се од студената овог факултета развити не само млади људи одани наставничком позиву у средњој школи, већ исто тако и скромни, али вредни сарадници на науци, а нарочито на прикупљању етнографске, антропогеографске, фолклорне и дијалекатске грађе. Са задовољством треба подвући да је знатан број свршених студената овог факултета оправдао ове наде. Један од ранијих студената овог факултета постао је асистентом за географију, по положеном докторату на Београдском универзитету, а у самом Скопљу има 6 наставника, који су формирани на овом факултету. Међу дипломираним студентима било их је прилично, који су са потпуно одличним успехом завршили студије, а шест кандидата заслужено су добили **златни прстен друштва Светог Саве.**

Философски факултет у Скопљу преживео је своју развојну еволуцију, и данас су на њему заступљени сви предмети који се по Уредби предају. Извођење саме наставе много је олакшано уређењем семинара и института, који су после великих напора формирани и данас имају све услове за успешан рад студената у њима. Рад је нарочито олакшан и тиме, што је факултет добио у своје време знатан број књига на име репарација.

VI
ПРОСЛАВА ДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ РАДА И ДЕЛОВАЊА ФИЛОСОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У СКОПЉУ

1 фебруара 1931 године свечано је прослављена десетогодишњица од оснивања највишег културног и научног завода на нашем Југу. Том приликом одата су овој младој установи од стране меродавних чинилаца и заслужена, и по све мериторна признања на постигнутим резултатима. Нека од њих треба нарочито подвући. Тако Краљев изасланик у име Његовог Величанства Краља честитао је Факултету „десетогодиш-

558
2428
ЖЕТОВНИК ... СКОПЈЕ

ницу трудног, корисног и по све успелог рада на пољу културном, научном и националном". Господин Божа Максимовић, тадашњи Министар просвете, лично је присуствовао прослави и изјавио да десетогодишњи период младог факултета „значи почетак и организовање једног озбиљног научно-просветног рада у Јужној Србији, у овоме крају кога је скоро до јуче вековно ропство притискивало и помрачавало; значи напоре ове школе, која је имала бити представник тога рада, да се организује и постави на своје ноге; и значи констатацију пријатну и радосну, да се та наша млада институција одржала и формирала."

Том приликом јасно су наглашени и будући задаци Филозофског факултета у Скопљу.

Краљев изасланик у име Његовог Величанства Краља рекао је „да ће Скопски факултет у будућности и на даље бити жариште културе, науке и напретка на нашем класичном Југу." Господин Министар просвете пак предочио је факултету у будућем развоју његовом ове задатке: „у своме раду факултет има да буде и средиште наше науке и носилац наших традиција и проповедник нашег државног и националног јединства. Истражујући по богатој прошлости Јужне Србије и везујући је за велику југословенску садашњицу, овај факултет врши и има тек да врши у првоме реду националну мисао какву заслужују с пуним правом земље Немањине и Душанове, ту где је створено Српско царство и Српска патријаршија, где су изграђени и, у пркос варварском уништавању, делом и очувани многобројни споменици старе српске славе и величине, где се родио нимбус великог југословенског мисионара Св. Саве и где се зачела легендарна традиција Краљевића Марка. То је благодаран и пун части задатак. Он намеће факултету племениту амбицију, да на овој страни буде наша сигурна мртва стража, а у свим питањима која се тичу Јужне Србије, њене прошлости, садашњости и будућности, да буде признати научни ауторитет. Идући за том амбицијом и остварујући је, он ће од истраживача народног тла постати снажна светлост сабраних вредности и народне традиције и народне снаге, која ће се опет своме извору вратити, поново проницати и прожимати овај крај и његове младе нараштаје."

Ове и овако изговорене речи и изражене мисли од најмеродавнијих и најпозванијих чинилаца да свој суд о факултету

кажу, до очигледности истичу **две добро и дубоко схваћене истине.** Прво да је ова млада установа коначно постала саставним делом **државног политичког програма,** који се има постепено и само употпуњаван и усавршаван спроводити на нашем Југу од свих Краљевских влада и од свих министара просвете. Друго да Јужна Србија не само по својој сјајној и болној прошлости, већ и по огромном значају у садашњости заслужује највећу пажњу и најјаче старање за стварање наше нове и самосталне културе и цивилизације, **јер се на њој и са њом постављају основе наше народне и државне будућности.**

VII
ОСНИВАЊЕ ИНСТИТУТА ЗА ИСПИТИВАЊЕ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ

Колико је нама познато оснивање једног института са седиштем у Београду, Скопљу, или другом којем месту, није нова идеја. У 1929 и 1930 години озбиљно се помишљало да се ова идеја и у дело приведе. Замисао је била да се оснује један Балкански институт, који би узео на себе упознавање свих многоструких питања балканских држава и народа из области у првом реду политике схваћене у најширем значењу њеном.

Тај и такав институт имао би бити сигуран експерт за сва питања и проблеме међубалканске; шта више и за проблеме везане за државе у Дунавском басену и имати израђене погледе и готове предлоге за решење ма којег од ових питања или проблема. Он би на тај начин, као један опсежан инструкциони биро, у коме је претходно сав материјал прикупљен, брижљиво прегледан и сређен, имао да учествује у изналажењу решења, која актуелни живот и још увек замршена политичка ситуација и несређени међународни односи сваког дана истичу на дневни ред.

Такав институт имао би превасходно бити једна политичко-економско-привредна институција, коју би имао по нашем скромном мишљењу да води у првом реду политичар-економиста, добро верзиран развојем политичких прилика и посвећен у сва политичка питања, човек широке културе, полиглота и несумњив ауторитет.

Ова и оваква установа, која би могла чинити част нашој

2428

ИСТОРИСКИ АРХИВ НА ГРАДОТ СКОПЈЕ

земљи, има једним малим делом додирних тачака са факултетом и универзитетима, као научним институцијама, док оне са њом немају бог зна каквих веза.

Ова би установа могла постојати као засебна и поред постојећих факултета и универзитета и обратно. Ни у ком случају постојање њено не би могло довести у питање постојање ма које од ових културно-научних установа.

Међутим у последње време, у велико се говори о укидању Философског факултета у Скопљу и установи једног института на његово место. Тај институт више није у оквиру идеја и замисли из 1929 и 1930 године, већ се појављује у измењеном облику, као **„Институт за проучавање Јужне Србије"**. Изгледа нам да се овакви институти формирају у окупираним деловима у оквиру једне државе, у колонијама или у државама, које имају претензије на туђе области, **док се на националном тлу једног народа организују строго научне институције, у виду универзитета или аутономних факултета. Ради тога највиши и највиталнији интереси народа и државе императивно захтевају да се ауторитативно-научне и живе установе, као што је и Философски факултет у Скопљу, не жртвују мртвим бирократским установама без научног ауторитета.**

ЗАКЉУЧАК

Једном речи, Философски факултет у Скопљу, развијајући се с великим напором, и пролазећи кроз многе и разноврсне тешкоће, успео је да изврши еволуцију, која се из године у годину све јаче осећала, и која можда најјаче оправдава његово постојање; он има дужност да ту еволуцију и даље настави, како би све више и све потпуније могао одговарати задацима, који су му при оснивању постављени били.

Прослава десетогодишњице била је културно-научна манифестација рада на испитивању Јужне Србије, као и на културном уздизању ових крајева; то је била манифестација која је значила стављање духовног печата наше младе културе на крајеве где је некада цветала српска средњевековна култура са својом изразитом архитектонском и ликовном уметношћу; то је био триумф скромног, али оданог рада народу, култури и науци, **рада на чисто научној основи, али чији су резултати**

2428

били у толико сигурнији и објективнији. Прекинути овај рад, значило би негирати велике задатке, које су у овај факултет полагали његови оснивачи, наши најистакнутији државници и научници; значило би спречити Скопље да иде својим нормалним током развитка, како у економском, тако и у културном правцу; значило би лишити културног центра управо ону област, која је највише заостала у просвећености и којој је потребан што већи број просвећених људи с обзиром на многе и разноврсне потребе њене.

Прави национални интереси, широко и правилно схваћени, налажу да управо у Скопљу одржимо и до пуне мере развијемо једно средиште духовног живота; да у Скопљу сконцентришемо организовану културну делатност; да од Скопља учинимо понова онако важно средиште народног живота, какво је оно било у време највеће моћи и величине наше старе државе, у време Душана Силног, који је ту, у њему, обнародовао свој „Законик" онда, када су неке данашње културне државе биле и сувише далеко од таквих тековина.

Културни центри морају бити жиже, које из непосредне близине зраче у научном и културно-националном животу народа. Даљина слаби њихов интензитет. С тога је увек бржи и сигурнији прогрес који се шири из више културних центара, **под условом да ти центри имају међу собом координираности и да раде у истом духу.**

Скопље сарађујући на идеји народног духовног јединства извршиће најбоље свој задатак у име Јужне Србије само на тај начин, ако се једном за свагда престане говорити о укидању Философског факултета, чији персонални и материјални издаци износе свега 1,220.000 динара, већ се буду тражили начини и средства да се Философски факултет ојача са још једним, или са још два факултета. Пољопривредном факултету било би пре место у Скопљу, него у ма ком другом граду наше државе. Јужна Србија поред културе житарица и култура, које успевају и у другим деловима државе, обилује и културама, којих у другим крајевима државе нема. Довољно је споменути лан, пиринач, памук, опијум, а од самог дувана држава има прихода око 1,500.000.000 дин. То исто би се могло рећи и за Рударски факултет, јер Јужна Србија представља **најбогатије и најразноврсније рудно поље наше државе.**

НАУЧЕН-ИНСТИТУТ
Скопје.
Чс. III 121

ПРИЛОГ 6

ГОДИШЊАК

СКОПСКОГ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА

ANNUAIRE DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE SKOPLJE

I

1930

СКОПЉЕ

ШТАМПАРИЈА КРАЈНИЧАНАЦ

НАУЧЕН ИНСТИТУТ
Скопје
Чс. III 121/II

ПРИЛОГ 7

ГОДИШЊАК
СКОПСКОГ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
ANNUAIRE DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE SKOPLJE

II

1931—1933

СКОПЉЕ
ШТАМПАРИЈА „ЈУЖНА СРБИЈА“
1938

НАУЧЕН ИНСТИТУТ
Скопје
Чс.III 121/III

ПРИЛОГ 8

ГОДИШЊАК
СКОПСКОГ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
ANNUAIRE DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE SKOPLJE

III
1934—1938

СКОПЉЕ
ШТАМПАРИЈА „ЈУЖНА СРБИЈА“
1938

ПРИЛОГ 9

ГОДИШЊАК
СКОПСКОГ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
ANNUAIRE DE LA FACULTÉ DE PHILOSOPHIE DE SKOPLJE

СКОПЉЕ
466
ФАКУЛТЕТ
за упоредну

IV

1939—1940

БИБЛИОТЕКА
Скопје

СКОПЉЕ
ШТАМПАРИЈА „ЈУЖНА СРБИЈА"
1940